

Faculteit Rechtsgeleerdheid
Universiteit Gent

Academiejaar 2014-2015

Straffen bij de vleet

Een kwalitatief onderzoek naar de visie van
rechtspractici betreffende het straffenarsenaal

Masterproef van de opleiding ‘Master in de Rechten’

Ingediend door Wynton Van Leuvenhaege 01002363

Promotor: Professor Dr. Brice De Ruyver

Commissaris: Professor Dr. Freya Vander Laenen

Woord vooraf

Deze masterproef over het straffenarsenaal kwam tot stand in het kader van het behalen van de graad van Master in de Rechten. Reeds voor het aanvatten van de opleiding was ik geboeid door het strafrecht. Deze interesse werd tijdens de studies enkel geprikkeld en aangewakkerd. Ik ben dan ook zeer tevreden de kans gekregen te hebben om te schrijven over een geliefkoosd onderwerp.

Vooreerst wens ik enkele personen te bedanken zonder wie deze masterproef niet tot stand zou zijn gekomen.

Mijn dank gaat in eerste instantie uit naar mijn promotor Prof. Dr. Brice De Ruyver, die me de kans gegeven heeft om te schrijven over een onderwerp dat mij ten zeerste interesseert. Ook wens ik de commissaris, Prof. Dr. Freya Vander Laenen, te bedanken voor het lezen en evalueren van deze thesis.

Uiteraard wens ik de respondenten hartelijk te bedanken om mij hun kostbare tijd te verlenen en mij te woord te staan. De gesprekken waren stuk voor stuk uitermate interessant en zeer leerrijk. Zonder hen had dit werk niet op deze manier tot stand kunnen komen.

Verder wil ik ook mijn ouders, mijn zus Dorothy en mijn vrienden Jef en Cédric bedanken voor het nalezen van dit werk.

Ten slotte verdienen ook mijn vrienden een dankbetuiging om de vele bezoeken aan de bibliotheek zo aangenaam mogelijk te maken.

Wynton Van Leuvenhaege

Gent, 15 mei 2015

INHOUDSTAFEL

INLEIDING.....	1
Situering.....	1
Opzet.....	2
Methodiek.....	3
Inhoud.....	4
DEEL 1: ALGEMEEN.....	5
Hoofdstuk 1. Functies van de straf.....	7
Afdeling 1. Vergelding.....	8
Afdeling 2. Afschrikking.....	10
Afdeling 3. Verbetering van de delinquent.....	11
Afdeling 4. Herstel.....	12
4.1. Genoegdoening aan het slachtoffer.....	12
4.2. Genoegdoening aan de maatschappij.....	12
4.3. Genoegdoening aan een God.....	13
Afdeling 5. Bescherming van de samenleving.....	14
Hoofdstuk 2. Strafrechtstheorieën.....	15
Afdeling 1. Het klassieke strafrecht.....	16
1.1. De Verlichting.....	16
1.2. De Franse Revolutie.....	17
1.3. Schuld en straf in de klassieke leer.....	17
1.4. Doel en functie van de straf.....	17
Afdeling 2. De positivistische school en het sociaal verweer.....	19
2.1. Het positivisme: de gedetermineerde mens.....	19
2.2. Schuld en straf in het sociaal verweer.....	20
2.3. Doel en functie van de straf.....	21
Afdeling 3. Het nieuw sociaal verweer.....	22
3.1. De naoorlogse welvaartsstaat.....	22
3.2. Schuld en straf in het nieuw sociaal verweer.....	22
3.3. Doel en functie van de straf.....	23
Afdeling 4. Reacties op het nieuw sociaal verweer.....	25
4.1. Verzet tegen de overgereguleerde voorbeeldmaatschappij.....	25
4.2. Een arsenaal aan strekkingen.....	25
Hoofdstuk 3. De ‘straf’ in het Belgisch recht.....	27
Afdeling 1. Wat is een straf?.....	28
1.1. Een leed.....	28

1.2. Opgelegd door de rechterlijke macht.....	30
1.3. Als sanctie voor een misdrijf.....	30
Afdeling 2. Kenmerken strafrechtelijke straf.....	31
2.1. Wettelijk karakter	31
2.2. Persoonlijk karakter	31
2.3. Individueel karakter	31
Afdeling 3. Aan het strafrecht onttrokken categorieën personen.....	32
3.1. De minderjarigen	32
3.2. De geestesgestoorden.....	33
Afdeling 4. Onderscheid met niet-strafrechtelijke sancties	34
Afdeling 5. Indeling van de straffen	35
5.1. Criminele, correctionele en politiestraffen	35
5.2. Hoofdstraffen en bijkomende straffen	36
5.3. Vervangende straffen.....	37
Afdeling 6. Alternatieve straffen en maatregelen	38
6.1. Alternatieven van de eerste generatie	39
6.2. Alternatieven van de tweede generatie	39
Afdeling 7. Het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens	40
7.1. Autonome invulling.....	40
7.2. Relevante artikelen	40
DEEL 2: HET STRAFFENARSENAAL.....	43
Hoofdstuk 4. Het klassieke straffenarsenaal	45
Afdeling 1. De vrijheidsstraf.....	46
1.1. Definiëring en situering in het straffenarsenaal.....	46
1.2. De praktijk.....	50
1.3. Visie rechtspractici	55
Afdeling 2. De geldboete	59
2.1. Definiëring en situering in het straffenarsenaal	59
2.2. De praktijk	60
2.3. Visie rechtspractici	62
Afdeling 3. Conclusie klassiek straffenarsenaal	64
Hoofdstuk 5. Gemeenschapsgericht straffen.....	65
Afdeling 1. De werkstraf.....	66
1.1. Definiëring en situering in het straffenarsenaal.....	66
1.2. De praktijk.....	71
1.3. Visie rechtspractici	72
Afdeling 2. Conclusie huidig straffenarsenaal in de praktijk.....	75

2.1. Drie hoofdstraffen en een ruim arsenaal bijkomende straffen	75
2.2. Visie rechtspractici	75
Hoofdstuk 6. Recente wetgevende uitbreidingen	77
Afdeling 1. Het elektronisch toezicht.....	78
1.1. Het ET als uitvoeringsmodaliteit van de korte gevangenisstraf	78
1.2. Het ET in het kader van de voorlopige hechtenis	79
1.3. Het ET als autonome straf	80
Afdeling 2. De probatie.....	86
2.1. De probatie als uitvoeringsmodaliteit gekoppeld aan ‘uitstel’ of ‘opschorting’	86
2.2. De probatie als autonome straf	87
Afdeling 3. Conclusie toekomstig straffenarsenaal	94
3.1. Van drie naar vijf hoofdstraffen?	94
3.2. Visie rechtspractici	94
Hoofdstuk 7. Alternatieven en voorstellen de lege ferenda.....	97
Afdeling 1. Een terugkeer naar het verleden?	98
1.1. De doodstraf.....	98
Afdeling 2. Voorstellen voor de toekomst	100
2.1. Verwijdering van het grondgebied	100
2.2. Bijzondere verbeurdverklaring	103
2.3. Verval van het recht tot sturen.....	105
2.4. De opgelegde behandeling.....	108
Hoofdstuk 8. Conclusie	111
Bibliografie.....	115
Wetgeving	115
Rechtspraak.....	117
Literatuur.....	117
Internet	122

INLEIDING

Situering

Deze masterproef handelt over het straffenarsenaal in België. Dit begrip kan echter gemakkelijk verkeerd begrepen worden. Belangrijk is bijgevolg om te weten wat er concreet bedoeld wordt wanneer we het in deze thesis hebben over ‘het straffenarsenaal’. Een strafrechter heeft in België namelijk een aantal mogelijkheden om een straf op te leggen aan een (natuurlijk of rechts-)persoon die een als misdrijf omschreven feit heeft gepleegd. Artikelen 7 en 7bis van het Strafwetboek bevatten de opsomming van een heleboel strafrechtelijke sancties. Dit is echter geen limitatieve lijst. Zo bestaan er onder meer nog een aantal andere straffen die in enkele bijzondere wetten zijn bepaald.¹

In deze thesis wordt het onderzoek naar de (on)toereikendheid van het bestaande **straffenarsenaal** beperkt tot de hoofdstraffen die mogelijk zijn voor natuurlijke personen in het algemeen strafrecht. Deze hoofdstraffen worden bepaald in artikel 7 van het Strafwetboek. De bijkomende straffen ten aanzien van natuurlijke personen maken niet de kern van dit onderzoek uit. Ook de hoofd- en bijkomende straffen die gelden voor rechtspersonen, zoals bepaald in artikel 7bis Sw., worden hier niet besproken. Ten slotte behoren ook de niet-strafrechtelijke sancties evenmin tot de focus van deze thesis. Het strafrecht staat namelijk niet alleen in zijn taak om ongewenst gedrag te sanctioneren. Administratieve sancties en tuchtsancties zijn enkele voorbeelden van niet-strafrechtelijke mogelijkheden om onaangepast gedrag te sanctioneren. Deze mogelijkheden worden niet in extenso besproken in deze masterproef.

Het arsenaal van de **hoofdstraffen ten aanzien van natuurlijke personen** (hierna: het straffenarsenaal) in België bestaat sinds de afschaffing van de doodstraf gedurende een tijd uit slechts twee mogelijkheden. Deze, als het ware klassieke, hoofdstraffen zijn de vrijheidsberovende straf en de geldboete. Sedert 2002 is een derde autonome straf ingevoerd, namelijk de werkstraf.² Deze drie hoofdstraffen maken op dit moment reeds meer dan een decennium de mogelijkheden uit die een strafrechter apart, zonder of met bijkomende straf, kan opleggen. De aandacht en nadruk in deze masterproef gaat echter tevens uit naar de zeer recente wetgevende initiatieven op het gebied van het straffenarsenaal. In 2014 zijn er namelijk twee bijzonder belangrijke wetten tot stand gekomen die, mogelijks, in de toekomst zullen leiden tot een concrete uitbreiding van het straffenarsenaal. Zo regelt

¹ Als voorbeeld kunnen we hier de vervallenverklaring van het recht een voertuig te besturen aanhalen, zoals bepaald in art. 38 van de Wet 16 maart 1968 betreffende de politie over het wegverkeer, BS 27 maart 1968 (Wegverkeerswet).

² Wet 17 april 2002 tot invoering van de werkstraf als autonome straf in correctionele zaken en politiezaken, BS 7 mei 2002.

de wet van 10 april 2014³ de invoering van de probatie als autonome straf en bepaalt de wet van 7 februari 2014⁴ dat ook het elektronisch toezicht in de toekomst het karakter zal krijgen van een autonome straf. Deze zeer recente evoluties zijn cruciaal in het zoeken naar een antwoord op de vraag of het straffenarsenaal in België al dan niet toereikend is. Waren deze uitbreidingen uitermate noodzakelijk? Verhelpen zij een specifiek probleem?

De uitbreidingsdrang van de wetgever⁵ is de directe aanleiding voor de titel van dit werk, namelijk ‘**straffen bij de vleet**’. De uitbreidingen in 2014 lijken namelijk niet het eindpunt te zijn. De wetgever, de politieke macht en de rechtsleer hebben hun zoektocht naar alternatieven nog niet beëindigd en men lijkt ook in de nabije toekomst niet zinnens om deze zoektocht te staken. Ook enkele andere voorstellen komen daardoor aan bod in hoofdstuk 7. Het is een zeer actuele en regelmatig wijzigende materie en het is dan ook belangrijk om te vermelden dat dit onderzoek de stand van zaken weergeeft tot mei 2015.

De vraag naar de (on)toereikendheid van het straffenarsenaal wordt ten slotte beantwoord door de ogen van **rechtspractici**. Onder rechtspractici worden voor deze thesis strafrechtadvocaten, strafrechters en leden van het Openbaar Ministerie begrepen.

Opzet

De keuze voor dit onderwerp werd gemaakt in oktober 2013. Het straffenarsenaal bestond louter uit drie mogelijkheden, namelijk de vrijheidsberovende straf, de vermogensstraf (geldboete) en de in 2002 ingevoerde werkstraf. Het straffenarsenaal dat ter beschikking staat van de strafrechter is zonder twijfel van enorm belang. Het onderzoek zou nagaan of deze drie bestaande mogelijkheden voldoende waren, dan wel of er nood was tot de uitbreiding van het straffenarsenaal. De hierboven reeds vermelde invoeringen van de probatie en het elektronisch toezicht als autonome straffen hebben vanzelfsprekend een niet te onderschatten invloed op de onderzoeksvraag. Aangezien het onderwerp het straffenarsenaal uitmaakt, is elke wijziging aan dit onderwerp van bijzonder belang. Beide wetten zijn echter voorlopig dode letter, ze zijn namelijk nog niet uitgevoerd. Het is dus enkel de ‘papieren’ toestand die op dit moment verschilt van de toestand van oktober 2013. Het aantal hoofdstraffen dat opgelegd kan worden ten aanzien van natuurlijke personen is in deze tijdspanne in theorie opgetrokken van drie naar vijf mogelijkheden. De strafrechter zou aldus in de toekomst over een ruimer aanbod van hoofdstraffen beschikken om een zo gepast mogelijke, geïndividualiseerde straf op te leggen aan personen die voor de strafrechter verschijnen. De vraag blijft echter vooralsnog open of en wanneer deze uitbreidingen hun intrede zullen vinden in de praktijk.

³ Wet 10 april 2014 tot invoering van de probatie als autonome straf in het Strafwetboek en tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering en de wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie, BS 19 juni 2014.

⁴ Wet 7 februari 2014 tot invoering van het elektronisch toezicht als autonome straf, BS 28 februari 2014.

⁵ Deze drang is echter ook vaak terug te vinden in de rechtsleer en in de politieke beleidsplannen.

Dit onderzoek zal dus een antwoord trachten te bieden op onder meer de vragen of het huidige wettelijke kader der strafmogelijkheden voldoende is, dan wel of extra strafmogelijkheden in België nuttig, noodzakelijk en wenselijk zouden zijn. Deze vragen worden, zoals gezegd, beantwoord door de ogen van rechtspractici. Vinden zij dat de recente uitbreidingen een concrete nood vervullen? Zijn er nog uitbreidingen nodig in de toekomst?

De ambitie is uiteraard niet om een ideaal straffenarsenaal samen te stellen. Dit zou een ridicuul hoge en irreële doelstelling zijn. Niettemin is het doel van dit onderzoek wel om een bijdrage te leveren in dit ontegensprekelijk interessante, cruciale en zeer actuele debat. Misdrijven en de bijhorende sancties zijn van alle tijden en zullen niet verdwijnen in de nabije toekomst. Het is aan ons om daar op een zo goed mogelijke manier mee om te gaan.

Methodiek

Om tot een grondig en kwalitatief antwoord te komen op de gestelde onderzoeksvraag zal hoofdzakelijk een beroep gedaan worden op twee onderzoeksmethoden. De eerste methode houdt een grondige lectuur in van de voornaamste rechtsbronnen, zijnde de wetgeving, rechtspraak en rechtsleer. Om tot een antwoord te komen op de bovenvermelde onderzoeksvraag gaat er weliswaar geen werkelijk onderzoek uit naar de literatuur over de pure effectiviteit van de reeds geldende straffen. Dit zou het onderzoek te ver leiden en maakt dan ook niet de kern van het onderzoek uit. Recidivecijfers en overige dergelijke gegevens zullen mogelijks vermeld worden, maar deze maken niet de kern van het onderzoek uit. Er wordt in dat geval wel verwezen naar enkele studies die daarop betrekking hebben.

Dit bronnenonderzoek werd aangevuld met het bevragen en interviewen van een aantal belangrijke actoren binnen het strafrecht. Zo werden vier strafadvocaten, twee strafrechters en een lid van het Openbaar Ministerie bevestigd naar hun opinie over het huidige straffenarsenaal en de eventuele beperkingen hiervan aan de hand van een semi-gestructureerde vragenlijst. De vooraf bepaalde vragen werden in de loop van het gesprek aangepast en aangevuld, afhankelijk van het verloop van het gesprek. Er werd gekozen voor een kwalitatief onderzoek aan de hand van diepte-interviews. Dit heeft het voordeel dat de achterliggende motivaties en ideeën benadrukt worden, eerder dan de droge meningen zonder redenering. De argumenten waarom een straf interessant of overbodig lijkt, zijn naar mijn mening voor de onderliggende onderzoeksvraag relevanter en interessanter. Het nadeel van deze methode is echter dat er in dit onderzoek geen algemene conclusies getrokken kunnen worden over de visie van de gehele onderzoekspopulatie, namelijk de rechtspractici. Dit onderzoek beoogt dan ook uitdrukkelijk geen algemene conclusie te trekken over de visie van alle rechtspractici. De argumenten uit de interviews worden uiteengezet doorheen de verschillende hoofdstukken aan de hand van enkele spraakmakende uitspraken. Er wordt bewust voor geopteerd om de uitspraken anoniem te citeren. De rechtspractici werden aangemoedigd hun ongezoeten mening te geven.

Inhoud

Het eindwerk bevat twee grote delen. Het **eerste deel** is eerder algemeen van aard en bevat drie hoofdstukken. Deze handelen over de functies van de straf, de strafrechtstheorieën en het specifieke begrip ‘straf’. De functies van de straf zijn cruciaal om te analyseren wat er precies van een straf verwacht wordt. De strafrechtstheorieën vervolledigen dit overzicht in zekere mate en dit hoofdstuk geeft weer hoe men in de verschillende periodes over het strafrecht denkt. Wat er precies bedoeld wordt met de voornoemde hoofdstraffen ten aanzien van natuurlijke personen zal verder verduidelijkt worden onder het hoofdstuk over de term ‘straf’. Een onderscheid zal onder meer gemaakt worden tussen straffen en niet-strafrechtelijke sancties, alsook tussen hoofdstraffen en bijkomende straffen.

Het **tweede deel** behandelt de verschillende straffen die op dit moment in het straffenarsenaal aanwezig zijn, alsook de recente wetgevende uitbreidingen en enkele andere voorstellen. Dit deel vangt aan met de klassieke hoofdstraffen, namelijk de gevangenisstraf en de geldboete. De werkstraf wordt als gemeenschapsgerichte straf besproken in hoofdstuk 5. Na de afzonderlijke bespreking volgt er tevens een voorlopige tussenconclusie over het huidige straffenarsenaal. Daarna worden in chronologische volgorde⁶ het elektronisch toezicht en de probatie besproken. Er wordt geconcludeerd of de recente uitbreidingen uit 2014 wel echt noodzakelijk waren naar de opinie van de rechtspractici. Ten slotte worden nog enkele alternatieven besproken die in de rechtsleer of door de wetgever reeds zijn voorgesteld. Eindigen doet deze thesis met een conclusie, namelijk de visie van de geïnterviewde rechtspractici met betrekking tot het straffenarsenaal dat ter beschikking staat van de strafrechter anno 2015.

⁶ De chronologie is gebaseerd op de datum van de publicatie van de wet. De chronologie van de inwerkingtreding is immers vooralsnog onbekend. De inwerkingtreding van de wet tot invoering van de probatie als autonome straf is uitgesteld tot ‘uiterlijk’ 1 december 2015.

DEEL 1: ALGEMEEN

Het idee van straffen en bestraffing is een eeuwenoud concept. Dit roept echter heel wat vragen op. Waaruit precies haalt een samenleving het *ius puniendi*, het recht om te bestraffen? Wat is een straf precies? Kan een samenleving naar believen allerlei gedragingen strafbaar stellen en daarop eender welke straf stellen? Zijn er grenzen? Wat zijn de functies van dergelijke straffen? Enkele van deze belangrijke vragen gaan we behandelen in dit algemene deel.

De verschillende mogelijke functies van een straf worden in hoofdstuk 1 uiteengezet en kort geschetst in een historisch kader. Er bestaan namelijk heel wat mogelijke antwoorden op de vraag waarom daders van misdrijven gestraft moeten worden.

De vragen zoals hierboven gesteld worden niet steeds op dezelfde manier beantwoord doorheen de geschiedenis. Er bestaan verschillende theorieën over het strafrecht die deze vragen op zeer uiteenlopende wijzen beantwoorden. Deze theorieën worden in hoofdstuk 2 uiteengezet. De heersende maatschappelijke visie over het strafrecht heeft namelijk een onuitwisbare impact op de verschillende doelstellingen van een strafrechtelijke sanctie en de totstandkoming van strafwetgeving. Deze diverse visies beïnvloeden de concrete strafmogelijkheden en de straftoemeting. Het straffenarsenaal kent daardoor een voortdurende evolutie en heeft in de loop der tijd al heel wat gezichten getoond.

Hoofdstuk 3 sluit dit algemeen luik af. Hierin wordt het zeer specifieke begrip straf uiteengezet. De belangrijkste kenmerken worden uiteengezet om een straf te onderscheiden van een niet-strafrechtelijke sanctie. Ook enkele uitgesloten categorieën van natuurlijke personen komen in dit hoofdstuk aan bod, evenals de voornaamste indelingen van de straffen.

Hoofdstuk 1. Functies van de straf

Aanvangen doet deze thesis met een uiteenzetting van de belangrijkste functies die aan een straf toegedicht worden. Naast een beschrijving van wat de functie precies inhoudt, wordt een korte historische schets gegeven van de bepaalde functie van de straf tot aan de totstandkoming van de klassieke leer in het strafrecht. De strafrechtstheorieën, die een aanvang nemen bij het klassieke strafrecht, worden namelijk in hoofdstuk 2 besproken. Daar wordt tevens het belang geschetst die de verschillende functies van straffen innemen in de strafrechtstheorie.

De subcommissie Straftoemeting van de commissie Strafvuitvoeringsrechtbanken, externe rechtspositie van gedetineerden en straftoemeting (hierna commissie HOLSTERS, genoemd naar haar voorzitter Denis Holsters) stelde in 2003 reeds voor om de strafdoelen op te nemen in de strafwet.⁷ Het nieuwe artikel 6bis Sw. zou er dan als volgt uitzien: *“Bij het opleggen of het vorderen van een straf dienen één of meerdere van de volgende doelstellingen te worden nagestreefd: 1° uiting te geven aan de maatschappelijke afkeuring ten aanzien van de overtreding van de strafwet; 2° het bevorderen van probleemoplossing en herstel van de door het misdrijf berokkende schade; 3° het bevorderen van de maatschappelijke integratie van de dader; 4° het beschermen van de maatschappij.”* De twee traditionele strafdoelen, namelijk vergelding (retributie) en preventie (algemene en individuele) worden hier niet in opgenomen. Niettemin erkent de commissie de inherente aanwezigheid van deze dimensies, ze heeft ze alleen niet willen beklemtonen. Deze verschillende strafdoelen worden in de praktijk trouwens zowel door als naast elkaar gebruikt, vaak op intuïtieve wijze.⁸ Deze meervoudige functie van een straf wordt ook in de interviews bevestigd. Een straf dient een combinatie van doelstellingen na te streven.

De heersende ideeën over de functies van de straf hebben een grote invloed op het straffenarsenaal in een bepaalde periode, vandaar hun belang in dit onderzoek. Achtereenvolgens worden hier de vergelding, de afschrikking (ook wel preventie genoemd), de verbetering van de delinquent (het resocialisatiemodel), het herstel van de schade en de bescherming van de maatschappij besproken.

⁷ I. AERTSEN, “Strafdoelen en sancties: voorstellen van de commissie straftoemeting” in D. VAN DAELE en I. VAN WELZENIS (eds.), *Actuele thema's uit het strafrecht en de criminologie*, Leuven, Universitaire Pers, 2004, 25-26.

⁸ I. AERTSEN, “Strafdoelen en sancties: voorstellen van de commissie straftoemeting” in D. VAN DAELE en I. VAN WELZENIS (eds.), *Actuele thema's uit het strafrecht en de criminologie*, Leuven, Universitaire Pers, 2004, 21.

Afdeling 1. Vergelding

De eerste functie die hier wordt besproken, is de vergelding. Vergelding betekent dat een straf het onrecht moet vergoeden dat door het misdrijf veroorzaakt is.⁹ De dader wordt een leed opgelegd¹⁰, een sanctie die de dader pijnlijk treft. Dergelijke ‘retributieve straf’¹¹ straft misdadigers omdat ze het verdienen, omdat ze in het verleden een fout begaan hebben.¹² Het heeft een eerder morele ondertoon en een niet-instrumentele functie. Vergelding maakte lange tijd (één van) de hoofdfunctie(s) uit van bestraffing. Voor de Franse Revolutie steunde men het recht op bestraffing van misdrijven vooral op deze vergeldingsgedachte.¹³

In de primitieve gemeenschappen en vroege middeleeuwen heerst de vergeldingsgedachte in een private context. Het slachtoffer zelf, of diens familie, treedt op tegen degene die het misdrijf heeft gepleegd.¹⁴ Het strafrecht had in deze fase een privé-karakter en bestond in essentie louter uit inter-familiale conflicten die opgelost werden door wraakneming.¹⁵ Het moge duidelijk zijn dat we in deze periode nog niet kunnen spreken van een strafrecht in de huidige betekenis. Het gaat hier om een toepassing van het *ius talionis*.¹⁶ Ook in de eerste helft van de middeleeuwen bestond deze genoegdoening er voornamelijk uit dat de misdadiger een wraak of verzoening diende te ondergaan. Dit wordt de private vergeldingsgedachte genoemd.¹⁷ Noch de wereldlijke, noch de kerkelijke overheid bevond zich in dit tijdsperk in de mogelijkheid om een reeks ambtenaren aan te stellen die belast waren met de opsporing, vervolging en bestraffing van misdadigers.¹⁸

In het verdere verloop van de middeleeuwen werd deze visie echter vervangen door de publieke vergeldingsgedachte.¹⁹ Waar het overtreden van bepaalde wettelijke regelingen tot in de 12de eeuw hoofdzakelijk werd beschouwd als een zaak tussen private personen²⁰, vonden er in deze eeuw belangrijke wijzigingen plaats. Er kwam een centraal georganiseerde staatsmacht²¹ en de landsheren

⁹ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2009, 20.

¹⁰ Zie infra: In hoofdstuk 2 wordt dit leedtoevoegend karakter van een straf besproken.

¹¹ Het retributivisme (met als grondlegger I. KANT) is één van de grote straftheorieën. De straf is gericht op het verleden en wordt eerder gezien als de betaling van de schuld die veroorzaakt werd door het overtreden van de wet. Deze staat tegenover het utilitarisme van J. BENTHAM; K. BEYENS, *Straffen als sociale praktijk*, Brussel, VUBPress, 2000, 206.

¹² A. BURMS, “Zin en relativiteit van de retributieve straf”, *Orde dag* 2013, afl. 61, 83.

¹³ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht*, 22.

¹⁴ G. MARTYN, “De burgerlijke of ‘aquiliaanse’ aansprakelijkheid in het Romeinse recht”, *Jura Falc.* 1994-95, (19) 21.

¹⁵ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht*, 6.

¹⁶ Het talioprincipe “oog om oog, tand om tand” is reeds te vinden in de Codex Hammurabi uit ca. 1780 v.Chr. Dit was reeds een eerste beperking van de spontane wraakactie.

¹⁷ J. MONBALLYU, *Zes eeuwen strafrecht. De geschiedenis van het Belgische strafrecht (1400-2000)*, Leuven, Acco, 2006, 127.

¹⁸ J. MONBALLYU, *Zes eeuwen strafrecht*, 59.

¹⁹ J. MONBALLYU, *Zes eeuwen strafrecht*, 127.

²⁰ M. VAN DE VRUGT, *Aangaende criminele zaken: drie hoofdstukken uit de geschiedenis van het strafrecht*, Deventer, Kluwer, 1982, 6-7.

²¹ G. CUYVERS, *De maatschappelijke marginalisering van het slachtoffer van misdrijven*, Antwerpen, Kluwer, 1986, 11.

streefden naar een monopolie van de strafrechtsbedeling.²² Het slachtoffer moest bijgevolg voortaan genoeg nemen met een morele en materiële schadevergoeding zonder zelf het recht in eigen handen te nemen. Niettemin bleef gedurende deze periode de vergeldingsgedachte van kracht, zij het dan dat zij 'uitgevoerd' werd door publieke instellingen.

De vergeldingsfunctie kende een hoogtepunt tijdens het Ancien Régime, de 17de en 18de eeuw. Bestrafing werd gekoppeld aan de centrale figuur van de koning of soeverein. Elk misdrijf werd aanzien als een persoonlijke aanslag tegen zijn figuur. Een straf diende in dat tijdperk dus voornamelijk het herstel van dat aangetaste gezag.²³ Een straf kon daarom niet hard en wreed genoeg zijn. Er werd dan ook vaak gebruik gemaakt van lijfstraffen en doodstraffen, vaak met publieke tenuitvoerlegging.

²² J. MONBALLYU, *Zes eeuwen strafrecht*, 63.

²³ B. DE RUYVER, *De strafrechtelijke politiek gevoerd onder de socialistische Ministers van Justitie E. Vandervelde, P. Vermeylen en A. Vranckx*, Antwerpen, Kluwer, 1998, 165.

Afdeling 2. Afschrikking

Een tweede uitermate belangrijk motief om te bestraffen is het afschrikkend effect. Er kan namelijk een preventieve werking uitgaan van de bestraffing. Zowel de misdadiger in kwestie als potentiële andere misdadigers worden ontraden om in de toekomst (al dan niet opnieuw) strafbare gedragingen te stellen. Een onderscheid wordt gemaakt tussen de algemene en de individuele preventie.²⁴ De beoogde doelgroep, respectievelijk een meer algemene populatie of de delinquent in kwestie, bepaalt het karakter van de preventiegedachte. Deze functie is eerder op de toekomst gericht, op het voorkomen en reduceren van criminaliteit. Ze valt daardoor onder de utilitaristische benadering van Jeremy Bentham.²⁵

In de vroege middeleeuwen was deze afschrikkingsgedachte zeer sterk aanwezig. De familie, later vervangen door de overheid, oefende een wrede wraak of bestraffing uit om een voorbeeld te stellen.²⁶ Ook in de periode van de late middeleeuwen tot de 17de eeuw nam de afschrikkingsgedachte een zeer belangrijke positie in. Dit, in combinatie met de vergeldingsfunctie, resulteerde in een uitermate streng straffenarsenaal. Straffen bestonden er vaak uit om fysiek leed op te leggen aan de daders.²⁷ Spectaculaire voorbeeldstraffen werden publiekelijk ten uitvoer gelegd. Men had de ijdele hoop dat een wrede bestraffing andere potentiële misdadigers zou afschrikken.

Een illustratie hiervan is dat de opsluiting²⁸ wel degelijk reeds gekend was en regelmatig werd gebruikt. Niettemin had de gevangenisstraf toen nog niet de rol van reactie op een misdrijf, als instrument voor bestraffing. De opsluiting werd wel degelijk gebruikt om personen van hun vrijheid te beroven en te isoleren, maar niet als vorm van bestraffing zelf.²⁹

²⁴ K. BEYENS, *Straffen als sociale praktijk*, Brussel, VUBPress, 2000, 227-243.

²⁵ Het utilitarisme is de andere grote straftheorie. De straf is gericht op de toekomst en het voorkomen van criminaliteit, eerder dan de pure vergelding voor het gepleegde misdrijf in het verleden; K. BEYENS, *Straffen als sociale praktijk*, Brussel, VUBPress, 2000, 211.

²⁶ J. MONBALLYU, *Zes eeuwen strafrecht*, 132.

²⁷ De zogeheten lijfstraffen vierden hoogtij in deze periode.

²⁸ De vrijheidsberoving heeft principieel een humaner karakter dan de lijf- en doodstraffen.

²⁹ J. ROZIE, “Naar de vrijheidsstraf als ultimum remedium: een weg bezaaid met wolfijzers en schietgeweren”, NC 2015, afl. 1, 1.

Afdeling 3. Verbetering van de delinquent

De derde functie van de straf die hier besproken wordt, is het verbeteren van de misdadiger. Men tracht de delinquent tot inkeer te brengen en van hem een goed mens, burger te maken. Dit hangt samen met de resocialisatiegedachte en staat in relatie met de individuele preventie. Het is namelijk een beproefde techniek om aan criminaliteitspreventie te doen.³⁰ Ook deze functie past bijgevolg binnen de utilitaristische benadering.

Reeds in de middeleeuwen tracht men in zekere zin de daders van misdrijven op het rechte pad te brengen door middel van de strafoplegging.³¹ Voornamelijk de kerkelijke rechtbanken trachtten de verbetering van de misdadiger te bekomen door het opleggen van publieke vernederingen, boetebedevaarten en korte gevangenisstraffen. Een eenzame opsluiting op water en brood of een publieke vernedering zou de delinquent op andere gedachten moeten brengen en hem tot meer burgerzin aanzetten. Met dezelfde bedoeling worden vanaf de 16de eeuw heuse ‘correctiehuizen’ opgericht om daar de misdadigers te heropvoeden via religieuze bezinning en arbeid.³²

De resocialisatiegedachte komt sterk naar voren in de leer van het sociaal verweer en vooral in het nieuw sociaal verweer. Ze wordt als derde functie van de straf gezien, naast de klassieke vergeldings- en afschrikkingsfunctie. Hier wordt later dieper op ingegaan.

³⁰ K. BEYENS, *Straffen als sociale praktijk*, Brussel, VUBPress, 2000, 233.

³¹ J. MONBALLYU, *Zes eeuwen strafrecht*, 134.

³² Een voorbeeld hiervan is het eerste hechtenishuis in Amsterdam. Dit werd gedoopt tot het ‘Rasphuis’, omdat de eerste gedetineerden er gedwongen werden verfhout te raspen: J. SIMON, “Drie grote figuren van de Belgische penitentiaire wetenschap. Filip Vilain XIII, Edouard Ducpétiaux, Adolphe Prins”, *Bull.Best.Strafinr.* 1956, 194-195.

Afdeling 4. Herstel

Herstel is een brede term en dekt verschillende ladingen. Hier wordt, naar het voorbeeld van MONBALLYU³³, een onderscheid gemaakt tussen het eigenlijke herstel van de (materiële en morele) schade aan het slachtoffer, het herstel aan de maatschappij en de (eerder historische) genoegdoening aan een God.

4.1. Genoegdoening aan het slachtoffer

Een straf dient volgens deze functie degene die door het misdrijf benadeeld wordt, genoegdoening te verschaffen. Er dient een herstelling plaats te vinden van het door het misdrijf veroorzaakte leed of gebrek aan evenwicht.

In het vroegmiddeleeuwse strafrecht was het, zoals hierboven reeds beschreven, de taak van het slachtoffer zelf, of diens familie, op te treden tegen degene die het misdrijf had gepleegd.³⁴ Dit werd reeds besproken bij de vergelding als functie van de straf. Deze wraak kan gezien worden als een soort herstel van het evenwicht of van het veroorzaakte leed. Toen de publieke vergeldingsgedachte overnam in de tweede helft van de middeleeuwen, diende het slachtoffer genoeg te nemen met een morele en materiële schadevergoeding.³⁵

De aandacht voor het slachtoffer komt echter pas echt opzetten in de tweede helft van de 20ste eeuw, samen met de opkomst van de victimologie. Dit wordt hierna kort uiteengezet bij de bespreking van het herstelgericht model, de restorative justice beweging, onder de afdeling ‘reacties op het nieuw sociaal verweer’.

4.2. Genoegdoening aan de maatschappij

Een tweede vorm van herstel houdt een materiële en morele bevrediging in van de gemeenschap die door het misdrijf was gekrenkt. Het individu moet zich verantwoorden ten opzichte van de maatschappij voor het overtreden van de wetten die door diezelfde maatschappij worden opgesteld.³⁶

Samenhangend met de opkomst van de publieke vergeldingsgedachte vanaf de 12de eeuw, werd het materiële leed vergoed door de inning van geldboeten, confiscaties en dwangarbeid³⁷ ten voordele van de gemeenschap. Op moreel vlak werd de gemeenschap bevredigd door het aan de misdadiger toedienen van lijfstraffen en erestraffen, die in het openbaar werden uitgevoerd.³⁸

³³ J. MONBALLYU, *Zes eeuwen strafrecht*, 126-128.

³⁴ G. MARTYN, “De burgerlijke of ‘aquiliaanse’ aansprakelijkheid in het Romeinse recht”, *Jura Falc.* 1994-95, (19) 21.

³⁵ J. MONBALLYU, *Zes eeuwen strafrecht*, 127.

³⁶ L. ARNAUTS, “Het slachtoffer in het strafprocesrecht: het grote misverstand”, *Orde dag* 1998, afl. 4, (53) 54.

³⁷ Tijdens hun opsluiting waren de gevangenen verplicht om te werken met het doel om zowel hun levensonderhoud te betalen als de gemeenschap te compenseren voor het aangedane leed. Dwangarbeid werd in België echter afgeschaft in 1996 en vervangen door opsluiting.

³⁸ J. MONBALLYU, *Zes eeuwen strafrecht*, 127-128.

De meeste van deze straffen verdwijnen echter in de loop van de geschiedenis. Voorbeelden van hedendaagse straffen die (onder andere) gericht zijn op een herstel aan de gemeenschap zijn de geldboete en de sinds 2002 ingevoerde werkstraf.

4.3. Genoegdoening aan een God³⁹

Een derde vorm van herstel bestond erin dat een straf een genoegdoening diende te verschaffen aan een God die zich door het misdrijf verbolgen voelde.

Rechtshistorici bevestigen dat deze functie reeds bij de Germanen te vinden was. In de loop van de middeleeuwen christianiseerde de katholieke kerk deze religieuze vergeldingsgedachte. Voortaan zou de overheid de inbreuk op de door God gewilde maatschappelijke ordening wreken in naam van deze God. Dit leidde al snel tot een vermenging van de christelijke moraal en het strafrecht. Zo bepaalde de christelijke moraal het strafbaar karakter van bepaalde gedragingen⁴⁰, alsook de zwaarwichtigheid van dit strafbaar karakter en creëerde het bovendien een aantal religieuze straffen. Zo ontstonden er religieuze straffen zoals de excommunicatie en de boetebedevaart.

Deze religieuze gedachte werd in de 18de eeuw echter resoluut van tafel geveegd door de verlichte criminalisten. De veel te sterke band tussen kerk en staat diende verbroken te worden. Zo verdwijnen de religieuze straffen uit het strafrecht.

³⁹ J. MONBALLYU, *Zes eeuwen strafrecht*, 128.

⁴⁰ Denk bijvoorbeeld aan de strafbaarstelling van ketterij.

Afdeling 5. Bescherming van de samenleving

Een vijfde functie die hier besproken wordt, is de bescherming van de openbare veiligheid, de maatschappij. Een maatschappij heeft namelijk het recht om zich te verdedigen tegen individuen die de samenleving onveilig maken.⁴¹

Ook deze visie vindt in zekere zin reeds ingang in de middeleeuwen. Delinquenten worden als het ware chirurgisch weggesneden uit het sociale lichaam, de maatschappij.⁴² Ook de verlichte criminologen in de 18de eeuw stellen reeds dat de maatschappij het recht heeft om zich te verdedigen tegen personen die zichzelf buiten de maatschappij zetten.

Vanaf de 19de eeuw en in de eerste helft van de 20ste eeuw komt deze beschermingsgedachte echter pas echt tot stand, in het sociaal verweer. Hier wordt dieper op ingegaan in het volgende hoofdstuk.

⁴¹ S. CHRISTIAENSEN, “Adolphe Prins (1845-1919)” in C. FIJNAUT, *Gestalten uit het verleden*, Deurne, Kluwer, 1993, 112.

⁴² J. MONBALLYU, *Zes eeuwen strafrecht*, 138.

Hoofdstuk 2. Strafrechtstheorieën

De strafrechtstheorieën behelzen de visie van de maatschappij op het strafrecht in een bepaalde periode. Het zijn verschillende stromingen die elk op een eigen wijze antwoorden trachten te geven op enkele belangrijke vragen die gesteld kunnen worden over het strafrecht. Waaruit put een samenleving het recht om misdrijven te bestraffen? Wat is met andere woorden de rechtvaardigingsgrond van de straffen? Zijn er voorwaarden, grenzen verbonden aan dit recht? Wat zijn de voornaamste functies van een straf? De visies op straffen komen niet tot stand in een maatschappelijk vacuüm.⁴³ Het strafrecht neemt geen neutrale positie in en wordt onvermijdbaar beïnvloed door de vigerende politieke en sociaaleconomische stand van zaken.⁴⁴

Hierna worden vier grote denkpijlers geschetst. De eerste twee strafrechtstheorieën die hieronder besproken worden zijn de klassieke leer en de positivistische school. Deze twee grote theorieën staan op heel wat vlakken diametraal tegenover elkaar. In een poging deze zeer uiteenlopende theorieën te verzoenen, is het nieuw sociaal verweer tot stand gekomen. Deze wordt als derde theorie besproken. Ten slotte worden ook enkele strekkingen besproken die een reactie vormen tegen het nieuw sociaal verweer. Deze worden verzameld onder de vierde noemer ‘reacties tegen het nieuw sociaal verweer’.

⁴³ K. BEYENS, *Straffen als sociale praktijk*, Brussel, VUBPress, 2000, 245.

⁴⁴ B. DE RUYVER, “De alternatieve straffen: een modetrend of een volwaardig instrument?” in H. D’HAENENS e.a., *Liber Amicorum Jules D’Haenens*, Gent, Mys & Breesch, 1993, 91.

Afdeling 1. Het klassieke strafrecht

Het klassieke strafrecht is de denkrichting die het strafrecht in de eerste helft van de 19de eeuw het sterkst heeft beïnvloed.⁴⁵ De meeste strafwetboeken in de 19de eeuw vinden hun grondslag rechtstreeks in de leer van het klassieke strafrecht. De leer zelf heeft haar wortels in de periode van de Verlichting.

1.1. De Verlichting

De klassieke leer van het strafrecht spruit voort uit de ideeën die hun intrede doen in de periode van de Verlichting uit de 18de eeuw. Belangrijke filosofen zetten zich af tegen de absolute regimes en het strafrechtsdenken uit het Ancien Régime.

ROUSSEAU en LOCKE creëren zo het idee van het sociaal contract. De burgers staan een deel van hun vrijheid af aan de gemeenschap in ruil voor veiligheid. Een misdrijf wordt zodoende geacht een schending te zijn van dit sociaal contract. Uit deze schending put de overheid het recht om misdrijven te vervolgen en te bestraffen. CESARE BECCARIA vat de ideeën van de Verlichte auteurs op sublieme wijze samen in zijn Tractaat “*Dei delitti e delle pene*” (over misdrijven en straffen) uit 1764. Dit werk bevat de grondslagen van het klassieke strafrecht en zijn belang in de ontwikkeling naar een humaner strafrecht kan nauwelijks overschat worden.⁴⁶ In zijn werk vinden we de concrete vertaling van de magna charta van het strafrecht: het legaliteitsbeginsel, het proportionaliteitsbeginsel en het subsidiariteitsbeginsel.

Het legaliteitsbeginsel wordt klassiek gekoppeld aan het Latijnse adagium: “*nullum crimen, nulla poena sine lege*”. Enkel een geschreven rechtsnorm uitgaande van de wetgevende macht kan bepaalde gedragingen strafbaar stellen en bepaalde straffen omschrijven.⁴⁷ Zowel de misdrijven als de straffen dienen dus vooraf in de wet te worden vastgelegd.⁴⁸ De wet zou eveneens de grenzen van het overheidshandelen duidelijk afbakenen, onder andere via een wettelijk vastgelegde strafrechtspleging. Het feit dat elke burger zijn rechten en plichten zou kennen, zou volgens de strafrechthervormers tevens resulteren in een daling van het aantal misdrijven, wat aan het legaliteitsbeginsel meteen een crimineel-politieke relevantie gaf.⁴⁹ Het proportionaliteitsbeginsel bepaalt dat een straf in verhouding dient te staan tot het misdrijf. Het subsidiariteitsbeginsel bepaalt dat het strafrecht dient opgevat te worden als ultimum remedium: het laatste redmiddel waar enkel naar teruggegrepen dient te worden als de rest faalt.

⁴⁵ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht*, 17.

⁴⁶ D. VERHOFSTADT, *250 jaar over misdaden en straffen. Cesare Beccaria*, Antwerpen, Houtekiet, 2014, 17-18.

⁴⁷ E. CLAES, *Legaliteit en rechtsvinding in het strafrecht. Een grondslagentheoretische benadering*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2003, 15.

⁴⁸ De rol van de rechters wordt hierdoor herleid naar “*bouches de la loi*”, maar het dient de bescherming van de burger tegen een willekeurig overheidsoptreden.

⁴⁹ B. DE RUYVER, “De transformatie van het Belgisch strafrecht tegen de achtergrond van de politieke en sociaal-economische ontwikkelingen in het laatste kwart van de negentiende eeuw” in D. HEIRBAUT en D. LAMBRECHT, *Van oud en nieuw recht. Handelingen van het XVde Belgisch-Nederlands Rechtshistorisch Congres*, Antwerpen, Kluwer, 1998, 194.

Het nieuwe strafconcept sluit perfect aan bij het rationeel mensbeeld uit die periode. Uitgangspunt is voortaan de “vrije mens”, de mens die beschikt over een vrije wil en die op vrije wijze tussen goed en kwaad kan kiezen. Wanneer een persoon bewust voor het kwade kiest en een misdrijf pleegt, is bestraffing gerechtvaardigd. De grondslag voor bestraffing ligt in de morele schuld van de dader. Het mensbeeld is echter idealistisch, ze beschouwt een mens zoals hij zou moeten zijn, niet zoals hij werkelijk is.⁵⁰

1.2. De Franse Revolutie

De Franse Revolutie in 1789 zorgt voor de formele breuk met het Ancien Régime, waarmee het lot van het absolutisme was bezegeld. De Déclaration des Droits de l’Homme bevat een aantal grondrechten die de grens tussen de individuele vrijheid en het recht van de staat om in te grijpen in het leven van de burgers afbakenen. Een voorbeeld van dergelijke grondrechten is de vrijwaring tegen strafrechtelijke willekeur.⁵¹

1.3. Schuld en straf in de klassieke leer

Het schuldbegrip is van cruciaal belang voor de klassieke auteurs. De schuld houdt namelijk de verantwoording van de straf in zich.⁵² Een straf zonder schuld is uitgesloten: nullum crimen sine culpa. Schuld wordt beoordeeld in het licht van het “anders kunnen handelen” door de mens die over een vrij oordeels- of wilsvermogen beschikt. Indien deze vermogens ontbreken⁵³, wordt er niet gestraft.⁵⁴

In het klassieke strafrecht staat het misdrijf centraal. Een straf moet bijgevolg bepaald worden aan de hand van de ernst van het misdrijf, die samenhangt met de schade die berokkend is en de schuld van de dader. De proportionaliteitstoets wordt bijgevolg beïnvloed door de schade en de schuld. Een poging tot het plegen van een misdrijf en een onopzettelijk misdrijf dienen minder zwaar bestraft te worden. De ernst van het misdrijf wordt reeds in abstracto in de wet bepaald, zodat er voor de vervolgingsmagistraat en de rechter niet veel ruimte overblijft.

1.4. Doel en functie van de straf

Vergelding was de prioritaire functie van het strafrecht voor de Franse Revolutie. Deze positie heeft de vergeldingsgedachte echter in zekere zin moeten afstaan in de klassieke periode, hoewel het nog steeds algemeen gezien een belangrijk onderdeel van de straf uitmaakt. De Italiaan BECCARIA, één van de voornaamste auteurs uit de Verlichting, sloot het vergeldingsprincipe zelfs volledig uit. Een straf

⁵⁰ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht*, 18.

⁵¹ K. VERPOEST, *Syllabus Grondige studie Strafrecht*, Gent, IRCP, 2014-15, 17.

⁵² B. DE RUYVER, “De transformatie van het Belgisch strafrecht” in D. HEIRBAUT en D. LAMBRECHT, *Van oud en nieuw recht*, Antwerpen, Kluwer, 1998, 194.

⁵³ Men spreekt in dit kader van schuldontbreken, zoals jongeren beneden de leeftijd van onderscheid of krankzinnigen.

⁵⁴ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht*, 22.

dient niet wreed te zijn, maar snel en onontkoombaar.⁵⁵ Het strafrecht bestaat volgens hem om de maatschappij te ordenen. Een straf moet bijgevolg voldoende streng zijn om bij de dader recidive uit te sluiten en om andere potentiële daders af te schrikken. Zodra die doelstelling gerealiseerd is, zijn alle verdere vormen van pijniging of kwelling, loutere wreedheid en die is voor BECCARIA niet te verantwoorden en dus immoreel.⁵⁶

De straf heeft in de klassieke leer automatisch een algemeen én bijzonder preventieve functie. Dit hangt samen met het rationeel mensbeeld. Wanneer een persoon weet dat een bepaalde gedraging strafbaar is, zal hij deze gedraging niet stellen. Wanneer een rationele mens alsnog een misdrijf begaat, zal hij uit het ondergaan van de straf leren om in de toekomst geen nieuwe strafbare gedragingen meer te stellen.

Een gevangenisstraf werd onder het klassieke strafrecht de sanctie bij uitstek. Men veronderstelde dat de gevangenisstraf uit zichzelf een opvoedende werking zou hebben. De delinquent zou tot inkeer komen door in de afzondering van zijn cel over zijn misdrijf na te denken. EDOUARD DUCPÉTIAUX was in België de grondlegger van dergelijk streng cellulair regime, gericht op morele verbetering van de gedetineerde.⁵⁷ Dit streng cellulair regime verving het gevangenisstelsel dat uitgewerkt was door VILAIN XIII.⁵⁸ Meditatie, moraliteit en strenge afzonderingen vervingen de arbeid en werden gezien als de nieuwe heropvoedingswijzen.

⁵⁵ L. HUYBRECHTS, "Straffen" in F. VERBRUGGEN, R. VERSTRAETEN, D. VAN DAELE, EN B. SPRIET (eds.), *Strafrecht als roeping. Liber Amicorum Lieven Dupont*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2005, 422.

⁵⁶ D. VERHOFSTADT, *250 jaar over misdaden en straffen. Cesare Beccaria*, Antwerpen, Houtekiet, 2014, 11.

⁵⁷ E. MAES, *Van gevangenisstraf naar vrijheidsstraf. 200 jaar Belgisch gevangeniswezen*, Antwerpen, Maklu, 2009, 141-149; T. PETERS, "Edouard Ducpétiaux (1804–1868)" in C. FIJNAUT, *Gestalten uit het verleden*, Deurne, Kluwer, 1993, 40.

⁵⁸ Dit systeem bestond erin om de delinquenten herop te voeden door middel van arbeid. Ledigheid, luiheid werd door Vilain XIII beschouwd als de oorzaak en het bijbrengen van een zin voor arbeid als oplossing. Zie: J. SIMON, "Drie grote figuren van de Belgische penitentiaire wetenschap. Filip Vilain XIII, Edouard Ducpétiaux, Adolphe Prins", *Bull. Best. Strafinr.* 1956, 194-195; B. DE RUYVER, *De strafrechtelijke politiek gevoerd onder de socialistische Ministers van Justitie E. Vandervelde, P. Vermeulen en A. Vranckx*, Antwerpen, Kluwer, 1998, 68-69.

Afdeling 2. De positivistische school en het sociaal verweer

In de tweede helft van de 19de eeuw wordt een breed spectrum aan denkrichtingen verzameld onder de noemer positivisme. Empirische gegevens en waarnemingen worden de steunpilaren van een wetenschappelijk mensbeeld. Uit dit positivisme komt ook het sociaal verweer voort. Het sociaal verweer probeert een synthese te maken tussen de abstracte wilsvrijheid van de klassieke leer en het determinisme van de positivistische school.

2.1. Het positivisme: de gedetermineerde mens

In de tweede helft van de 19de eeuw ontwikkelen zich enkele nieuwe wetenschappen zoals de fysiologie, de antropologie, de sociologie, etc. Gebruik makend van de positivistische methode, onderzoek gebaseerd op empirische gegevens, ontwikkelden deze wetenschappen een nieuw mensbeeld: de gedetermineerde mens.⁵⁹ Een misdrijf is volgens dit mensbeeld niet het gevolg van een bewuste keuze van de delinquent. Integendeel, het is het resultaat van een aantal interne en externe causale factoren. Een mens wordt gedetermineerd tot delinquentie.

2.1.1. De Italiaanse antropologische school

Een eerste school die binnen het positivisme kan gesitueerd worden is de Italiaanse antropologische school, waarvan LOMBROSO en GAROFALO de belangrijkste figuren zijn. LOMBROSO richtte een nieuwe wetenschap op: de criminele antropologie.⁶⁰ Misdadigers worden hierbij gezien als een aparte mensensoort, die je kan herkennen aan een aantal fysiognomische⁶¹ kenmerken.⁶² Een persoon wordt geboren als misdadiger.

2.1.2. De Franse milieuschool

Als kritiek op de Italiaanse antropologische school ontwikkelde zich de Franse milieuschool. LACASSAGNE⁶³, MANOUVRIER en TARDE zijn enkele van de voornaamste figuren. Criminaliteit wordt in deze school niet gezien als een antropologisch verschijnsel, maar als een sociaal verschijnsel. Sociale factoren liggen aan de basis van crimineel gedrag.⁶⁴

2.1.3. De biosociale school

Als synthese van de antropologische en de milieuschool kwam de biosociale school tot stand. Criminaliteit is een product van zowel fysieke, individuele factoren als sociale factoren. Een van de voornaamste figuren die deze school volgde, was voor onze regio zeker ADOLPHE PRINS.

⁵⁹ B. DE RUYVER, "De transformatie van het Belgisch strafrecht" in D. HEIRBAUT en D. LAMBRECHT, *Van oud en nieuw recht*, Antwerpen, Kluwer, 1998, 205.

⁶⁰ C. LOMBROSO, *L'uomo delinquente*, Turijn, 1874.

⁶¹ Fysiognomie of gelaatkunde houdt verband met het uiterlijk van een persoon. Een eerder primitief uiterlijk wordt gelinkt aan een crimineel karakter.

⁶² J. VERVAELE, *Rechtsstaat en recht tot straffen*, Antwerpen, Kluwer, 1990, 274-276.

⁶³ Van LACASSAGNE is onder meer de uitspraak: "Les sociétés ont les criminels qu'elles méritent".

⁶⁴ K. VERPOEST, *Syllabus Grondige studie Strafrecht*, Gent, IRCP, 2014-15, 26.

ADOLPHE PRINS stelde vast dat de maatschappij met het klassieke strafrecht en de traditionele strafrechtsbedeling niet over efficiënte middelen beschikte om de massale criminaliteit het hoofd te bieden en het onophoudelijk recidivisme te bestrijden.⁶⁵ Criminaliteit is volgens PRINS een vorm van het sociale leven. De bescherming van de maatschappij tegen de criminaliteit is een van de voornaamste taken van het strafrecht.

2.2. Schuld en straf in het sociaal verweer

Vanuit dit gedetermineerd mensbeeld en de positivistische benadering komt het sociaal verweer tot stand. De verdedigers van het sociaal verweer, onder wie PRINS, hebben een heel andere visie op het strafrecht dan de klassieke auteurs. Het strafrecht krijgt een instrumentalistische invulling en wordt gezien als een middel om een bepaalde criminele politiek te voeren.⁶⁶ De straf is bijgevolg geen doel op zich.

Het *ius puniendi* wordt niet langer gevonden in de schuld van de dader, maar wel in de persoonlijkheid van de delinquent, zijn sociale gevaarlijkheid. De schuldnotie, levensbelangrijk voor de klassieke auteurs, wordt vervangen door een gevaarsnotie.⁶⁷ Het is gerechtvaardigd om een dader te bestraffen wanneer die persoon gevaarlijk is voor de samenleving.⁶⁸ Vanuit dit idee kan men zeer snel tot de conclusie komen dat een maatschappij ook preventief kan optreden, alvorens het misdrijf wordt gepleegd. Het is namelijk de persoonlijkheid zelf van de delinquent die het optreden van de samenleving rechtvaardigt.⁶⁹

FERRI heeft in zijn “*La sociologie criminelle*”⁷⁰ uitgewerkt hoe dit dient te geschieden. De overheid heeft de verplichting tussen te komen in de sociaal-economische verhoudingen, aangezien zich daar de sociale genese van criminaliteit situeert. Zo dient men in te zetten op de bestrijding van werkloosheid en alcoholisme, een behoorlijke gezondheidszorg, een goed onderwijssysteem, etc. Er is, aldus Ferri, nood aan een strafrechtelijk beleid *sensu lato*: een sociaal interventionistisch beleid. Niettemin zijn er ook individuele maatregelen nodig, namelijk de behandeling van de delinquente persoon met het oog op zijn resocialisatie en zijn re-integratie in de maatschappij. De rechter dient geval per geval te oordelen wat de individuele, aangepaste sanctie is met het oog op resocialisering.⁷¹

De omvang van de straf dient bepaald te worden in functie van de gevaarlijkheid van de dader en zijn kansen op sociale re-integratie. De rechter, op het ogenblik van de straftoemeting, kan aan de hand van

⁶⁵ S. CHRISTIAENSEN, “Adolphe Prins (1845-1919)” in C. FIJNAUT, *Gestalten uit het verleden*, Deurne, Kluwer, 1993, 111.

⁶⁶ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht*, 21.

⁶⁷ L. HUYBRECHTS, “Straffen” in F. VERBRUGGEN, R. VERSTRAETEN, D. VAN DAELE, EN B. SPRIET (eds.), *Strafrecht als roeping. Liber Amicorum Lieven Dupont*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2005, 424.

⁶⁸ E. MAES, *Van gevangenisstraf naar vrijheidsstraf. 200 jaar Belgisch gevangeniswezen*, Antwerpen, Maklu, 2009, 157.

⁶⁹ C. LAZERGES, *La politique criminelle*, Parijs, Presses Universitaires de France, 1987, 15.

⁷⁰ E. FERRI, *La sociologie criminelle*, Parijs, Rousseau, 1893.

⁷¹ B. DE RUYVER, *Syllabus grondige studie strafrechtelijk beleid*, Gent, onuitgegeven, 2013-14, 60-61.

het concrete dossier een gepaste straf opleggen. Het proportionaliteitsbeginsel uit de klassieke leer wordt verlaten. De strafuitvoeringsorganen worden echter het allerbelangrijkste. Zij kunnen in een concreet geval bepalen op welk ogenblik een delinquent ‘genezen’ is en weer in staat wordt geacht om terug te keren naar de samenleving. Straffen van bepaalde duur hadden bijgevolg hun nut verloren, er werd voortaan ingezet op beveiligingsmaatregelen waarvan de duur bepaald zou worden door de persoonlijke en sociale re-integratie van de delinquent.⁷²

2.3. Doel en functie van de straf

De vergelding is in zekere zin ethisch onverantwoord geworden, aangezien de dader niet op vrije wijze over zijn daden kan beslissen. Ook de algemene preventie verliest zijn nut in het kader van het strafrecht. Aangezien de mensen gedetermineerd zijn tot delinquentie, kan een strafbaarstelling van een bepaalde gedraging geen effectieve afschrikkende werking meer hebben.⁷³

De belangrijkste strafdoelen zijn voortaan de bescherming van de maatschappij⁷⁴, de individuele preventie en de resocialisering. De finaliteit van bestraffing is in deze periode de bescherming van de maatschappij. De maatschappij dient gevrijwaard te worden van de sociaal gevaarlijke individuen. De strafrechter heeft in de eerste plaats de opdracht om de maatschappij te beschermen tegen personen die een gevaar opleveren voor de maatschappelijke orde en veiligheid.⁷⁵ De bijzondere preventie is verder het enige strafdoel dat, in combinatie met de resocialisering⁷⁶, zin heeft. Men dient ervoor te zorgen dat een persoon, eens hij een misdrijf heeft gepleegd of idealiter daarvoor, geen strafbare feiten (meer) zal plegen. Het uiteindelijke doel is de genezing van de delinquent, zodat hij zijn plaats in de maatschappij weer kan innemen.

⁷² B. DE RUYVER, *De strafrechtelijke politiek gevoerd onder de socialistische Ministers van Justitie E. Vandervelde, P. Vermeylen en A. Vranckx*, Antwerpen, Kluwer, 1998, 90.

⁷³ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht*, 23.

⁷⁴ Vandaar ook de term: sociaal verweer.

⁷⁵ S. CHRISTIAENSEN, “Adolphe Prins (1845-1919)” in C. FIJNAUT, *Gestalten uit het verleden*, Deurne, Kluwer, 1993, 112.

⁷⁶ B. DE RUYVER, “De transformatie van het Belgisch strafrecht” in D. HEIRBAUT en D. LAMBRECHT, *Van oud en nieuw recht*, Antwerpen, Kluwer, 1998, 212.

Afdeling 3. Het nieuw sociaal verweer

3.1. De naoorlogse welvaartsstaat

De periode na de tweede wereldoorlog werd in zekere mate gekenmerkt door stabiliteit. Na de woelige oorlogsperiode kwam men op politiek en (sociaal)economisch vlak tot een evenwicht. Op politiek vlak ontstond er tevens een consensusklimaat. Ondanks de zware oorlogsperiode was er zelfs op economisch vlak een zekere bloei. Dankzij het Marshall plan kreeg Europa voldoende financiële steun van de Verenigde Staten om een economische heropleving mogelijk te maken. Solidariteit was het sleutelwoord in de naoorlogse samenleving en een verzorgingsapparaat werd uitgewerkt. In 1944 kwam een algemeen sociaal zekerheidsstelsel tot stand en het sociaal overleg werd geïnstitutionaliseerd.⁷⁷

Deze stabiliteit op heel wat vlakken leidde ertoe dat België vanaf de jaren 60 een echte welvaartsstaat werd. Het onderscheid tussen rijk en arm viel uiterlijk nauwelijks waar te nemen en levensbenodigdheden bleken plots voor iedereen aanwezig. Consumptie en televisie stonden symbool voor deze welvaartsstaat. Op deze manier ontstonden er een heel andere maatschappijvisie en mensbeeld. Naast een welvaartsstaat, werd België ook een verzorgingsstaat. Iedereen diende in zo ruim mogelijke mate te kunnen genieten van deze welvaart. Al deze evoluties hadden uiteraard ook hun invloed op het strafrecht. Het strafrecht werd zo onder meer ingeschakeld om gedragingen uit allerlei sociaaleconomische sectoren te reguleren.⁷⁸ Op die manier kwam de rol van het strafrecht als ultimum remedium, het subsidiariteitsbeginsel, in het gedrang.

In deze periode dient de beweging van het nieuw sociaal verweer gesitueerd te worden.⁷⁹ Het nieuw sociaal verweer poogt de theorieën van het klassieke strafrecht en het oud sociaal verweer te verzoenen.⁸⁰ De grondlegger van deze theorie is de Franse auteur M. ANCEL met zijn in 1954 gepubliceerde 'défense sociale nouvelle'.⁸¹ Een sterke nadruk werd hierbij gelegd op de resocialiserende doelstelling van de straf.⁸² In België waren enkele belangrijke vertegenwoordigers van het nieuw sociaal verweer VANHOUDT, CALEWAERT en VERSELE.⁸³

3.2. Schuld en straf in het nieuw sociaal verweer

Het schuldbegrip wordt in het nieuw sociaal verweer overgenomen uit de klassieke leer. Het basisprincipe nullum crimen sine culpa blijft behouden.

⁷⁷ K. VERPOEST, *Syllabus Grondige studie Strafrecht*, Gent, IRCP, 2014-15, 35.

⁷⁸ K. VERPOEST, *Syllabus Grondige studie Strafrecht*, Gent, IRCP, 2014-15, 35.

⁷⁹ Ondanks het feit dat de term reeds gebruikt wordt door A. PRINS, *La défense sociale nouvelle et les transformations du droit pénal*, 1910.

⁸⁰ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht*, 24.

⁸¹ M. ANCEL, *La défense sociale nouvelle. Un mouvement de politique criminelle humaniste*, Parijs, Cujas, 1954, 183p.

⁸² C.J. VANHOUDT en W. CALEWAERT, *Belgisch strafrecht*, Gent, Story-Scientia, 2de druk, I, 1976, 84-88.

⁸³ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht*, 24.

Op het niveau van de straftoemeting en strafuitvoering zijn echter wel wat belangrijke ideeën ontwikkeld. Zoals hierboven reeds is vermeld, was resocialisering een hoofddoelstelling van de straf geworden.⁸⁴ Dat had tot gevolg dat een straf geïndividualiseerd werd in functie van de persoon van de dader. Dit speelt ook in ons huidige strafrecht een belangrijke rol. Het nieuw sociaal verweer heeft namelijk geleid tot de totstandkoming van een aantal bijzondere wetten, die oude regelgevingen aanpasten of vervingen. Deze wetten maken de individualisering van de straf aan de persoon van de dader mogelijk. Het betreft onder meer:

- De wet van 31 mei 1888 op de voorwaardelijke veroordeling en de voorwaardelijke invrijheidstelling⁸⁵, waarvan beide delen respectievelijk zijn vervangen door de Probaticwet van 29 juni 1964⁸⁶ en de Wet Voorwaardelijke Invrijheidstelling van 5 maart 1998⁸⁷.
- De Wet van 15 mei 1912 op de Kinderbescherming⁸⁸, vervangen door de Jeugdbeschermingswet van 8 april 1965⁸⁹.
- De Wet van 9 april 1930⁹⁰ bescherming maatschappij, vervangen door de wet van 1 juli 1964⁹¹.
- De voornoemde Wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie (Probaticwet).

3.3. Doel en functie van de straf

De term sociaal verweer blijft vervat in deze denkrichting. Dit wijst erop dat ook in deze theorie de bescherming van de maatschappij tegen delinquent gedrag vooropstaat. Het verschil met het oud sociaal verweer is dat in deze denkrichting het irrelevant is of het crimineel gedrag voortvloeit uit de vrije wil van de dader (cfr de klassieke leer), dan wel gedetermineerd is door allerlei factoren (cfr de positivisten en het oud sociaal verweer).⁹² Er wordt een tussenoplossing voorgesteld in de vorm van *wettelijke verantwoordelijkheid*. Eenmaal een strafrechtelijke inbreuk is bewezen, is de dader verantwoordelijk.⁹³ Hiermee wordt niet de klassieke toerekenbaarheid mee bedoeld, maar de

⁸⁴ Dit ligt in de lijn van het oud sociaal verweer.

⁸⁵ Wet 31 mei 1888 tot invoering van de voorwaardelijke invrijheidstelling in het strafstelsel, BS 3 juni 1888 (Hierna: Wet Lejeune).

⁸⁶ Wet 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie, BS 17 juli 1964. (Hierna: Probaticwet)

⁸⁷ Wet 5 maart 1998 betreffende de voorwaardelijke invrijheidstelling en tot wijziging van de wet van 9 april 1930 tot bescherming van de maatschappij tegen de abnormalen en de gewoontemisdadigers, vervangen door de wet van 1 juli 1964, BS 2 april 1998. (Hierna: Wet VI)

⁸⁸ Wet 15 mei 1912 op de kindbescherming, BS 27 mei 1912.

⁸⁹ Wet 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming, het ten laste nemen van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd en het herstel van de door dit feit veroorzaakte schade, BS 15 april 1965.

⁹⁰ Wet 9 april 1930 tot bescherming van de maatschappij tegen abnormalen, gewoontemisdadigers en plegers van bepaalde seksuele strafbare feiten, BS 11 mei 1930.

⁹¹ Wet 1 juli 1964 tot bescherming van de maatschappij tegen abnormalen en de gewoontemisdadigers, BS 17 juli 1964.

⁹² C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht*, 26.

⁹³ J. VERVAELE, *Rechtsstaat en recht tot straffen*, Antwerpen, Kluwer, 1990, 350-351.

verwijtbaarheid. Ieder misdrijf verantwoordt zodoende een optreden van de maatschappij.⁹⁴ De vorm van dit optreden kan echter verschillen naargelang de persoon van de delinquent. Er is namelijk sprake van een tweesporenstelsel⁹⁵:

- De “normale” delinquenten beschikken over een normaal oordeelsvermogen. Voor hen blijft het gewone strafrecht behouden, maar worden de straffen wel in de mate van het mogelijke geïndividualiseerd, waarbij rekening wordt gehouden met de persoonlijke omstandigheden van de delinquent.
- De “andere” delinquenten beschikken (nog) niet over een normaal oordeelsvermogen. De belangrijkste categorieën hier zijn de jongeren en de geestesgestoorden. Deze categorieën worden uit het strafrecht gelicht en krijgen, indien nodig, beveiligingsmaatregelen van (relatief of absoluut) onbepaalde duur⁹⁶ opgelegd in plaats van straffen.⁹⁷ Deze maatregelen hebben geen repressief karakter⁹⁸, maar beogen louter de maatschappij te beschermen tegen deze gevaarlijke personen en beogen eveneens hun genezing.

Samenhangend met de optimistische sfeer die hing rond de welvaartsstaat is de aandacht voor de resocialisering van de delinquent. Er heerste een zeer sterk geloof in de maakbaarheid, verbeterbaarheid van de mens. Ook deze functie van de straf hangt samen met de hiervoor vermelde individualisering op heel wat niveaus, zowel straftoemeting als strafuitvoering, van de strafrechtsbedeling. Op deze manier heeft de straf ook een individueel preventieve functie, eerder dan een algemeen preventief nut.

⁹⁴ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht*, 26.

⁹⁵ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht*, 26.

⁹⁶ J. VERVAELE, *Rechtsstaat en recht tot straffen*, Antwerpen, Kluwer, 1990, 351.

⁹⁷ Zie infra: hoofdstuk 3, afdeling 3 over de aan het strafrecht onttrokken categorieën personen.

⁹⁸ Zie supra: hoofdstuk 1, afdeling 1 over de vergelding als functie van de straf en infra: hoofdstuk 3, afdeling 1 over het leedcomponent van een straf.

Afdeling 4. Reacties op het nieuw sociaal verweer

4.1. Verzet tegen de overgereguleerde voorbeeldmaatschappij

De welvaartsstaat bleef echter niet vrij van kritiek. Vanaf het einde van de jaren 60 ontstond er een groeiend verzet tegen de overgereguleerde ‘voorbeeldmaatschappij’ waar geen ruimte is voor persoonlijke ontplooiing en waar overproductie en overconsumptie centraal staan. Het algemene ideaal van de welvaarts- en verzorgingsstaat bleek al snel een utopie.⁹⁹

Deze evolutie had belangrijke consequenties op het vlak van justitie en strafrecht. Zo komt er kritiek op het geloof in de maakbaarheid van de samenleving en de onbeperkt gewaande mogelijkheden van resocialisatie van delinquenten.¹⁰⁰ De verenigbaarheid van strafrecht en hulpverlening wordt daarbij steeds meer in vraag gesteld. De ontelbare gevallen van recidive dienen als argument om te stellen dat resocialisatie in vele gevallen een onmogelijke opgave blijkt te zijn.¹⁰¹ Een tweede kritiek die daarbij aanleunt is het mogelijke net-widening effect van het strafrecht door de toepassing ervan op bepaalde feiten die vroeger niet zouden gesanctioneerd worden.

Men hekelde ook het feit dat een aantal basisbeginselen van het klassieke strafrecht in het gedrang kwamen. De drang tot individualisering had het perverse effect dat het legaliteitsbeginsel en het proportionaliteitsbeginsel nagenoeg uitgeschakeld werden. Het werd namelijk onmogelijk om vooraf te bepalen welke straf uiteindelijk op het plegen van een misdrijf zou volgen. Het geloof dat men via het strafrecht maatschappelijke problemen kon aanpakken bracht een ongeziene toename van de strafbepalingen met zich mee. Hierdoor dreigde ook het derde beginsel van de magna charta, het subsidiariteitsbeginsel, ten onder te gaan. Het strafrecht werd meer en meer een handhavingsrecht ter sanctionering van overtredingen van andere rechtstakken.¹⁰²

4.2. Een arsenaal aan strekkingen

De kritieken op het nieuw sociaal verweer zijn niet meteen in één stroming gebundeld. Verschillende strekkingen bestaan naast elkaar. We bespreken hier zeer beknopt enkele van de voornaamste stromingen.

4.2.1. Het abolitionisme

Dit is een vorm van een radicale strekking die pleit voor de afschaffing van het strafrecht. Het strafrecht in se lost niets op en veroorzaakt zelfs extra maatschappelijke problemen. Eén van de

⁹⁹ K. VERPOEST, *Syllabus Grondige studie Strafrecht*, Gent, IRCP, 2014-15, 42.

¹⁰⁰ C. ELIAERTS, “Het ‘nieuwe realisme’ in het strafrecht en de criminele politiek”, *Panopticon* 1984, 3-4.

¹⁰¹ Zie de invloedrijke paper van MARTINSON uit 1974 en de “nothing works-theorie”: R. MARTINSON, “What works? Questions and answers about prison reform”, *The Public Interest* 1974, afl. 35, 22-54.

¹⁰² C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht*, 27.

grootste verdedigers van deze theorie was de in 2009 overleden LOUK HULSMAN.¹⁰³ Men is voorstander van andere modellen voor conflictafhandeling, zoals bijvoorbeeld de afhandeling door de betrokken partijen zelf.

4.2.2. Restorative justice

In het idee van de restorative justice-beweging komt de nadruk te liggen op het herstel van de aangerichte schade en de oplossing van het conflict.¹⁰⁴ Dit systeem hangt deels samen met de opkomst van de victimologie.¹⁰⁵ De positie van het slachtoffer is voornamelijk gedurende de laatste drie decennia steeds belangrijker geworden in de meeste Europese landen. De herstelgerichte benadering heeft zijn intrede gedaan naast het reeds bestaande repressief-retributief model en het rehabilitatief model.¹⁰⁶ Een hedendaags voorbeeld hiervan is de bemiddeling tussen dader en slachtoffer.

4.2.3. Neorealisme

Samenhangend met de kritiek op het in het gedrang komen van een aantal klassieke beginselen, verkiezen de aanhangers van het neorealisme een terugkeer naar het klassieke strafrecht. Vergelding, afschrikking en een strikte toepassing van het legaliteitsbeginsel zijn hier de sleutelwoorden. Deze vlag dekt echter verschillende ladingen, een progressieve en een conservatieve visie.¹⁰⁷

4.2.4. Due process

De due process strekking klaagt het gebrek aan procedurele waarborgen aan.¹⁰⁸ Individualisering is volgens hen niet altijd in het belang van de delinquent en heeft een zekere paternalistische aard. De nadruk ligt hier op de eerbiediging van de menselijke waardigheid en de erkenning van diens verantwoordelijkheid.

4.2.5. Nothing works¹⁰⁹ of justice model¹¹⁰

Deze strekking beklemtoont het falen van het strafrechtssysteem. Men pleit hierbij voor repenalisering, strengere straffen en minder mogelijkheden tot individualisering, zowel op het niveau van de straftoemeting als op het niveau van de strafuitvoering.

¹⁰³ L. HULSMAN, "Een abolitionistisch (afschaffend) perspectief op het strafrechtelijk systeem" in *Problematiek van de strafrechtspraak*, Baarn, 1979, 50-74.

¹⁰⁴ B. DE RUYVER, *Syllabus grondige studie strafrechtelijk beleid*, Gent, 2013-14, 83.

¹⁰⁵ Victimologie werd in 1997 door de World Society of Victimology gedefinieerd als het wetenschappelijk onderzoek naar de aard en de oorzaken van slachtofferschap van criminaliteit, de gevolgen daarvan voor de betrokkenen en de reacties daarop van de maatschappij, in het bijzonder van politie en justitie, het vrijwilligerswerk en de al dan niet medisch professionele hulpverlening.

¹⁰⁶ Meer info hierover: K. VERPOEST, *Syllabus Grondige studie Strafrecht*, Gent, IRCP, 2014-15, 44-47.

¹⁰⁷ Zie: C. ELIAERTS, "Het 'nieuwe realisme' in het strafrecht en de criminele politiek", *Panopticon* 1984, 4-9.

¹⁰⁸ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht*, 30.

¹⁰⁹ R. MARTINSON, "What works? Questions and answers about prison reform", *The Public Interest* 1974, afl. 35, 22-54.

¹¹⁰ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht*, 30.

Hoofdstuk 3. De ‘straf’ in het Belgisch recht

We hebben nu de functies van een straf en de grote strafrechtstheorieën besproken, maar wat is een straf precies? Het strafrecht is namelijk slechts één van de mogelijke wegen die bewandeld kan worden in het reageren op maatschappelijk onaanvaardbaar gedrag. Er zijn vele vormen van zogeheten sancties mogelijk. ‘Sanctie’ is een bredere term die verschillende ladingen dekt. Het gaat doorgaans over *een middel om het naleven van bepaalde gedragsnormen te bevorderen of af te dwingen of om een gewenst resultaat te bereiken*.¹¹¹ De meest bekende vorm van een sanctie is de negatieve sanctie, namelijk wanneer het nadelen verbindt aan normafwijkend gedrag. Het strafrecht werkt bijna exclusief met dergelijke negatieve sancties.¹¹² Een positieve sanctie is echter ook mogelijk, wanneer er voordelen verbonden zijn aan de naleving van de gedragsnormen. Men spreekt dan eerder van een beloning.

Er bestaan onnoemelijk veel sanctiestelsels, waardoor het (straf)recht slechts een klein deel van de reacties op maatschappelijk onaanvaardbare gedragingen voor zijn rekening neemt. Denk bijvoorbeeld aan sanctiesystemen die gelden binnen een school, afspraken die gelden in het kader van samenwonen, etc. Dit zijn voorbeelden van niet-juridische sancties. Zij staan volledig buiten het rechtssysteem of raken het slechts zijdelings. De eigenlijke juridische sancties worden opgedeeld in niet-strafrechtelijke en strafrechtelijke sancties. Onder de niet-strafrechtelijke sancties valt bijvoorbeeld een administratieve sanctie. De strafrechtelijke sancties kunnen nog verder ingedeeld worden in buitengerechtelijke sancties¹¹³ en gerechtelijke sancties. Binnen de gerechtelijke strafrechtelijke sancties is er nog een laatste onderscheid tussen straffen en maatregelen.¹¹⁴

Het strafrecht bestaat daardoor nagenoeg altijd naast dergelijke niet-juridische of niet-strafrechtelijke sancties. Het onderscheid is bijgevolg niet altijd gemakkelijk te maken, maar is wel van fundamenteel belang. Enkele beginselen van het materieel strafrecht en strafprocesrecht (o.a. het legaliteitsbeginsel, ne bis in idem, de rechten van verdediging) gelden namelijk uitsluitend voor strafrechtelijke straffen.¹¹⁵

¹¹¹ F. VERBRUGGEN en R. VERSTRAETEN, *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors*, II, 7de uitgave 2013, Antwerpen, Maklu, 2013, 337.

¹¹² L. DUPONT, *Beginselen van strafrecht. Volume 2*, Leuven, Acco, 1ste uitgave 1984, 240.

¹¹³ Bijvoorbeeld opgelegd door het Openbaar Ministerie of de politie.

¹¹⁴ L. DUPONT, *Beginselen van strafrecht. Volume 2*, Leuven, Acco, 1ste uitgave 1984, 240-242.

¹¹⁵ Deze beginselen worden echter niet in extenso besproken in het kader van deze thesis.

Afdeling 1. Wat is een straf?

De rechtspraak, bij gebrek aan een definitie in de wet, heeft deze term ‘straf’ gedefinieerd als *een leed dat door de rechterlijke macht wordt opgelegd als sanctie voor een misdrijf*.¹¹⁶

Deze definitie wordt echter mede bepaald door de onderliggende filosofische en politieke visie die men ten aanzien van het strafrecht en de doelstellingen van een straf heeft. De klassieke positie staat tegenover het positivisme en het nieuw sociaal verweer.¹¹⁷ De klassieke auteurs hechten nog een groter belang aan het vergeldend karakter van een straf, terwijl de positivisten en auteurs uit de strekking van het nieuw sociaal verweer eerder aanhangers zijn van modernere strafdoelen zoals de sociale re-integratie van de dader.

1.1. Een leed

Een eerste centraal element van deze definitie is het leedtoevoegend karakter van een straf. Een straf heeft het effect dat een leed wordt opgelegd aan diegene die bestraft wordt.

Bij enkele auteurs zit dit leedprincipe ingebakken in hun visie op het strafrecht. HUGO DE GROOT stelde dit reeds door volgende definitie op te stellen: *poena est malum passionis quod infligitur ob malum actionis*.¹¹⁸ Ook KELLENS heeft het in de eerste plaats over “une souffrance” wanneer hij over de straf spreekt.¹¹⁹ De straf moet een leed meebrengen dat de kandidaat-misdadiger erger vindt dan het voordeel dat hij uit het misdrijf hoopt te halen.¹²⁰ Enkel wanneer dit leedtoevoegend karakter van een bepaalde straf algemeen als zodanig wordt gevoeld, kan een straf als een straf beschouwd worden. Volgens DE PEUTER is het leedtoevoegend karakter een voorwaarde voor de efficiëntie van de straf. Enkel wanneer dit leed de gestrafte ertoe aanzet niet te herbeginnen en een afschrikwekkend effect heeft voor de bevolking in het algemeen, kan een straf efficiënt zijn. Dit leunt eerder aan bij de klassieke visie van het strafrecht. Niettemin is er ook voor DE PEUTER wel degelijk plaats voor alternatieve straffen, maar dan op voorwaarde dat ze leed meebrengen. ‘Moderne’ straffen die datgene aanpakken wat de moderne mens belangrijk vindt, zijn het meest geschikt om leed toe te brengen.¹²¹

Andere auteurs, zoals criminoloog DE RUYVER, kijken naar de bestaande straffen¹²² en stellen vast dat ze allemaal door leed gekenmerkt worden. Dit geldt voor nieuwe straffen net zozeer als voor de oude

¹¹⁶ Cass. 14 juli 1924, *Pas.* 1924, I, 473; Cass. 4 december 1944, *Pas.* 1945, I, 59; Cass. 30 juni 1949, *Pas.* 1949, I, 482.

¹¹⁷ Zie supra: hoofdstuk 2 over de strafrechtstheorieën.

¹¹⁸ De vertaling luidt: de straf is een te lijden kwaad dat wordt aangedaan wegens een gepleegd kwaad.

¹¹⁹ G. KELLENS, *Précis de pénologie et de droit des sanctions pénales. La mesure de la peine*, Luik, Université de Liège, 1991, 19.

¹²⁰ J. DE PEUTER, “Het leed als hoofdcomponent van de straf” in *Liber Amicorum Jules D’Haenens*, Gent, Mys & Breesch, 1993, 87-88.

¹²¹ J. DE PEUTER, “Het leed als hoofdcomponent van de straf” in *Liber Amicorum Jules D’Haenens*, Gent, Mys & Breesch, 1993, 86-88. Zo is De Peuter een voorstander van de intrekking van het rijbewijs als algemene strafmogelijkheid.

¹²² Aan de hand van empirisch onderzoek.

straffen.¹²³ Dit leedprincipe is op die manier tevens een belangrijke voorwaarde voor een sanctie of maatregel om het karakter van een echte straf te hebben.

Volgens DE HERT en GUTWIRTH¹²⁴ gebruikt men in dergelijke gevallen een zeer brede definitie van leed. Wanneer men leed begrijpt als *een vorm van vergelding, ongemak en hinder* en als het *verschijnsel dat aan een individu maatregelen worden opgelegd tegen zijn/haar wil*, komt men logischerwijs uit bij de visie dat veel alternatieve sancties binnen dergelijk leedprincipe blijven.¹²⁵ Op die manier gaat echter het gegeven dat er naast leed ook andere componenten een niet te onderschatten rol spelen bij alternatieve straffen verloren. Denk bijvoorbeeld aan de compenserende en resocialiserende doelstellingen van bijvoorbeeld een werkstraf.

In de loop van de 20ste eeuw ontstaat er dan ook een tegenbeweging die stelt dat een straf helemaal geen leed meer dient op te leveren. DE HULLU, hierin deels gevolgd door HUYBRECHTS¹²⁶, stelt dat een straf *een in een strafrechtelijk kader uitgesproken overheidsreactie op overtreding van een strafbepaling voor welke overtreding iemand in beginsel in strafrechtelijke zin aansprakelijk wordt gesteld* voorstelt. Deze complete omissie van het leedelement is echter problematisch, aangezien het leed wel degelijk (in vele gevallen, zoniet altijd) aanwezig blijkt te zijn in het strafrecht.

DE HERT en GUTWIRTH besluiten dat er een noodzaak is tot het erkennen van een pluraliteit aan strafcomponenten.¹²⁷ Het strafrecht bedient zich van leedtoevoegende straffen, maar dit wil nog niet zeggen dat het strafrecht zich moet bedienen van deze straffen. De wetgever staat vrij bij de keuze van nieuwe sancties en het uitwerken van bestaande sancties.

Met dit, in de rechtsleer druk bediscussieerd, leedelement gaat ook een stigmatiserend effect van een straf gepaard. Een straf wordt namelijk gevolgd door een vaak strenge sociale afkeuring.¹²⁸

¹²³ B. DE RUYVER, "De alternatieve straffen: een modetrend of een volwaardig instrument?" in H. D'Haenens e.a., *Liber Amicorum Jules D'Haenens*, Gent, Mys & Breesch, 1993, 93.

¹²⁴ P. DE HERT en S. GUTWIRTH, "Het leedprincipe, het strafbegrip en de schuld zonder straf. De fixatie op leedtoevoegende straffen in het strafrecht" in A. DE NAUW e.a., *Liber Amicorum Alain De Nauw*, Brugge, Die Keure, 2011, 129-156.

¹²⁵ P. DE HERT en S. GUTWIRTH, "Het leedprincipe, het strafbegrip en de schuld zonder straf. De fixatie op leedtoevoegende straffen in het strafrecht" in A. DE NAUW e.a., *Liber Amicorum Alain De Nauw*, Brugge, Die Keure, 2011, 133-135.

¹²⁶ L. HUYBRECHTS, "Straffen" in F. VERBRUGGEN, R. VERSTRAETEN, D. VAN DAELE EN B. SPRIET (red.), *Strafrecht als roeping. Liber Amicorum Lieven Dupont*, Universitaire Pers Leuven, 2005, 431 met verwijzing naar J. DE HULLU, "Enkele suggesties voor herziening van het strafrechtelijk sanctiestelsel" in *Herziening van het sanctiestelsel. Handelingen Nederlandse Juristenvereniging*, Deventer, Kluwer, 2002, 9.

¹²⁷ P. DE HERT en S. GUTWIRTH, "Het leedprincipe, het strafbegrip en de schuld zonder straf. De fixatie op leedtoevoegende straffen in het strafrecht" in A. DE NAUW e.a., *Liber Amicorum Alain De Nauw*, Brugge, Die Keure, 2011, 155.

¹²⁸ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht*, 399.

1.2. Opgelegd door de rechterlijke macht

Een tweede belangrijk element dat afgeleid kan worden uit de definitie is dat een straf rechterlijk dient te zijn, in die zin dat zij enkel kan worden opgelegd door een rechter als dusdanig. Hoewel dit geen allesomvattend criterium is dat volstaat om strafrechtelijke van niet-strafrechtelijke sancties te onderscheiden, heeft het toch een belangrijke onderscheidende functie. Op deze manier worden reeds de tucht- en administratieve straffen, respectievelijk opgelegd door tuchtorganen of door de overheid, en de minnelijke schikking¹²⁹ en de bemiddeling in strafzaken¹³⁰, opgelegd door het Openbaar Ministerie, uitgesloten uit de strafrechtelijke straffen.

Straffen die rechtstreeks door de wet aan een bepaald misdrijf worden verbonden¹³¹ zonder dat de rechter ze moet uitspreken, zijn evenmin strafrechtelijke straffen in de eigenlijke zin van het woord.¹³²

1.3. Als sanctie voor een misdrijf

Een derde element uit de definitie is dat een straf de sanctie moet zijn die verbonden wordt aan een misdrijf. Dit is echter in zekere zin problematisch omwille van de omschrijving die aan de term ‘misdrijf’ gegeven wordt. Dit begrip wordt naar Belgisch recht namelijk bepaald vanuit het begrip straf en op die manier komt de te omschrijven term ‘straf’ in de omschrijving zelf voor. Een louter beschrijvende definitie van VANHOUDT en CALEWAERT stelt dat een misdrijf *een (menselijke)*¹³³ *gedraging is die door de wet is omschreven en waarop een straf is gesteld.*¹³⁴

¹²⁹ Artikel 216bis Wetboek van Strafvordering.

¹³⁰ Artikel 216ter Wetboek van Strafvordering.

¹³¹ Bij wijze van voorbeeld: Artikel 123sexies Strafwetboek (de van rechtswege levenslange vervallenverklaring van enkele rechten).

¹³² C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht*, 400.

¹³³ Echter, sinds 1999 kunnen ook rechtspersonen strafrechtelijk verantwoordelijk gesteld worden.

¹³⁴ C.J. VANHOUDT en W. CALEWAERT, *Belgisch strafrecht*, Gent, Story-Scientia, 2de druk, II, 1976, nr. 516.

Afdeling 2. Kenmerken strafrechtelijke straf¹³⁵

De hierboven vermelde definitie van ‘straf’ geeft nog niet alle belangrijke kenmerken aan van de term. In de rechtsleer wordt bepaald dat strafrechtelijke straffen tevens wettelijk, persoonlijk en individueel dienen te zijn.

2.1. Wettelijk karakter

Het legaliteitsbeginsel, dat deel uitmaakt van het zogenaamde magna charta van het strafrecht, stelt dat enkel de wet een strafrechtelijke straf kan invoeren. Dit wordt vaak omschreven met het Latijnse adagium *nulla poena sine lege*.¹³⁶ Ook het misdrijf, waarop de straf is ingesteld, dient op voorhand in de wet geschreven te zijn (*nullum crimen sine lege*).

Dit wettelijk karakter is tevens grondwettelijk verankerd. Artikel 14 van de Grondwet¹³⁷ bepaalt letterlijk dat *geen straf kan worden ingevoerd of toegepast dan krachtens de wet*.

2.2. Persoonlijk karakter

Enkel de persoon die het als misdrijf omschreven feit heeft gepleegd, kan gesanctioneerd worden met een strafrechtelijke straf. Men kan bijgevolg niet strafrechtelijk verantwoordelijk geacht worden voor andermans daad.¹³⁸

2.3. Individueel karakter

Een straf moet tevens telkens individueel uitgesproken worden ten aanzien van iedere veroordeelde. Dit is ook het geval wanneer verschillende personen als deelnemers¹³⁹ bij eenzelfde misdrijf betrokken zijn.

Dit element hangt samen met het geïndividualiseerde karakter van een straf. De opgelegde straf dient op maat van de dader te zijn.

¹³⁵ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht*, 400-401; F. VERBRUGGEN en R. VERSTRAETEN, *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors*, II, 7de uitgave 2013, Antwerpen, Maklu, 2013, 340-341.

¹³⁶ E. CLAES, *Legaliteit en rechtsvinding in het strafrecht. Een grondslagentheoretische benadering*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2003, 15.

¹³⁷ Gecoördineerde Grondwet van 17 februari 1994, BS 17 februari 1994.

¹³⁸ Dit in tegenstelling tot het burgerlijk recht, waar o.a. artikel 1384, lid 2 bepaalt dat ouders burgerlijk verantwoordelijk (aansprakelijk) zijn voor de schade veroorzaakt door hun minderjarige kinderen.

¹³⁹ Zie artikel 66-67 Strafwetboek.

Afdeling 3. Aan het strafrecht onttrokken categorieën personen

Niet alle personen vallen echter onder het toepassingsgebied van het strafrecht. Strafrechtelijke schuld blijft namelijk de legitimatiegrond van een straf. Strafrecht is schuldstrafrecht.¹⁴⁰ Wanneer de schuld ontbreekt, kan men niet gestraft worden.¹⁴¹ Dergelijke “schuldontbekenissen” beschikken niet over de (volle) mogelijkheid om het moreel element¹⁴² van een misdrijf te realiseren. Het misdrijf, dat deze personen wel degelijk gepleegd hebben, kan hen als het ware niet verweten worden. Twee categorieën personen vallen onder deze uitzondering, namelijk de minderjarigen en de geestesgestoorden.

Deze twee categorieën vallen zodoende buiten dit toepassingsgebied en worden aan niet-repressieve vervangingsmaatregelen onderworpen. Hierdoor voldoen deze sancties niet aan de voorwaarde dat bij een straf een “leed” wordt opgelegd. De sancties hebben geen repressief karakter. De voedbodem voor deze beveiligingsmaatregelen is in het sociaal verweer te vinden. Ze beogen de bescherming van de maatschappij.¹⁴³ Het Belgisch strafrecht bestaat zodoende uit twee soorten sancties: straffen en beveiligingsmaatregelen. Men spreekt van een dualistisch stelsel.¹⁴⁴

3.1. De minderjarigen

Minderjarigen worden niet op dezelfde manier berecht als meerderjarigen. Het strafrechtelijk statuut van een minderjarige wordt bepaald in de Jeugdbeschermingswet uit 1965.¹⁴⁵ Minderjarigen die “een als misdrijf omschreven feit” hebben gepleegd, vallen onder het toepassingsgebied van deze wet.¹⁴⁶ De leeftijd van het bereiken van de strafrechtelijke meerderjarigheid is door de wet objectief vastgelegd op 18 jaar. Personen onder 18 jaar, uitgezonderd de uithandengegeven jongeren¹⁴⁷, worden door speciaal daartoe ingerichte jeugdrechtbanken berecht. De jeugdrechter kan een minderjarige enkel maatregelen van opvoedende aard opleggen, die een eind nemen op het ogenblik dat de minderjarige strafrechtelijk volwassen wordt. In uitzonderlijke omstandigheden kunnen deze maatregelen echter voortduren tot de leeftijd van 20 jaar.¹⁴⁸

¹⁴⁰ F. VERBRUGGEN en R. VERSTRAETEN, *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors*, I, 7de uitgave 2013, Antwerpen, Maklu, 2013, 70.

¹⁴¹ Zoals het Latijnse adagium: nulla poena sine culpa.

¹⁴² Meer hierover: C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht*, 189-190.

¹⁴³ Zie supra: hoofdstuk 2, afdeling 2 over het sociaal verweer.

¹⁴⁴ C.J. VANHOUDT en W. CALEWAERT, *Belgisch strafrecht*, Gent, Story-Scientia, 2de druk, I, 1976, 71.

¹⁴⁵ Wet 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming, het ten laste nemen van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd en het herstel van de door dit feit veroorzaakte schade, BS 15 april 1965 (hierna Jeugdbeschermingswet).

¹⁴⁶ Art. 36, 4° Jeugdbeschermingswet.

¹⁴⁷ Art. 57bis en art. 36bis Jeugdbeschermingswet, meer info hierover: C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht*, 471-472.

¹⁴⁸ Art. 37, §3 Jeugdbeschermingswet.

3.2. De geestesgestoorden

Net zoals bij de minderjarigen wordt het strafrechtelijk statuut van geestesgestoorden geregeld in een aparte wet, vooralsnog de Wet Bescherming Maatschappij.¹⁴⁹ Deze zou oorspronkelijk vervangen worden door de Wet van 21 april 2007¹⁵⁰ betreffende de internering van personen met een geestesstoornis, maar deze wet is uiteindelijk nooit uitgevoerd. Niettemin treedt uiterlijk op 1 januari 2016¹⁵¹ een nieuwe wet van 5 mei 2014 betreffende de internering van personen¹⁵² in werking, waardoor beide voorgaande wetten worden opgeheven.

De Wet Bescherming Maatschappij is vooralsnog van toepassing op personen die ervan verdacht worden een feit, misdaad of wanbedrijf genoemd, te hebben gepleegd, en zich op het ogenblik van de berechting bevinden in een staat van krankzinnigheid, hetzij een ernstige staat van geestesstoornis of van zwakzinnigheid, die hem ongeschikt maakt tot het controleren van zijn daden.¹⁵³ Vaak wordt ook de voorwaarde van sociale gevaarlijkheid van de verdachte in aanmerking genomen.¹⁵⁴

Het accent ligt in deze gevallen ook op het beschermen van de maatschappij. De Wet Bescherming Maatschappij heeft geen repressief, maar een beschermend karakter. Ten aanzien van geestesgestoorden worden dan ook geen straffen in de eigenlijke zin van het woord opgelegd, enkel niet-repressieve vervangingsmaatregelen.¹⁵⁵

In tegenstelling tot het jeugdbeschermingsrecht, zijn er geen speciale rechtscolleges opgericht voor geestesgestoorden. De gewone rechtscolleges zijn bevoegd om de internering uit te spreken.¹⁵⁶

¹⁴⁹ Wet 9 april 1930 tot bescherming van de maatschappij tegen abnormalen, gewoontemisdadigers en plegers van bepaalde seksuele strafbare feiten, BS 11 mei 1930, vervangen door Wet 1 juli 1964 tot bescherming van de maatschappij tegen abnormalen en de gewoontemisdadigers, BS 17 juli 1964 (hierna Wet Bescherming Maatschappij).

¹⁵⁰ Wet 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis, BS 12 juli 2007.

¹⁵¹ Ervaring leert ons dat dit nog niet betekent dat de wet ook effectief in werking is getreden op deze ‘uiterste’ datum.

¹⁵² Wet 5 mei 2014 betreffende de internering van personen, BS 9 juli 2014.

¹⁵³ Art. 1 Wet Bescherming Maatschappij.

¹⁵⁴ Cass. 11 januari 1983, R.W. 1982-1983, 2114.

¹⁵⁵ De internering is een niet-repressieve vrijheidsberoving die de genezing van de geestesgestoorde beoogt.

¹⁵⁶ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht*, 302.

Afdeling 4. Onderscheid met niet-strafrechtelijke sancties

Zoals hierboven reeds vermeld, staat het strafrecht echter niet alleen in het arsenaal aan reacties op ongewenste gedragingen. Er bestaan tal van maatschappelijke reacties op onaanvaardbaar gedrag. Enkel de sancties die voldoen aan de reeds behandelde voorwaarden (o.a. wettelijk, rechterlijk, etc.) kunnen als strafrechtelijke straffen behandeld worden. Wanneer een bepaalde sanctie niet voldoet aan één van de voorwaarden, gaat het om een niet-strafrechtelijke sanctie.

Enkel de strafrechtelijke sancties brengen een aantal uitermate belangrijke beginselen van materieel strafrecht¹⁵⁷ en van strafprocesrecht¹⁵⁸ met zich mee. Het onderscheid is dan ook van erg groot belang in de praktijk.

¹⁵⁷ Het legaliteitsbeginsel (geen misdrijf, geen straf zonder wet) is een voorbeeld van dergelijke beginselen.

¹⁵⁸ De rechten van de verdediging horen tot deze beginselen.

Afdeling 5. Indeling van de straffen

De straffen kunnen op tal van verschillende wijzen worden ingedeeld. Enkel de voor dit onderzoek relevante indelingen worden hierna behandeld.

Het wettelijk onderscheid tussen criminele, correctionele en politiestraffen blijft vooralsnog behouden en blijkt nog belangrijk te zijn in de praktijk. Ook het onderscheid tussen hoofd- en bijkomende straffen wordt hieronder uiteengezet. Dit onderscheid is namelijk uitermate belangrijk voor dit onderzoek. Bij de bespreking van de verschillende strafmogelijkheden, wordt er enkel gekeken naar de hoofdstraffen die de strafrechter kan opleggen. Ook de vervangende straf wordt hieronder kort besproken. Deze heeft namelijk onder meer een belang bij de niet-uitvoering van de werkstraf¹⁵⁹, waarbij dergelijke straf in de plaats komt van de oorspronkelijk opgelegde straf.

5.1. Criminele, correctionele en politiestraffen

5.1.1. De wet

De wetgever heeft een driedelige indeling gehanteerd in art. 7 en 7bis Sw. De aard van een misdrijf wordt bepaald door de strafmaat die hierop gesteld is. Misdaden worden bestraft met een criminele straf, wanbedrijven met een correctionele straf en overtredingen met een politiestraf.

Deze driedelige indeling is verder ook essentieel op het vlak van de straftoemeting, bij de strafbare poging¹⁶⁰, de strafbare deelneming¹⁶¹, de samenloop van misdrijven¹⁶², de herhaling¹⁶³ en de verzachtende omstandigheden^{164 165}.

5.1.2. De praktijk

Hoewel deze indeling niet rechtstreeks tot de kern van het onderzoek behoort, werd het duidelijk dat dit onderscheid de strafrechtbeoefenaars niet koud laat. In twee interviews kwamen enkele visies omtrent deze indeling automatisch bovendrijven. De hemelsbrede discrepantie tussen de wettelijke bepalingen en het rechtspreken in de praktijk wordt gehekeld door rechtspractici.

Deze indeling is in de praktijk namelijk volkomen scheefgetrokken. In een grote meerderheid van de gevallen lopen de straffen in abstracto en de straffen in concreto¹⁶⁶ uiteen. Dit is een gevolg van het

¹⁵⁹ Zie infra: hoofdstuk 5, afdeling 1 over de werkstraf.

¹⁶⁰ Art. 51-53 Sw.

¹⁶¹ Art. 66-69 Sw.

¹⁶² Art. 58-65 Sw.

¹⁶³ Art. 54-57 Sw.

¹⁶⁴ Art. 79 e.v. Sw.

¹⁶⁵ F. VERBRUGGEN en R. VERSTRAETEN, *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors*, II, 7de uitgave 2013, Antwerpen, Maklu, 2013, 341.

¹⁶⁶ Ook dit is een indeling van de straffen. De straf in abstracto is bepaald in de wet. De straf in concreto wordt opgelegd door de rechter.

uitermate grote belang in de praktijk van correctionalisering en contraventionalisering.¹⁶⁷ Correctionalisering houdt in dat een als misdaad omschreven feit, mits aanneming van verzachtende omstandigheden, naar de correctionele rechtbank wordt verwezen in plaats van het normaal bevoegde hof van assisen. Contraventionalisering is de techniek waarbij een als wanbedrijf omschreven feit, mits aanneming van verzachtende omstandigheden, naar de politierechtbank wordt verwezen in plaats van de normaal bevoegde correctionele rechtbank. Deze technieken worden in de praktijk veelvuldig toegepast en zijn (quasi-)automatismen bij enkele misdrijven.

Een strafadvocaat hekelt de rechtsonzekerheid die hieruit voortvloeit. De in de wet bepaalde strafmaat ligt vaak ver verwijderd van de realiteit. Het bemoeilijkt het maken van een juiste prognose en hierdoor het inlichten en adviseren van de cliënt. De quasi-automatische correctionalisering en contraventionalisering ondermijnt de gehele indeling en men kan zich de vraag stellen in welke mate deze indeling nog stand houdt. Men pleit dan ook om opnieuw te kijken naar de strafmaat die in de wet te vinden is. Deze is vaak zodanig onrealistisch dat een herziening allerminst een overbodige luxe is.

5.2. Hoofdstraffen en bijkomende straffen

Naast de wettelijke drieledige indeling, is ook de indeling in hoofdstraffen en bijkomende straffen ontzettend belangrijk voor de praktijk. Een hoofdstraf is een straf die autonoom, apart kan worden opgelegd. Een bijkomende straf¹⁶⁸ daarentegen kan enkel opgelegd worden samen met een andere straf, zijnde een hoofdstraf.

De categorie van de hoofdstraffen voor natuurlijke personen bestond tot voor kort uit de vrijheidsstraf, de geldboete en de werkstraf. Sedert 2014 is deze categorie in theorie echter uitgebreid met twee extra autonome straffen, namelijk de probatie en het elektronisch toezicht. Deze straffen worden hierna elk afzonderlijk besproken. De hoofdstraf bepaalt tevens de aard van het misdrijf, namelijk of het om een overtreding, wanbedrijf of misdaad gaat.¹⁶⁹

Voor eenzelfde misdrijf kan een rechter nooit twee hoofdstraffen tegelijkertijd opleggen. Het staat de rechter echter vrij om naast de hoofdstraf een bijkomende straf op te leggen. De geldboete is hierbij een speciaal geval. Deze kan namelijk zowel het karakter van een hoofdstraf als van een bijkomende straf hebben.¹⁷⁰ Echter, de rechter kan enkel een geldboete als bijkomende straf opleggen, wanneer hij als hoofdstraf geen geldboete heeft uitgesproken.

Dit eerder abstracte onderscheid tussen hoofdstraffen en bijkomende straffen zal niet altijd aansluiten bij de beleving van de gestrafte. Een bijkomende straf kan in sommige gevallen heel hard aankomen

¹⁶⁷ Meer info hierover: C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht*, 488-490.

¹⁶⁸ Enkele voorbeelden: de afzetting, de bijzondere verbeurdverklaring, etc. (art. 7 Sw.).

¹⁶⁹ De strafwet bepaalt welke strafmaat aan de verschillende categorieën gekoppeld wordt. Bij wijze van voorbeeld: art. 38 Sw. bepaalt dit voor de geldboete.

¹⁷⁰ Dit valt af te leiden uit artikel 7 van het Strafwetboek.

en door de rechtsonderhorige aangevoeld worden als de belangrijkste of ‘hoofd’-straf.¹⁷¹ Dit leidt ertoe dat auteurs zoals ROZIE zich openlijk het nut van dit artificiële onderscheid afvragen.¹⁷²

5.3. Vervangende straffen

Een derde relevant onderscheid wordt gemaakt tussen de oorspronkelijk opgelegde straf en de vervangende straf. De vervangende straf is een straf die slechts subsidiair wordt opgelegd. Zij kan enkel ten uitvoer gebracht worden wanneer blijkt dat de straf die in hoofddorde werd opgelegd geen (volledige) uitvoering krijgt.¹⁷³ Zo wordt in het kader van een werkstraf voorzien in een werkstrafvervangende gevangenisstraf of geldboete, voor het geval de werkstraf niet wordt uitgevoerd.¹⁷⁴ Cruciaal is dat de vervangende straf wel degelijk het karakter van een straf heeft.¹⁷⁵ De vervangende (gevangenis)straf wordt namelijk uitgesproken door de rechter en ze zal – indien nodig – worden uitgevoerd krachtens die rechterlijke uitspraak.¹⁷⁶

Deze categorie zou door de invoering van de nieuwste autonome straffen belangrijker worden. Ook in het kader van de probatie en het elektronisch toezicht wordt immers voorzien in een vervangende gevangenisstraf of geldboete.¹⁷⁷

¹⁷¹ De bijzondere verbeurdverklaring kan bijvoorbeeld zeer zwaar aankomen en een grotere straf uitmaken dan de geldboete die als hoofdstraf opgelegd wordt.

¹⁷² J. ROZIE, “Is het onderscheid tussen hoofd- en bijkomende straffen nog gefundeerd?” in F. DERUYCK, *Het strafrecht bedreven. Liber Amicorum Alain De Nauw*, Brugge, Die Keure, 2011, 751-764.

¹⁷³ P. ARNOU, “De vervangende straf” in F. VERBRUGGEN, R. VERSTRAETEN, D. VAN DAELE en B. SPRIET (eds), *Strafrecht als roeping. Liber amicorum Lieven Dupont*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2005, 265.

¹⁷⁴ Art. 37ter, §1 Sw. (in de toekomst wordt dit art. 37quinquies, §1 Sw.).

¹⁷⁵ Cass. 17 juli 1937, *Pas* 1937, I, 234.

¹⁷⁶ M. DE SWAEF, “Vervangende gevangenisstraf en motiveringsverplichting” (noot onder Cass. 31 maart 1992), *R.W.* 1991-1992, 1365.

¹⁷⁷ Toekomstig art. 37octies, §1, lid 3 Sw. en art. 37ter, §1 Sw.

Afdeling 6. Alternatieve straffen en maatregelen

De aandacht voor alternatieve straffen en alternatieve afdoening in strafzaken is gedurende de laatste decennia torenhoog. Ze winnen steeds meer aan belang in een strafrechtelijk beleid waar de vrijheidsberoving steeds meer onder vuur ligt en noodzakelijkerwijs als een ultimum remedium wordt gezien.¹⁷⁸ De zoektocht wordt geïnspireerd door de vaststelling dat de vrijheidsberoving talrijke nadelige effecten heeft en een zware detentieschade veroorzaakt. Men komt tot het besluit dat de gevangenisstraf in vele gevallen meer problemen genereert dan oplost.¹⁷⁹ Men opteert voor straffen en maatregelen die, naast de klassieke functies van de straf, vooral rekening houden met de belangen van de samenleving, de dader en de slachtoffers. Het blijvend en voortdurend tekort aan gevangenis capaciteit is tevens een grote motivatie voor de zoektocht naar alternatieven.

Een eerste belangrijke stap in de richting van een geïndividualiseerde aanpak op het niveau van de straftoemeting en de strafuitvoering werd reeds gezet met de wet van 31 mei 1888 op de voorwaardelijke veroordeling en op de voorwaardelijke invrijheidsstelling.¹⁸⁰ Deze wet breekt met de klassiek repressieve opvatting over het strafrecht. Hierna worden ook nog de eerste en tweede generatie aan alternatieven kort besproken.

Cruciaal is dat een alternatieve straf nog steeds het karakter dient te hebben van een straf.¹⁸¹ Dit heeft tot belangrijk gevolg dat deze alternatieve straffen ook alle hierboven besproken kenmerken van een straf dienen te hebben. Pas wanneer daartoe alle voorwaarden voldaan zijn, kan men spreken van een alternatieve ‘straf’ en in dat geval gelden automatisch de strafrechtelijke waarborgen. Naast deze alternatieve straffen in de eigenlijke zin zijn er ook nog een heleboel alternatieve afdoeningswijzen in het strafrecht.¹⁸² Deze alternatieve afdoening in strafzaken wordt als volgt omschreven door A. VLIET: *op een niet traditionele manier reageren op strafbaar gedrag, in welke fase van het strafproces dan ook.*¹⁸³ Deze afhandelingswijzen die zich niet op het niveau van de strafrechter bevinden, worden niet in extenso behandeld in deze thesis.

¹⁷⁸ P. HOET, *Gemeenschapsgerichte straffen en maatregelen. Opschorting, uitstel, probatie, werkstraf en elektronisch toezicht*, Gent, Larcier, 2014, III; T. DAEMS, “Gapen bij de gapende kloof. Strafbeleid, gevangeniswezen en de weergekeerde stilte rond de legitimiteitscrisis van de vrijheidsstraf” in T. DAEMS, P. PLETINCX EN L. ROBERT (eds.), *Achter tralies in België*, Gent, Academia Press, 2009, 28-31.

¹⁷⁹ H. LUYPAERT, K. BEYENS, C. FRANCOISE, D. KAMINSKI EN C. JANSSENS, *Werken en leren als straf. Le travail et la formation comme peines*, Brussel, VUBPress, 2007, 35.

¹⁸⁰ B. DE RUYVER, “De alternatieve straffen: een modetrend of een volwaardig instrument?” in H. D’Haenens e.a., *Liber Amicorum Jules D’Haenens*, Gent, Mys & Breesch, 1993, 93.

¹⁸¹ B. DE RUYVER, “De alternatieve straffen: een modetrend of een volwaardig instrument?” in H. D’Haenens e.a., *Liber Amicorum Jules D’Haenens*, Gent, Mys & Breesch, 1993, 93.

¹⁸² Een voorbeeld hiervan is de bemiddeling in strafzaken, zoals geregeld in art. 216ter Sw.

¹⁸³ A. VAN VLIET, “Alternatieve afdoeningen: euforie alom, juridische kanttekeningen, *Proces* 1991, 254-264.

6.1. Alternatieven van de eerste generatie

De eerste generatie alternatieven krijgt voornamelijk vorm vanuit een gedachtegoed dat resocialisering en behandeling als belangrijke doelstellingen voorop stelt. Deze generatie, waarvan de probatie allicht de meest in het oog springende maatregel is, blijkt echter geen onverdeeld succes.

De alternatieve sancties worden als te soft beschouwd, zowel door de magistraten als de publieke opinie en de beleidsmaker en worden aldus geen volwaardig alternatief voor de vrijheidsberoving.¹⁸⁴ De wijze waarop de probatiewet in de jaren '70 en '80 wordt toegepast, zorgt ervoor dat ze eigenlijk een tegengesteld effect heeft dan waarvoor ze bedoeld was. Doordat de alternatieve straf steeds gekoppeld bleef aan een gevangenisstraf, kon bij niet-naleving van de probatievoorwaarden of bij een nieuwe veroordeling een effectieve gevangenisstraf opgelegd worden. In plaats van mensen uit de gevangenis te houden, heeft ze meer mensen in de gevangenis doen belanden. Dit fenomeen heet net-widening: een uitbreiding van het aantal personen waarover een strafrechtelijke uitspraak wordt gedaan.¹⁸⁵

6.2. Alternatieven van de tweede generatie

Vanaf de jaren '80 komt er een tweede golf of generatie aan alternatieven. Er wordt gezocht naar meer geloofwaardige 'intermediaire straffen'¹⁸⁶ die beter tegemoet komen aan de doelstellingen van bestraffing en controle. Ze bevinden zich op het continuüm tussen de gevangenisstraf en de meer op behandeling gerichte alternatieven. Ze worden ook wel gemeenschapsgerichte straffen genoemd,¹⁸⁷ alhoewel dit niet voor ieder nieuw alternatief in gelijke mate geldt. Hun doel ligt op bestraffing en een striktere controle.

Het ontstaan van de alternatieven leidt tot een dualisering van de penale reactie. De minder ernstige misdrijven worden bestraft met alternatieven, de ernstigere met de (zware) gevangenisstraffen. Zo worden de 'echte criminelen' geneutraliseerd via lange vrijheidsstraffen en hanteert men ook exclusiecriteria bij de alternatieven. De uitgesloten categorieën komen niet in aanmerking voor de alternatieve straffen. De wetgever heeft er in 2002 en ook zeer recent, in 2014, voor geopteerd om aan de strafrechter nieuwe straffen aan te bieden die in de plaats van de gevangenisstraf kunnen worden opgelegd.¹⁸⁸ Deze nieuwe opties zijn de werkstraf, het elektronisch toezicht en de probatie.¹⁸⁹ Deze mogelijkheden worden later uitvoerig besproken.

¹⁸⁴ H. LUYPAERT, K. BEYENS, C. FRANCOISE, D. KAMINSKI en C. JANSSENS, *Werken en leren als straf. Le travail et la formation comme peines*, Brussel, VUBPress, 2007, 35-36.

¹⁸⁵ J. WILLEMSSEN, F. DECLERCQ, M. DAUTZENBERG, *Het effect van alternatieve gerechtelijke maatregelen*, Antwerpen, Maklu, 2006, 13-14.

¹⁸⁶ Zie: N. MORRIS en M. TONRY, *Between prisons and probation: Intermediate punishments in a rational sentencing system*, New York, Oxford University Press, 1990, 283 p.

¹⁸⁷ H. LUYPAERT, K. BEYENS, C. FRANCOISE, D. KAMINSKI en C. JANSSENS, *Werken en leren als straf. Le travail et la formation comme peines*, Brussel, VUBPress, 2007, 36.

¹⁸⁸ P. HOET, *Gemeenschapsgerichte straffen en maatregelen. Opschorting, uitstel, probatie, werkstraf en elektronisch toezicht*, Gent, Larcier, 2014, 8.

Afdeling 7. Het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens

Gezien het belang van de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, wordt hier kort ingegaan op de Europeesrechtelijke dimensie van het begrip ‘straf’. Het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens¹⁹⁰ (hierna EVRM) bevat evenmin criteria om het onderscheid tussen strafrechtelijke en niet-strafrechtelijke sancties te bepalen. Niettemin zijn staten niet volledig vrij in het aanmerken van een bepaalde sanctie als strafrechtelijk of niet-strafrechtelijk.¹⁹¹ Dit zou hen namelijk te gemakkelijk in staat stellen om de toepassing van het EVRM te ontwijken door aan een bepaalde sanctie een niet-strafrechtelijk statuut te klevan.

7.1. Autonome invulling

In een aantal arresten heeft het Europees Hof voor de Rechten van de Mens¹⁹² een autonome definitie van het strafbegrip ontwikkeld. De nationale invulling van een straf is bijgevolg irrelevant. Dit is uitermate belangrijk met het oog op enkele relevante artikelen van het EVRM, zoals hierna kort besproken wordt.

Bij wijze van voorbeeld wordt hier zeer kort de zaak *Welch v. Verenigd Koninkrijk* uit 1995 betreffende het legaliteitsbeginsel¹⁹³ behandeld. Waar het Verenigd Koninkrijk oordeelde dat een bepaalde sanctie retroactief kon worden toegepast, aangezien het niet om een straf ging volgens de wetgever, oordeelde het Hof dat dit in strijd was met het legaliteitsbeginsel. Het Hof beschouwde de sanctie namelijk wel als een straf. Het stelde immers vast dat de sanctie enkel kon worden opgelegd na een strafrechtelijke veroordeling en een repressieve aard had.

7.2. Relevante artikelen

De relevante bepalingen uit het EVRM die gerelateerd zijn aan de strafproblematiek zijn de artikelen 3, 5, 6 en 7 EVRM.

- Artikel 3 EVRM houdt een verbod van foltering en onmenselijke of vernederende behandelingen of straffen in. Hierdoor worden sommige strafrechtelijke sancties onverenigbaar met het EVRM.
- Artikel 5 EVRM handelt over het recht op persoonlijke vrijheid en veiligheid. Het artikel staat echter een aantal uitzonderingen toe op dit beginsel, waaraan een aantal voorwaarden verbonden zijn.
- Artikel 6 EVRM houdt een aantal fundamentele waarborgen voor een eerlijk proces in. Het recht op toegang tot een rechter, het tegensprekelijk karakter van het proces, de

¹⁸⁹ Vooralnog is hiervan enkel de werkstraf reeds in de praktijk op te leggen.

¹⁹⁰ Het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens, 1950.

¹⁹¹ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht*, 402-403.

¹⁹² Zie onder meer: EHRM, *Welch v. Verenigd Koninkrijk*, 1995; EHRM, *Jamil v. Frankrijk*, 1995.

¹⁹³ Art. 7 EVRM stelt: geen straf zonder wet.

uitspraak binnen een redelijke termijn, de onpartijdigheid en onafhankelijkheid van de rechter, ... worden hierin gewaarborgd.

- Artikel 7 EVRM behandelt het legaliteitsbeginsel.

DEEL 2: HET STRAFFENARSENAAL

Dit deel handelt over de concrete strafmogelijkheden die een strafrechter binnen het Belgisch strafrecht heeft, (hoogstwaarschijnlijk¹⁹⁴) zal hebben of zou moeten hebben. ‘Het straffenarsenaal’ in deze thesis bestaat uit de hoofdstraffen die een strafrechter kan opleggen aan natuurlijke personen die een als misdrijf omschreven feit gepleegd hebben. Deze strafmogelijkheden zijn te vinden in artikel 7 van het Strafwetboek. De strafrechter beschikt vooralsnog over drie hoofdstraffen die hij kan opleggen aan een natuurlijke persoon. In de (nabije) toekomst zou dit echter uitgebreid worden naar vijf hoofdstraffen.

De bespreking van de strafmogelijkheden bestaat uit een korte uiteenzetting over de straf¹⁹⁵ (wat houdt de straf precies in of zou ze in principe moeten inhouden), de toepassing van de straf in de praktijk en de visie van de rechtspractici, zoals die gebleken is uit de interviews, over de straf.

Dit deel vangt aan met een hoofdstuk gewijd aan de klassieke hoofdstraffen. Hierin worden de vrijheidsstraf en de geldboete besproken. Deze straffen waren reeds terug te vinden in het Strafwetboek van 1867. Daarna volgt een hoofdstuk met de ‘gemeenschapsgerichte’ hoofdstraffen. Dit behandelt de sinds 2002 ingevoerde werkstraf.

Na de bespreking van het huidige straffenarsenaal worden respectievelijk het elektronisch toezicht en de probatie besproken. Zoals eerder vermeld, werden deze hoofdstraffen bij wet ingevoerd in 2014. Deze wetten zijn echter nog niet in werking getreden. De vooropgestelde inwerkingtreding van de autonome probatiestraf was 1 december 2014. Deze is ondertussen met ‘uiterlijk’ een jaar uitgesteld.¹⁹⁶ De Koning kan die datum dus steeds vervroegen. Het elektronisch toezicht als autonome hoofdstraf treedt in werking op een door de Koning te bepalen datum.¹⁹⁷

Na de bespreking van de recente uitbreidingen die er in de toekomst mogelijks zouden komen, volgt een hoofdstuk met enkele voorstellen en alternatieven die in de rechtsleer of door de wetgevende macht worden opgeworpen.

Een hoofdstuk met de conclusies van dit onderzoek rondt de thesis ten slotte af.

¹⁹⁴ De inwerkingtreding van de recente wetten laat namelijk op zich wachten, voorlopig zijn ze allebei nog dode letter.

¹⁹⁵ Niet alle details van enkele aspecten (bijvoorbeeld de procedure) worden uiteengezet.

¹⁹⁶ Wet 26 november 2014 tot wijziging van de wet van 8 mei 2014 tot wijziging van de artikelen 217, 223, 224 en 231 van het Gerechtelijk Wetboek wat de inwerkingtreding betreft, BS 28 november 2014.

¹⁹⁷ Art 16 Wet 7 februari 2014 tot invoering van het elektronisch toezicht als autonome straf, BS 28 februari 2014.

Hoofdstuk 4. Het klassieke straffenarsenaal

De eerste straffen die besproken worden, zijn de straffen die reeds in 1867 in het Strafwetboek ingeschreven waren. De vrijheidsstraf en de geldboete zijn de traditionele straffen die oorspronkelijk naast de doodstraf terug te vinden waren in de strafwet. België heeft echter in 1996, als één van de laatste landen in Europa, de doodstraf afgeschaft.¹⁹⁸ Tussen 1996 en 2002 waren de vrijheidsstraf en de geldboete de enige straffen die een strafrechter autonoom kon opleggen. Uiteraard bestond toen wel reeds de mogelijkheid tot het toevoegen van modaliteiten aan de straf, zoals het uitstel en de opschorting.¹⁹⁹ Dit stond de rechter toe de straf in zekere mate te individualiseren.

Deze klassieke straffen bevatten overduidelijk het leedtoevoegend karakter waaraan een straf dient te voldoen volgens de definitie. De klassieke straffen zoals de gevangenisstraf en geldboete zijn eerder gericht op het bevestigen van de norm, het vergelden van het aangedane leed en het veroorzaakte kwaad. Het vermijden van recidive wordt tevens nagestreefd door de vermeende afschrikkende werking van de straf.²⁰⁰ Bij de vrijheidsstraf wordt de veroordeelde namelijk beroofd van zijn vrijheid, wat fundamenteel is. De geldboete raakt een persoon in zijn patrimonium, zijn portefeuille. Ook dit wordt door de veroordeelde wel degelijk ‘gevoeld’.

Dit klassieke straffenarsenaal staat in zekere mate tegenover de later ingevoerde zogenaamde ‘alternatieve’ straffen. Deze worden nadien besproken.

¹⁹⁸ Wet 10 juli 1996 tot afschaffing van de doodstraf en tot wijziging van de criminele straffen, *BS* 1 augustus 1996.

¹⁹⁹ Deze modaliteiten worden kort besproken bij de uiteenzetting over de probatie als autonome straf.

²⁰⁰ K. BEYENS, “De alternatieven doen het nog steeds niet”, *Orde dag* 2001, afl. 16, 13.

Afdeling 1. De vrijheidsstraf

De vrijheidsbeneming heeft sinds haar ontstaan een boeiende evolutie doorgemaakt. Ze werd doorheen de tijd op uitermate verschillende manieren ingevuld. Tot de tweede helft van de 19de eeuw had de vrijheidsbeneming voornamelijk het karakter van een preventieve of bewarende maatregel. Sindsdien werd ze echter opgewaardeerd van vrijheidsberoving ad custodiam naar vrijheidsberoving ad poenam.²⁰¹ Waar VILAIN XIII in het Gentse tuchthuis nog de nadruk legde op een weldoordacht arbeidsregime om de gedetineerden aan te zetten tot arbeidzin²⁰², beklemtoonde DUCPÉTIAUX enkele decennia later de morele verbetering van de delinquenten.²⁰³ Waar ‘less eligibility’²⁰⁴ de norm was in de 19de eeuw, werd het in de 20ste eeuw vervangen door het normaliseringsbeginsel²⁰⁵, wat nog steeds de huidige norm is. Dit zijn slechts enkele voorbeelden van de buitengewone evolutie die de vrijheidsstraf heeft doorgemaakt. Deze behoren echter niet allemaal tot de scope van dit onderzoek. Voor een grondige uiteenzetting van deze evoluties verwijs ik de lezer door naar het doctoraatsproefschrift van E. MAES.²⁰⁶ De nadruk wordt hierna gelegd op de huidige situatie, de vrijheidsstraf zoals wij die nu kennen.

1.1. Definiëring en situering in het straffenarsenaal

Met een vrijheidsstraf wordt hier bedoeld de strafrechtelijke sanctie die de rechter oplegt aan een persoon die veroordeeld wordt voor het plegen van een misdrijf en die tot gevolg heeft dat deze persoon geheel of gedeeltelijk beroofd wordt van zijn vrijheid door de detentie in een gevangenis.²⁰⁷ Het Strafwetboek gebruikt in artikel 7 verschillende termen om de vrijheidsstraf aan te duiden: de opsluiting en de gevangenisstraf voor de gemeenrechtelijke misdrijven, hechtenis voor de in de praktijk onbestaande politieke misdaden.

²⁰¹ J. ROZIE, “Naar de vrijheidsstraf als ultimum remedium: een weg bezaaid met wolffijzers en schietgeweren”, NC 2015, afl. 1, 1.

²⁰² J. SIMON, “Drie grote figuren van de Belgische penitentiaire wetenschap. Filip Vilain XIII, Edouard Ducpétiaux, Adolphe Prins”, *Bull.Best.Strafinr.* 1956, 196.

²⁰³ B. DE RUYVER, *De strafrechtelijke politiek gevoerd onder de socialistische Ministers van Justitie E. Vandervelde, P. Vermeylen en A. Vranckx*, Antwerpen, Kluwer, 1998, 68; T. PETERS, “Edouard Ducpétiaux (1804–1868)” in C. FIJNAUT, *Gestalten uit het verleden*, Deurne, Kluwer, 1993, 40.

²⁰⁴ Het ‘less eligibility’-principe houdt in dat de levensstandaard van de personen achter de tralies minder, of maximaal dezelfde, moet zijn dan de levensstandaard van de lage sociale klasse van de vrije burgers.

²⁰⁵ Het normaliseringsbeginsel houdt in dat de vrijheidsberovende straf enkel bestaat uit de beperking van de vrijheid van komen en gaan, en dat gedetineerden voor het overige over alle burgerlijke, sociale, politieke, ... rechten moeten kunnen blijven beschikken, in zoverre dit verenigbaar is met de vrijheidsberoving.

²⁰⁶ E. MAES, *Van gevangenisstraf naar vrijheidsstraf. 200 jaar Belgisch gevangeniswezen*, Antwerpen, Maklu, 2009, 1228 p.

²⁰⁷ Y. VAN DEN BERGE, *Uitvoering van vrijheidsstraffen en rechtspositie van gedetineerden*, tweede herwerkte editie, Brussel, De Boeck & Larcier NV, 2006, 32.

1.1.1. Begrippen

Opsluiting

In criminele zaken, wanneer een misdaad is begaan, kan een opsluiting opgelegd worden. Deze opsluiting is levenslang of tijdelijk.²⁰⁸ Tijdelijke opsluiting kan worden uitgesproken voor een termijn van 5 tot 10 jaar, 10 tot 15 jaar, 15 tot 20 jaar en 20 tot 30 jaar.²⁰⁹ Een levenslange opsluiting kan niet worden uitgesproken ten aanzien van een persoon die op het tijdstip van de misdaad de volle leeftijd van 18 jaar nog niet had bereikt.²¹⁰ Het gaat om een strafverminderende verschoningsgrond.²¹¹

De regels betreffende herhaling²¹², samenloop²¹³, verzwarende²¹⁴ en verzachtende omstandigheden²¹⁵ en strafverminderende verschoningsgronden kunnen een invloed hebben op de minima en/of maxima van de tijdelijke opsluiting. Artikel 54 van het Strafwetboek bepaalt de omrekenschaal in het geval van de herhaling van een misdaad na een eerdere veroordeling tot een criminele straf. Artikel 62 van het Strafwetboek bepaalt dat de duur van de tijdelijke opsluiting van 15 tot 20 jaar of een kortere opsluiting verhoogd kan worden tot 5 jaar boven het maximum, wanneer er sprake is van een samenloop van misdaden. Een voorbeeld van een verzwarende omstandigheid die de termijn van een tijdelijke opsluiting aanpast, is bijvoorbeeld het met voorbedachten rade plegen van opzettelijke slagen en verwondingen met een zware verminking tot gevolg tegen een ministerieel ambtenaar. Het samenlezen van artikel 280, 6° en artikel 400, lid 2 van het Strafwetboek bepaalt dat de opsluiting dan 10 tot 15 jaar kan bedragen in plaats van 5 tot 10 jaar. Artikel 80 bevat ten slotte de omrekentabel van de opsluitingen wanneer de rechter verzachtende omstandigheden in aanmerking neemt.

Gevangenisstraf

In correctionele en politiezaken, dus wanneer een wanbedrijf of overtreding is begaan, kan een gevangenisstraf opgelegd worden. De duur van de correctionele gevangenisstraf bedraagt principieel ten minste 8 dagen en ten hoogste 5 jaar.²¹⁶ Tot 21 januari 2010 kon de correctionele gevangenisstraf maximaal 10 jaar bedragen. Een wet van 21 december 2009 heeft daar echter verandering in

²⁰⁸ Artikel 8 Strafwetboek.

²⁰⁹ Artikel 9 Strafwetboek.

²¹⁰ Artikel 12 Strafwetboek.

²¹¹ Een strafverminderende verschoningsgrond is een bijzondere omstandigheid die de delictsomschrijving van het in die omstandigheid gepleegde misdrijf niet beïnvloed, maar toch strafvermindering tot gevolg heeft. Deze verschoningsgronden zijn wettelijk omschreven (art. 78 Sw.) en hebben een verplicht karakter. Meer hierover: zie F. VERBRUGGEN en R. VERSTRAETEN, *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelor*, 7de uitgave 2013, Antwerpen, Maklu, 2013, 385-388.

²¹² De (wettelijke) herhaling houdt in dat iemand een misdrijf pleegt nadat hij reeds vroeger een veroordeling heeft opgelopen voor een misdrijf.

²¹³ Samenloop van misdrijven houdt in dat eenzelfde dader twee of meer misdrijven heeft gepleegd, op hetzelfde moment of op verschillende tijdstippen, zonder dat hij ooit onherroepelijk werd veroordeeld voor één van deze misdrijven op het ogenblik dat hij het (de) andere feit(en) pleegde.

²¹⁴ Een verzwarende omstandigheid is een bijzondere, in de wet omschreven omstandigheid die een bepaald misdrijf in de ogen van de wetgever ernstiger maakt. Zij hebben een bijkomstig, wettelijk en verplicht karakter.

²¹⁵ Een verzachtende omstandigheid is een omstandigheid die eigen is aan de feiten of aan de dader. Deze omstandigheden worden niet in de wet bepaald. De strafrechter kan soeverein beslissen om met dergelijke omstandigheden rekening te houden bij de straftoemeting.

²¹⁶ Artikel 25, lid 1 Strafwetboek.

gebracht.²¹⁷ De duur van de correctionele gevangenisstraf kan vandaag namelijk oplopen tot ten hoogste 20 jaar in het geval van een met opsluiting van 20 tot 30 jaar of levenslange opsluiting strafbare misdaad die gecorrectionaliseerd is.²¹⁸ De correctionalisering is in de praktijk door een zeer ruime toepassing uitermate belangrijk.

De politiegevangenisstraf bedraagt principieel ten minste 1 dag en ten hoogste 7 dagen, behoudens de bij wet uitgezonderde gevallen.²¹⁹

Ook bij de correctionele en politiegevangenisstraf is het mogelijk dat deze normale maxima overschreden worden door toepassing van de regels inzake herhaling, samenloop en verzwarende omstandigheden. Artikel 56 van het Strafwetboek bevat de regeling voor het geval een persoon een wanbedrijf heeft gepleegd nadat hij eerder een criminele straf of een gevangenisstraf van ten minste 1 jaar²²⁰ heeft opgelopen. De rechter kan in die gevallen het dubbele van het maximum van de straf opleggen. Een politiegevangenisstraf kan in een geval van herhaling 9 tot zelfs 12 dagen bedragen.²²¹ Artikel 60 van het Strafwetboek bepaalt de verhoging in het geval van samenloop van een aantal wanbedrijven. Alle straffen worden samen opgelegd, zonder dat zij het dubbele van het maximum van de zwaarste straf kunnen te boven gaan, met een absoluut maximum van 20 jaar gevangenisstraf. Een voorbeeld van een verzwarende omstandigheid is omschreven in artikel 401 van het Strafwetboek. Indien opzettelijke slagen en verwondingen zonder het oogmerk te doden, toch de dood van het slachtoffer tot gevolg heeft, wordt de schuldige gestraft met opsluiting van 5 tot 10 jaar in plaats van een gevangenisstraf van 8 dagen tot 6 maanden indien opzettelijke slagen toegebracht werden zonder de dood tot gevolg.

De duur van een dag en een maand gevangenisstraf wordt uitdrukkelijk omschreven in het Strafwetboek. Een dag gevangenisstraf bedraagt 24 uren.²²² Een maand gevangenisstraf bedraagt 30 dagen.²²³ Dit heeft tot gevolg dat er een duidelijk verschil is tussen 12 maanden gevangenisstraf, zijnde 360 dagen, en één jaar gevangenisstraf, zijnde 365 dagen.²²⁴ Dit verschil is in de praktijk niet irrelevant.²²⁵

²¹⁷ Artikel 2 Wet 21 december 2009 tot hervorming van het hof van assisen, BS 11 januari 2010.

²¹⁸ Artikel 25, lid 2-5 Strafwetboek bevat de omrekeningschaal voor de gecorrectionaliseerde misdaden.

²¹⁹ Artikel 28 Strafwetboek.

²²⁰ Dit nieuwe wanbedrijf dient dan wel gepleegd te worden voordat 5 jaren zijn verlopen sinds hij zijn straf heeft ondergaan of zijn straf verjaard is (art. 56, lid 2 Sw.).

²²¹ Artikel 562, lid 2 en artikel 564 Strafwetboek.

²²² Artikel 25, lid 6 Strafwetboek.

²²³ Artikel 25, lid 7 Strafwetboek.

²²⁴ Cass. 23 september 1901, *Pas.* 1901, I, 361.

²²⁵ X, *Hardrijder niet naar de cel wegens procedurefout*, http://www.standaard.be/cnt/dmf20150508_01671173 (consultatie 11 mei 2015).

Hechtenis

De hechtenis is een levenslange of tijdelijke straf²²⁶, die kan opgelegd worden voor het plegen van politieke misdaden. Hechtenis komt in de praktijk echter niet voor en wordt hier om deze reden niet uitvoeriger besproken.

1.1.2. Onderscheid met de voorlopige hechtenis

Een onderzoeksrechter beschikt over de mogelijkheid om een voorlopige hechtenis op te leggen. Dit houdt een vrijheidsberoving voor een bepaalde duur in van een verdachte in het kader van en in het belang van een gerechtelijk onderzoek.²²⁷ Hieraan zijn echter zeer strenge voorwaarden verbonden.²²⁸ De toepassing van de voorlopige hechtenis is namelijk een inbreuk op het vermoeden van onschuld, dat gewaarborgd wordt in artikel 6, 2 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens.²²⁹ Deze voorwaarden worden geregeld in de wet van 20 juli 1990.²³⁰ De voorlopige hechtenis heeft een dubbel doel. Men wil enerzijds een vlot verloop van het gerechtelijk onderzoek bekomen en anderzijds wordt er vermeden dat de verdachte nieuwe feiten zou plegen.²³¹ Deze voorlopige hechtenis moet echter duidelijk onderscheiden worden van de eigenlijke vrijheidsberovende straf. Ze heeft namelijk niet het karakter van een straf, daar ze niet voldoet aan alle voorwaarden. Een persoon wordt vermoed onschuldig te zijn tot het tegendeel bewezen is, zodat het onmogelijk is om reeds een straf op te leggen vooraleer de schuld bewezen is. De Wet Voorlopige Hechtenis stelt uitdrukkelijk dat de maatregel niet getroffen mag worden met het oog op onmiddellijke bestraffing.²³²

1.1.3. De vervangende gevangenisstraf

De vrijheidsstraf dient ook onderscheiden te worden van de hierboven reeds kort vermelde vervangende gevangenisstraf. Deze vervangende gevangenisstraf kan op dit moment opgelegd worden in het kader van de geldboete en de werkstraf.²³³ Krachtens artikel 40 van het Strafwetboek is de rechter verplicht een boetevervangende gevangenisstraf op te leggen voor het geval de geldboete niet betaald wordt. Deze vervangende gevangenisstraf kan maximaal 6 maanden, 3 maanden of 3 dagen bedragen, afhankelijk of de persoon wegens een misdaad, wanbedrijf of overtreding werd veroordeeld. Ook in het kader van de werkstraf dient de rechter steeds in het vonnis te voorzien in een vervangende gevangenisstraf of geldboete.²³⁴ Deze vervangende gevangenisstraffen worden echter enkel

²²⁶ Artikel 10-11 Strafwetboek.

²²⁷ K. VAN CAUWENBERGHE, “Voorlopige hechtenis oorzaak van de barst in de muur?”, *Orde dag* 2008, afl. 41, 93.

²²⁸ Er dienen onder meer ernstige aanwijzingen van schuld aan een misdaad of wanbedrijf te bestaan tegenover de persoon die van zijn vrijheid wordt beroofd (art. 3 Wet Voorlopige Hechtenis).

²²⁹ T. DESCHÉPPER, “Het aanhoudingsbevel” in B. DEJEMPE, D. MERCKX en M. BOCKSTAELE (ed.), *De voorlopige hechtenis*, Diegem, Kluwer, 2000, 126.

²³⁰ Wet 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, *BS* 14 augustus 1990.

²³¹ E. MAES, “De nieuwe wet op de voorlopige hechtenis... 20 jaar na datum”, *Fatik* 2010, afl. 128, 5.

²³² Artikel 16, §1, lid 3 Wet Voorlopige Hechtenis.

²³³ In de toekomst zal dit echter ook mogelijk zijn voor de probatie en het elektronisch toezicht.

²³⁴ Artikel 37ter, §1 Strafwetboek.

toepasselijk indien de geldboete of de werkstraf niet (behoorlijk) worden uitgevoerd en zijn niet opgelegd als oorspronkelijke hoofdstraf door de rechter. Niettemin hebben deze vervangende vrijheidsberovende straffen wel degelijk het karakter van een straf.²³⁵

1.1.4. Plaats in de hiërarchie van de straffen

De vrijheidsstraf neemt de hoogste plaats in binnen de hiërarchie van het straffenarsenaal. Het heeft hierdoor het karakter van de zwaarste straf. Het heeft namelijk de grootste impact op de individuele vrijheid van de veroordeelde.²³⁶ De impact op de vrijheid van de veroordeelde wordt door het Hof van Cassatie als criterium gehanteerd om de hiërarchie te bepalen.

1.2. De praktijk

In theorie lijkt het relatief simpel. Een vrijheidsstraf wordt opgelegd en wordt daarna integraal uitgevoerd in een gevangenisinstelling. Dit is echter een utopie. De praktijk, de toepassing van de vrijheidsstraf verloopt zeer stroef op verschillende vlakken. Een aantal problemen hebben ervoor gezorgd dat de klassieke vrijheidsstraf vandaag zwaar onder vuur ligt. Het deficit van de gevangenis wordt vanuit diverse hoeken aangeklaagd. Het krijgt het verwijt een broeinest van criminaliteit te zijn. Opsluiting ‘werkt niet’, noch op preventief, noch op afschrikwekkend vlak, en de gevangenisstraf leidt niet tot een gewenste vermindering van de criminaliteit. Integendeel, de vrijheidsberoving heeft vaak heel wat negatieve consequenties op psychosociaal en maatschappelijk vlak, niet alleen voor de dader maar ook voor de direct betrokkenen uit zijn/haar omgeving.²³⁷

Hoewel ze vandaag nog steeds een prioritaire positie inneemt in het straffenarsenaal, is het niet duidelijk of ze deze positie in de toekomst zal behouden. Op dit moment heeft de gevangenisstraf nog steeds een krachtige uitstraling, een symbolische macht. Het is hét symbool bij uitstek om een collectief statement te doen van de collectieve heersende moraal.²³⁸

De voornaamste problematieken worden hierna kort beschreven.²³⁹ Hoewel het onderzoek de nadruk legt op de straftoemeting, het opleggen van de straf, worden hier ook enkele situaties geschetst die (tevens) op het niveau van de strafuitvoering terug te vinden zijn. Die houdt namelijk onlosmakelijk verband met de werking van een straf en heeft op die manier een weerslag op het hele straffenarsenaal.

²³⁵ Dit werd hierboven reeds uiteengezet. Zie hoofdstuk 3, afdeling 5, 5.3. over de vervangende straffen.

²³⁶ Cass. 11 oktober 2005, RW 2006-07, afl. 10, 443-445.

²³⁷ K. BEYENS, “De alternatieven doen het nog steeds niet”, *Orde dag* 2001, afl. 16, 10.

²³⁸ K. BEYENS, “Straffen tussen rede en gevoel” in B. HUBEAU e.a. (eds.), *Dialogen tussen recht en samenleving. Een handboek over het rechtssociologisch onderzoek in Vlaanderen*, Leuven, Acco, 2012, 203.

²³⁹ De ruimte van dit onderzoek staat niet toe uitermate gedetailleerd in te gaan op elke problematiek. Zie voor meer detail de geciteerde studies.

1.2.1. Stigmatisering, re-integratie, 'recidive' en 'wederopsluiting'

Eén van de grootste problematieken houdt verband met de kwalijke gevolgen voor de veroordeelde en de geringe effectiviteit van (voornamelijk) de korte gevangenisstraf en meer algemeen de vrijheidsberovende straf.²⁴⁰ Enkele termen worden hier eerst kort uiteengezet.

Een eerste kwalijk gevolg van een vrijheidsstraf is het 'stigma'. Het etiket van 'ex-gedetineerde' is een last die loodzwaar weegt op de schouders van de vrijgelatene. Hij wordt door de samenleving gezien als een probleemgeval, een rotte plek in een gezonde samenleving.²⁴¹ Het resultaat van een opsluiting²⁴² is een stigma dat nooit vervaagt.²⁴³ Deze schandvlek heeft een invloed op de hele familie van de veroordeelde en kan zelfs een negatieve impact hebben op hun sociale status.²⁴⁴ Dit stigma bemoeilijkt eveneens meteen de sociale re-integratie, de succesvolle terugkeer naar de maatschappij die van de ex-gedetineerde verwacht of gehoopt wordt. De verwachting dat de ex-gedetineerde na zijn vrijlating omgetoverd is tot een modelburger, wat dat ook moge zijn, is vaak een utopie en wordt niet geapprecieerd door de veroordeelden.²⁴⁵ Het stigma en de moeilijke sociale re-integratie hebben mogelijk een negatieve impact op een herval in de criminele gewoonten.

'Recidive' is een (niet onbelangrijk) criterium ter bepaling van succes of mislukking bij effectstudies. Er heerst echter chaos op het vlak van de begripsomschrijving wat betreft de term recidive.²⁴⁶ Recidive kan opgevat worden op verschillende wijzen en dit kan verschillen van onderzoek tot onderzoek. In zijn gewone, criminologische betekenis betekent recidivist een persoon die opnieuw een misdrijf pleegt of iemand die reeds verscheidene misdrijven heeft gepleegd.²⁴⁷ In het strafrecht heeft recidive echter ook een specifieke technische betekenis die niet samenvalt met het louter hervallen in delinquent gedrag. Men spreekt dan ook wel van wettelijke herhaling.²⁴⁸ Enkel in de gevallen die de wet voorschrijft kan herhaling tot strafverzwaring leiden.²⁴⁹ Men dient dus steeds omzichtig om te springen met de term recidive en na te gaan hoe men in een onderzoek de term recidive gebruikt. Ook 'wederopsluiting' is een specifieke term. In het hierna besproken onderzoek verwijst de term wederopsluiting naar het opnieuw opgesloten worden in de gevangenis, ongeacht de reden voor die

²⁴⁰ S. SNACKEN, *De korte gevangenisstraf: een onderzoek naar toepassing en effectiviteit*, Antwerpen, Kluwer, 1986, 341 p.

²⁴¹ A. NEYS, "Gevangenen zijn niet veroordeeld om schuldig te blijven", *Fatik* 2013, afl. 139, 28.

²⁴² Opsluiting wordt hier niet gebruikt in de technische betekenis die slaat op een criminele vrijheidsstraf, maar in de algemene betekenis van een verwijdering uit de maatschappij in een gevangenisinstelling.

²⁴³ R. MACHIELS, "Is there anybody out there? (Pink Floyd, The Wall)", *Orde dag* 2009, afl. 48, 51.

²⁴⁴ R. MACHIELS, "Is there anybody out there? (Pink Floyd, The Wall)", *Orde dag* 2009, afl. 48, 46.

²⁴⁵ R. MACHIELS, "Is there anybody out there? (Pink Floyd, The Wall)", *Orde dag* 2009, afl. 48, 49.

²⁴⁶ M. DAMS, *Recidive in België en Nederland. Een analyse van 200 jaar rechtspraak en rechtsleer*, Antwerpen, Intersentia, 2010, 13-25.

²⁴⁷ Cass. 29 november 1978, *Arr. Cass* 1978-79, 365.

²⁴⁸ Artikel 54-57bis Strafwetboek.

²⁴⁹ Gent 26 mei 2005, *RABG* 2005, 1511.

nieuwe opsluiting.²⁵⁰ Beide begrippen vertonen een belangrijke overlap, maar kunnen niet gelijkgesteld worden.

België beschikt als één van de weinige Europese landen niet over nationale recidivecijfers.²⁵¹ Niettemin zijn er wel reeds enkele studies uitgevoerd met betrekking tot recidive of wederopsluiting. Uit een studie van SNACKEN bleek dat maar liefst 76% vier jaar na de veroordeling tot een korte gevangenisstraf een nieuwe veroordeling heeft opgelopen. Ook de specifieke recidive en de nieuwe gevangenisstraffen liggen zeer hoog en een pak hoger dan bij de probanten uit de studie. Nagenoeg de helft van de kortgestraften is blijkbaar op weg naar het “straatje zonder eind”.²⁵² Uit een recenter onderzoek betreffende de wederopsluiting na vrijlating, uitgevoerd door ROBERT en MAES, blijkt dat dergelijke cijfers nog steeds de harde waarheid vormen. 44,1% van de vrijgelaten veroordeelden ondergaat minstens één wederopsluiting, waarvan 52,8% zelfs twee of meerdere.²⁵³ Voor een meer gedetailleerd overzicht van de resultaten verwijs ik naar de geciteerde studies.

Men kan hieruit echter afleiden dat de vrijheidsstraf een zeer zwakke individueel preventieve werking heeft en niet werkt op het vlak van sociale re-integratie. Een groot deel van de ex-gedetineerden belanden na de gevangenisstraf in een vicieuze cirkel van wederopsluitingen waar men zeer moeilijk uit geraakt. Hierdoor voldoet men niet op een adequate manier aan twee van de belangrijke functies van een straf.

1.2.2. Overbevolkingsproblematiek en de impact op de leefomstandigheden

De laatste decennia is een bepaalde problematiek in de academische wereld en in de politiek bijzonder prominent geworden, namelijk die van de overbevolking. Men spreekt van een overbevolkingssituatie wanneer de gevangenis capaciteit, het aantal plaatsen dat in de verschillende inrichtingen voorzien is voor de gedetineerden²⁵⁴, ontoereikend blijkt te zijn om de veroordeelden te plaatsen. De overbevolking in de gevangenen is al een oud probleem. In 1993 bijvoorbeeld was de totale gevangenisbevolking op een bepaald moment in België 7028 personen, terwijl de totale capaciteit slechts 5728 bedroeg. Dit geeft een bezettingsindex van 123%.²⁵⁵ Ook in 2014 vindt men soortgelijke cijfers. De totale gevangenisbevolking bedraagt in 2014 op 1 maart 11769 personen, terwijl de

²⁵⁰ L. ROBERT en E. MAES, “Terug achter de tralies: de eerste nationale cijfers over wederopsluiting na vrijlating”, *Fatik* 2012, afl. 134, 11.

²⁵¹ L. ROBERT en E. MAES, “Terug achter de tralies: de eerste nationale cijfers over wederopsluiting na vrijlating”, *Fatik* 2012, afl. 134, 10.

²⁵² S. SNACKEN, *De korte gevangenisstraf: een onderzoek naar toepassing en effectiviteit*, Antwerpen, Kluwer, 1986, 265-266.

²⁵³ L. ROBERT en E. MAES, “Terug achter de tralies: de eerste nationale cijfers over wederopsluiting na vrijlating”, *Fatik* 2012, afl. 134, 14 (tabel 4).

²⁵⁴ Definitie ontleend aan het Directoraat-Generaal Penitentiaire Inrichtingen: FOD Justitie, Directoraat-Generaal Penitentiaire Inrichtingen, *Activiteitenverslag 2011*, 186, http://justitie.belgium.be/nl/binaries/activiteitenverslag%202011%20DGEPI_tcm265-178016.pdf (consultatie 2 april 2015).

²⁵⁵ K. BEYENS, S. SNACKEN en C. ELIAERTS, *Barstende muren. Overbevolkte gevangenen: omvang, oorzaken en mogelijke oplossingen*, Antwerpen, Kluwer, 1993, 118.

capaciteit van de Belgische gevangenissen op 9592 personen wordt berekend.²⁵⁶ Dit betekent nog steeds een bezettingsindex van 123%.²⁵⁷ Deze aanslepende problematiek heeft tal van negatieve gevolgen: de hygiëne, het comfort, de algemene leefomstandigheden en de algemene sfeer gaan er allen zienderogen op achteruit. Het voeren van een echt beleid wordt op die manier enorm bemoeilijkt.²⁵⁸

Dergelijke problematiek kan bovendien op zichzelf een onmenselijke en vernederende behandeling uitmaken en zeker de combinatie van overbevolking, gebrek aan sanitair en gebrek aan activiteiten voor gedetineerden wordt door het CPT²⁵⁹ gezien als een situatie die kan leiden tot schendingen van dit verbod.²⁶⁰

Men tracht deze problematiek op te lossen op talloze manieren. Grofweg zijn er twee wegen: de beperking van de instroom en het stimuleren van de uitstroom. Bij ‘front door’ strategieën wordt er gewerkt op de instroom van de gevangenispopulatie. Men tracht de input te reduceren door middel van decriminalisering, beperking van de toepassing en de duur van de voorlopige hechtenis en gevangenisstraffen en een daadwerkelijke toepassing van alternatieve sancties en maatregelen in de plaats van de vrijheidsberoving. De gevangenisstraf dient het ultimatum remedium te zijn. De probatie, opleiding en werkstraf zijn voorbeelden van dergelijke strategieën. Ze zijn erop gericht de gevangenisdeur zo lang en zo veel mogelijk gesloten te houden.²⁶¹ Bij ‘back door’ strategieën tracht men de detenties zo kort mogelijk te houden door vervroegde invrijheidstellingen zo veel mogelijk te stimuleren.²⁶²

1.2.3. De voorlopige invrijheidstelling bij of vervanging door elektronisch toezicht van gevangenisstraffen onder 3 jaar

Verband houdende met de overbevolkingsproblematiek is het strafuitvoeringsbeleid²⁶³ van de korte gevangenisstraffen. Verscheidene Ministers van Justitie hebben instructies gericht aan de procureurs-generaal en de auditeur-generaal in verband met de niet-uitvoering van sommige

²⁵⁶ X, *Gevangenisbevolking*, <http://statbel.fgov.be/nl/statistieken/cijfers/bevolking/andere/gevangenen/> (consultatie 2 april 2015)

²⁵⁷ Eigen berekening.

²⁵⁸ S. SNACKEN, “Overbevolkte Belgische gevangenissen in Europees perspectief” in X, *Justitie en sociale hulpverlening. 100 jaar evolutie*, Brussel, Bruylant, 1994, (423) 434-435.

²⁵⁹ Het CPT is het Europees Comité voor de Preventie van Foltering en onmenselijke en vernederende behandeling of bestraffing.

²⁶⁰ S. SNACKEN, “Hoofdstuk 12. Bestrafing, vrijheidsberoving en mensenrechten. Een reductionistisch strafbeleid in mensenrechtelijk perspectief” in E. BREMS, S. SOTTIAUX, P. VANDEN HEEDE, W. VANDENHOLE (eds.), *Vrijheden en vrijheidsbeneming. Mensenrechten van gedetineerden*, Antwerpen, Intersentia, 2005, 337.

²⁶¹ K. BEYENS, “De gevangenis uit en de gemeenschap in?”, *Ad Rem* speciale editie 2010, 40.

²⁶² S. SNACKEN, “Hoofdstuk 12. Bestrafing, vrijheidsberoving en mensenrechten. Een reductionistisch strafbeleid in mensenrechtelijk perspectief” in E. BREMS, S. SOTTIAUX, P. VANDEN HEEDE, W. VANDENHOLE (eds.), *Vrijheden en vrijheidsbeneming. Mensenrechten van gedetineerden*, Antwerpen, Intersentia, 2005, 336.

²⁶³ Het is echter de vraag of men hier mag spreken van een werkelijk beleid. De afwezigheid van een gedegen beleid is echter ook een zekere vorm van beleid.

gevangenisstraffen.²⁶⁴ De ministeriële omzendbrief van 17 januari 2005 vereenvoudigt de regeling met betrekking tot de (ambtshalve) voorlopige invrijheidstelling aanzienlijk en vervangt alle vorige omzendbrieven met betrekking tot deze materie.²⁶⁵ Vooralsnog blijft deze materie geregeld door deze ministeriële omzendbrief en is er nog geen in uitvoering zijnde wettelijke verankering.²⁶⁶ De minister beschikt dus de facto over de beslissingsmacht en willekeur behoort op die manier tot de mogelijkheden. De ministeriële omzendbrief maakt een onderscheid naargelang de soort en de lengte van de gevangenisstraf. Een vervangende gevangenisstraf wordt anders behandeld dan een hoofdgevangenisstraf en de behandeling van de hoofdgevangenisstraf verschilt naargelang de duur.²⁶⁷

Een tweede ministeriële omzendbrief bevat een regeling met betrekking tot het elektronisch toezicht als strafuitvoeringsmodaliteit voor gevangenisstraffen waarvan het uitvoerbaar gedeelte drie jaar niet overschrijdt.²⁶⁸ Hier wordt de beslissing genomen door de gevangenisdirecteur of de directie Detentiebeheer, afhankelijk van de duur van de opgelegde gevangenisstraf.

Deze regelingen leiden echter in heel wat gevallen tot de eerder perverse praktijk dat strafrechters gevangenisstraffen uitspreken die bijvoorbeeld 3 jaar en 1 dag bedragen, of 37 maanden. Dit wordt vaak louter opgelegd om deze regelingen te omzeilen. Dit kan echter niet de bedoeling zijn. Een rechter wordt verwacht een straf op te leggen die voor hem/haar geschikt lijkt met betrekking tot de ernst van de feiten. De uitvoering van de straf zou in een ideale wereld geen invloed mogen hebben op deze beoordeling.

De beslissingsmacht in verband met de strafuitvoering wordt (in de toekomst) echter overgedragen aan de rechterlijke macht. Voor de straffen boven de drie jaar is de strafuitvoeringsrechtbank reeds bevoegd. Een strafuitvoeringsrechter zal in de toekomst dienen te beslissen over de uitvoering(smodaliteiten) van de straffen onder de drie jaar. Op dit moment behoudt de minister vooralsnog de bevoegdheid over de straffen tot drie jaar en zo heeft hij nog steeds een groot aantal beslissingen in handen.²⁶⁹

²⁶⁴ Y. VAN DEN BERGE, *Uitvoering van vrijheidsstraffen en rechtspositie van gedetineerden*, tweede herwerkte editie, Brussel, De Boeck & Larcier NV, 2006, 264.

²⁶⁵ Omz. nr. 1771 van 17 januari 2005, *Fatik* 2005, afl. 107, 21-28.

²⁶⁶ De regeling met betrekking tot straffen tot en met 3 jaar uit de wet externe rechtspositie is immers nog niet in werking getreden.

²⁶⁷ Zie de ministeriële omzendbrief voor de exacte regeling. Deze wordt hier niet uiteengezet.

²⁶⁸ Omz. nr. ET/SE-2 van 17 juli 2013 betreffende de reglementering inzake het elektronisch toezicht als strafuitvoeringsmodaliteit voor gevangenisstraffen wanneer het totaal in uitvoering zijnde gevangenisstraffen drie jaar niet overschrijdt, 14 p.

²⁶⁹ Wet 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten, *BS* 15 juni 2006; K. VERPOEST, "Rechters of toch maar ministers? De bevoegdheidsverdeling tussen de uitvoerende en de rechterlijke macht bij de uitvoering van vrijheidsstraffen: een never ending story", *Fatik* 2013, afl. 137, 5-10.

1.3. Visie rechtspractici

De visie van de rechtspractici omtrent de vrijheidsstraf wordt uiteengezet aan de hand van enkele spraakmakende citaten uit de afgenomen interviews. De uitspraken worden telkens uitgelegd aan de hand van enkele argumenten die naar voren komen uit de interviews. Men beslist unaniem tot de noodzaak van dergelijke straf, maar aanpassingen zijn zeker nodig.

“De gevangenis heeft als ultimum remedium zeker haar bestaansreden. Ze mag niet verdwijnen.”

“Het is de meest humane bestraffing in de gevallen dat er werkelijk nood is aan fysieke verwijdering van de persoon uit de maatschappij. Mocht je het aan de man in de straat vragen, denk ik dat er andere straffen zouden voorgesteld worden.”

Een mening die door alle geïnterviewde rechtspractici gedeeld wordt, is de visie dat een vrijheidsstraf zeker zijn bestaansreden heeft. Men kan niet zonder en ze mag dan ook niet verdwijnen. Niettemin dient ze enkel gebruikt te worden in uiterste noodzaak, wanneer men echt geen andere keuze meer heeft. Voor de hardleerse criminelen die reeds vele kansen hebben gekregen van Justitie, is het de meest humane manier om hen (tijdelijk) uit de samenleving te weren. Er bestaat in die gevallen geen adequater alternatief voor de doodstraf. Een maatschappij heeft wel degelijk een recht om zich te beschermen tegen personen met bijvoorbeeld een hoog recidivegevaar, die werkelijk een gevaar vormen voor de maatschappij.

De positieve beoordeling van de vrijheidsstraf mag echter niet overschat worden. Men erkent de noodzaak, maar men legt ook de nadruk op de vele gebreken van de gevangenisstraf. De voornaamste gebreken zoals die gezien worden door het oog van de rechtspractici worden hieronder uiteengezet.

“Zoals de gevangenisstraf vandaag ingevuld wordt, is ze allesbehalve productief.”

“Ik ben zeer sceptisch over de resocialiserende werking van een gevangenisstraf.”

Eén van de grootste gebreken van de huidige invulling van de vrijheidsstraf is het gebrek aan een resocialiserend effect bij de veroordeelde. De manier waarop ze uitgevoerd wordt, is allerm minst productief naar herval toe, naar de maatschappij toe, naar de gedetineerde toe. Er is tijdens de detentie een gebrek aan psychologische en psychiatrische bijstand waardoor de gedetineerden aan hun lot worden overgelaten. Er wordt in de praktijk veel te weinig gewerkt aan de reclassering van gedetineerden. Er wordt niets gedaan aan de criminogene factoren.²⁷⁰ Dit werkt recidive in de hand. Een belangrijke doelstelling van de straf dient te zijn dat de veroordeelde het misdrijf niet opnieuw pleegt. Dit doel, op een langere termijn dan de eigenlijke duur van de detentie, wordt volledig uit het oog verloren bij de gevangenisstraf. Men creëert als het ware draaideurcriminelen. Ze verlaten de gevangenis om ze enkele dagen, weken, maanden later weer binnen te treden. Dit is allerm minst

²⁷⁰ Criminogene factoren zijn kenmerken of omstandigheden die kunnen bijdragen aan het plegen van delicten. Het zijn risicofactoren die herhaling van delictgedrag meer waarschijnlijk maken. (Definitie uit B. VOGELVANG (Adviesbureau Van Montfoort), *De jongere aanspreken. Handboek methode jeugdreclassering*, Utrecht, Maatschappelijk Ondernemers Groep, 2005, 99).

efficiënt. Het besef is er wel dat er geen middelen voorhanden zijn. De Psychosociale Diensten in de gevangenissen zijn met een beperkt aantal mensen en moeten zeer veel gedetineerden zien. Toch dient men na te gaan of de kosten die nu ‘uitgespaard’ worden door niet te voorzien in middelen om recidive te vermijden en de gedetineerden te begeleiden, niet worden overtroffen door de kosten van deze draaideurcriminelen.

De gevangenisstraf (en opsluiting) blijft dus hangen in een vergeldingsfunctie. Er wordt te weinig gekeken naar het bewerkstelligen van een gedragsverandering van de veroordeelden. De recidivecijfers en de draaideurcriminelen zijn daar het beste bewijs van.

“Het is een zeer slecht signaal om een gevangenisstraf op te leggen en vervolgens niet uit te voeren.”

“Hoe ze vandaag wordt ingevuld? Dat is toch een retorische vraag neem ik aan? In die zin dat ze vandaag gewoonweg niet wordt uitgevoerd en er geen beleid is naar een uitvoering van de straffen. Dat is rampzalig.”

“Een korte gevangenisstraf heeft een afschrikwekkend element. Ik denk dat ze in heel wat gevallen zeer efficiënt kan zijn. Dit in tegenstelling tot het huidige regime waarbij korte gevangenisstraffen automatisch niet uitgevoerd worden.”

Ook het hierboven besproken probleem van de niet-uitvoering van gevangenisstraffen onder de drie jaar wordt unaniem veroordeeld. De redenen hiervoor zijn echter niet steeds exact dezelfde. De uitvoering van een straf houdt verband met de geloofwaardigheid van Justitie. Op het vlak van de gevangenisstraf is dat bijgevolg gewoon lachwekkend, daar loopt het namelijk compleet fout. Op die manier heeft de uitgesproken straf niet het effect die ze zou kunnen hebben. Een veroordeelde krijgt op die manier het beeld dat misdrijven niet bestraft worden. Wat houdt hem dan nog tegen om eenzelfde feit opnieuw te plegen?

Een ander pervers gevolg van het (niet-)uitvoeringsbeleid is dat rechters vaker langere gevangenisstraffen gaan uitspreken dan hun oordeel zou zijn indien de straf ook onder drie jaar zou uitgevoerd worden.²⁷¹ Dit is uiteraard niet de bedoeling.

Het is aan de rechter, het Openbaar Ministerie en de advocaat om probleemoplossend te werken. Dat doe je op dit moment niet door een persoon een gevangenisstraf op te leggen van 6 maand die dan toch niet wordt uitgevoerd.²⁷² Daarmee help je de persoon niet. De wet geeft een aantal alternatieven en een effectieve werkstraf kan in heel wat gevallen een adequater signaal zijn naar de veroordeelde toe. Op die manier kan de veroordeelde beter vooruitgang boeken op een aantal essentiële levensgebieden, zoals een nuttige dagbesteding.

²⁷¹ Denk hierbij aan de ‘symbolische’ waarde van een straf van drie jaar en één dag.

²⁷² *“Of het wordt vervangen door een ET. Dit is echter een automatisme en men vergeet in te schatten of dit wel een goede uitvoering is voor de persoon in kwestie. Ik denk dan bijvoorbeeld aan belagingsdossiers.”*

Een ander argument wordt gevonden in het effect dat een korte gevangeniservaring zou (kunnen) hebben op een veroordeelde. Het afschrikwekkend effect (zowel voor een eerste keer als voor herhaling van feiten) wordt in dit geval wel hoog ingeschat. Het verkeerscontentieux wordt aangehaald als terrein waar dit mogelijks wel een sterk effect zou hebben.

“Het mag zelfs strenger worden. Ook bij lange vrijheidsstraffen is de discrepantie tussen wat de rechter oplegt en wat effectief uitgevoerd wordt te groot.”

Ook de vele mogelijkheden op het niveau van een vervroegde vrijlating worden niet door iedereen gesmaakt. Op die manier wordt de geloofwaardigheid van de rechter ondermijnd. Dergelijke mogelijkheden mogen zeker bestaan, maar het mag niet degraderen tot een louter automatisme. Men dient na te gaan of de persoon in kwestie ook werkelijk klaar wordt geacht om terug te keren tot de maatschappij.

“België is nog niet veroordeeld op het vlak van de behandeling van gedetineerden, maar ik denk niet dat het nog lang zal duren.”

“De gevangenisstraf wordt onderschat vanuit de publieke opinie.”

“Er is uiteraard ruimte voor verbetering, maar ik nodig U uit om gevangenen in Roemenië, Polen, Marokko te bezoeken. In sommige Belgische gevangenen is de situatie wel schrijnend.”

Ook de leefomstandigheden komen regelmatig aan bod in de interviews. Men is het erover eens dat er heel wat ruimte is voor verbetering. Een vrijheidsberoving dient de hoofdzaak van de straf uit te maken. De straf moet niet onmenselijker gemaakt worden dan het ontnemen van de vrijheid. Het systeem waar mensen 23 uur per dag op cel dienen te verblijven grenst aan het onmenselijke. Zeker in combinatie met de overbevolking wordt dit zeer problematisch. Mensen zitten vaak opgesloten met één (of meerdere) medegevangene(n) op cel. Mensen gaan soms binnen als een gezond persoon en wandelen buiten met een erge drugsproblematiek. De detentieschade bij een persoon is op die manier zeer zwaar. Vrije burgers denken vaak dat het een ‘luxepositie’ is: de gedetineerden kunnen playstation spelen, ze krijgen eten en een dak boven hun hoofd, etc. Ze zijn echter wel volkomen beperkt in hun vrijheid en net dat is essentieel voor een mens. Je wordt beperkt in uw ‘zijn’ en het gaat dus wel degelijk om een zeer zware straf.

Niettemin wordt er door een persoon de vergelijking gemaakt met enkele andere landen. Die mogen uiteraard niet als voorbeeld aanzien worden, maar het is wel degelijk een gegeven dat de detentieschade in enkele andere landen nog een pak zwaarder is.

“Het project van Claus in verband met detentiehuizen is al redelijk uitgebouwd en lijkt me zeer interessant.”

Ook het project omtrent ‘detentiehuizen’ van HANS CLAUS kwam ter sprake in één van de gesprekken.²⁷³ Hier gaat het om een volledig andere invulling van de gevangenisstraf. Gedetineerden

²⁷³ Meer hierover: H. CLAUS, K. BEYENS, R. DE MEYER, M. GRYSOEN, L. NAESSENS, *Huizen. Naar een duurzame penitentiaire aanpak*, Brussel, ASP Editions, 2013, 120 p.

zouden in gewone woonhuizen (detentiehuizen) hun straf kunnen uitzitten en eenieder wordt bijgestaan door een Individueel Planbegeleider. Verscheidene penitentiaire programma's worden ontwikkeld (van open tot gesloten, van basisprogramma tot intensieve intramurale begeleiding) en vinden toepassing in elke streek.

Op die manier kom je een pak dicht bij het geroemde Scandinavisch model. De advocaat in kwestie gelooft dat dit een oplossing kan zijn in de toekomst voor het gevangenisdeficit.

Afdeling 2. De geldboete

De geldboete als reactie op maatschappelijk onaanvaardbaar gedrag heeft een zeer lange bestaansgeschiedenis. Ze heeft doorheen de eeuwen haar nut bewezen. Ook vandaag neemt ze nog steeds een zeer belangrijke plaats in binnen het straffenarsenaal.

2.1. Definiëring en situering in het straffenarsenaal

2.1.1. Begrip

De geldboete is een patrimoniale straf. Dit wil zeggen dat de veroordeelde aangetast wordt in zijn vermogen en een bepaalde geldsom dient te betalen ten bate van de Staat.²⁷⁴ De geldboete als straf ten aanzien van natuurlijke personen wordt besproken in de artikelen 38 tot en met 41 van het Strafwetboek.

De geldboete kan zowel het karakter hebben van een hoofdstraf als van een bijkomende straf. In criminele zaken heeft de geldboete telkens het karakter van een bijkomende straf, die samen met een criminele hoofdstraf wordt opgelegd. Deze criminele geldboete, die 26 euro of meer bedraagt, is bijgevolg nooit een autonome hoofdstraf. De geldboete kan echter wel een autonome straf zijn in het kader van wanbedrijven en overtredingen. De geldboete wegens overtreding bedraagt ten minste 1 euro en ten hoogste 25 euro. De geldboete wegens wanbedrijf bedraagt, net zoals de bijkomende criminele geldboete, minstens 26 euro. In de meeste gevallen bepaalt de strafwet het minimum en het maximum van de geldboete, wat de individualisering van de straf toelaat.²⁷⁵

2.1.2. Het systeem van de opdecimen

Om de repressieve kracht van de strafrechtelijke geldboeten te behouden, werkt men met een systeem van opdecimen. Een opdecim is een bijkomende verhoging van de geldboete met één tiende deel.²⁷⁶ Sedert 1 januari 2012²⁷⁷ wordt het bedrag van de strafrechtelijke geldboeten uitgesproken door de hoven en de rechtbanken krachtens het Strafwetboek, met 50 decimes verhoogd, zonder dat dit het juridisch karakter van de boeten wijzigt.²⁷⁸ Deze verhoging impliceert een vermenigvuldiging van de oorspronkelijk uitgesproken geldboete met de factor 6.

2.1.3. De vervangende gevangenisstraf

Bij gebreke van betaling binnen twee maanden te rekenen van het arrest of vonnis, indien op tegenspraak, of te rekenen van de betekening, indien bij verstek, kan de geldboete worden vervangen door een gevangenisstraf. Deze gevangenisstraf heeft een subsidiair karakter en zal enkel ten uitvoer

²⁷⁴ M. TRAEST en L. HUYBRECHTS, “Het strafrechtelijk sanctiestelsel en de straftoemeting door de rechter in België”, bijlage *T.Strafr.* 2004, afl. 2, 10.

²⁷⁵ A. DE NAUW, *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2008, 144.

²⁷⁶ A. DE NAUW, *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2008, 144.

²⁷⁷ Wet 28 december 2011 houdende diverse bepalingen inzake justitie (II), BS 30 december 2011.

²⁷⁸ Artikel 1 Wet 5 maart 1952 betreffende de opdécimes op de strafrechtelijke geldboeten.

gelegd worden bij gebreke aan betaling van de geldboete. De wetgever heeft een maximumduur vastgelegd: de duur van deze vervangende gevangenisstraf kan in het geval van een misdaad 6 maanden, voor een wanbedrijf 3 maanden en voor een overtreding 3 dagen niet overschrijden.²⁷⁹

2.1.4. Onderscheid met niet-strafrechtelijke geldboeten

De geldboete is enkel een straf in de enge zin, wanneer ze voldoet aan alle hierboven besproken kenmerken die de strafsancie typeren. Er bestaan echter ook andere vormen van de geldboete als sanctie. Binnen de niet-strafrechtelijke geldboeten is de administratieve de meest bekende. Administratieve geldboeten worden bijvoorbeeld door de overheid opgelegd en niet door een rechter. Ze komen voor in heel wat verschillende rechtstakken.²⁸⁰ Ze hebben het voordeel van een snelle, minder kostelijke afhandeling van de zaak, maar de procedurele waarborgen van een strafprocedure gelden niet.²⁸¹

2.1.5. Plaats in de hiërarchie van het straffenarsenaal

Het hierboven vermelde cassatiearrest uit 2005²⁸² hanteert de impact op de individuele vrijheid als het criterium om de zwaarte van de straffen te bepalen. Hierdoor heeft de geldboete een lichter karakter dan de werkstraf en de gevangenisstraf. De verhouding met de toekomstige autonome probatiestraf en de straf onder elektronisch toezicht worden in de respectievelijke hoofdstukken besproken.

2.2. De praktijk

Ook het systeem van de geldboete blijft in de praktijk niet gespaard van problemen. Het voornaamste probleem bij de geldboete heeft betrekking tot de uitvoering en de invordering van de geldboeten. Dit verloopt niet steeds even soepel en dikwijls gewoonweg niet. Zonder al te zeer in te gaan op de invorderingsprocedure van de geldboete, wordt hier kort het probleem geschetst op het niveau van de strafuitvoering van de geldboete.

2.2.1. De uitvoerings- en invorderingsproblematiek

Sinds 2000 houdt het Rekenhof een audit om de zeven jaar. In 2007 heeft het Rekenhof dergelijke audit uitgevoerd over de tenuitvoerlegging van de patrimoniale straffen.²⁸³ Het doel was om na te gaan of de straffen ten uitvoer worden gelegd, te evalueren in hoeverre dit gebeurt en na te gaan of de actoren rekenschap afleggen over de behaalde resultaten. De audit toont aan dat nagenoeg één op de

²⁷⁹ Artikel 40 Strafwetboek, maar in een beperkt aantal gevallen van herhaling kan de rechter een langere vervangende gevangenisstraf opleggen (juncto artikel 56 Strafwetboek).

²⁸⁰ Denk aan het economische, financiële en sociale recht, belastingsrecht, etc.

²⁸¹ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht*, 418-419.

²⁸² Cass. 11 oktober 2005, RW 2006-07, afl. 10, 443-445.

²⁸³ X, *Verslag van het Rekenhof aan de Kamer van Volksvertegenwoordigers. Tenuitvoerlegging van de patrimoniale straffen. Penale boeten en bijzondere verbeurdverklaringen*, 7 februari 2007, <https://www.rekenhof.be/NL/Publicaties/Fiche.html?id=a28620cc-deb1-4fac-943f-09bdfb8446> (consultatie 14 april 2015).

twee veroordeelden zijn penale boeten niet betaalt. Het Rekenhof is tevens van oordeel dat dit gebrek aan tenuitvoerlegging van patrimoniale straffen zeer slecht is voor de geloofwaardigheid van Justitie. De vervangende straffen worden in de praktijk zelden uitgevoerd. De parketten ondernemen vaak geen verdere actie als blijkt dat de ontvanger van penale boeten de boete niet heeft kunnen invorderen. Dit mankement kan volgens het Rekenhof niet louter verklaard worden door de insolventie van de schuldenaars. Uiteraard beseft het Rekenhof dat een invorderingsgraad van 100% uitgesloten is, externe redenen kunnen de invordering in bepaalde gevallen verhinderen. Niettemin zijn er ook heel wat interne oorzaken die verband houden met het beheer en de procedures van de actoren.²⁸⁴ Hierop formuleert het Rekenhof enkele aanbevelingen die tevens in het verslag terug te vinden zijn.

In 2013 werd een opvolgingsaudit georganiseerd, waarvan het verslag in 2014 werd uitgebracht.²⁸⁵ Het Rekenhof stelt algemeen helaas slechts weinig vooruitgang vast sinds zijn verslag van februari 2007. Het Hof onderzocht de strategie en de coördinatie tussen de FOD Financiën en Justitie, de tenuitvoerlegging van de vonnissen door Justitie, de invordering door de FOD Financiën en de rapportering over deze processen. Het moge duidelijk zijn dat de gehoopte (en verwachte) resultaten van enkele maatregelen niet bereikt zijn. Ook hier concludeert het Rekenhof dat de gebrekkige beheersing van de invordering van de penale boeten en het falen van de vervangende straffen de effectiviteit van de straffen, de rechtstaat, het vertrouwen in het gerecht en de gelijkheid tussen burgers in het gedrang brengt.

In 2014 is een wet tot stand gekomen die de verbetering van de invordering van de vermogensstraffen en de gerechtskosten in strafzaken beoogt.²⁸⁶ Zij voert het strafrechtelijk uitvoeringsonderzoek in, dat te vinden is in artikel 464 Sv.

²⁸⁴ Zie voor meer detail het Verslag van het Rekenhof aan de Kamer van Volksvertegenwoordigers van 7 februari 2007, 21-34.

²⁸⁵ X, *Verslag van het Rekenhof aan de Kamer van Volksvertegenwoordigers. Uitvoering van de penale boeten. Opvolgingsaudit*, 15 januari 2014, <https://www.rekenhof.be/NL/Publicaties/Fiche.html?id=38c3064f-af68-48e9-8a7e-dd46df2fca88> (consultatie 14 april 2015).

²⁸⁶ Wet 11 februari 2014 houdende diverse maatregelen ter verbetering van de invordering van de vermogensstraffen en de gerechtskosten in strafzaken, BS 8 april 2014.

2.3. Visie rechtspractici

Ook de geldboete werd beoordeeld door de geïnterviewde rechtspractici. Hun visie wordt toegelicht aan de hand van enkele citaten. Ook hier wordt de noodzaak van dergelijke patrimoniale straf unaniem erkend.

“De geldboete kan een zeer nuttige straf zijn, op voorwaarde dat ze heel erg individueel wordt toegepast.”

“Iemand die al veel geld heeft, maar blijkbaar naar zijn eigen mening nog niet voldoende en oplichtingsfeiten pleegt, mag het meer voelen dan iemand die na twee dagen zonder eten noodgedwongen een brood steelt.”

“De vermogensstraf werkt volgens mij toch wel op repressief en preventief vlak.”

“Een geldboete is uitermate nuttig voor sommige criminele feiten, zoals witteboordencriminaliteit.”

De bevroegde rechtspractici komen unaniem tot de conclusie dat de geldboete als strafmogelijkheid onmisbaar is in het straffenarsenaal. Ze wordt voornamelijk als nuttig ervaren wanneer ze een zeer individueel karakter heeft, afhankelijk van de middelen van de dader, en wordt opgelegd bij de juiste misdrijven. Een belangrijke voorwaarde voor een productieve geldboete is dat er wordt gekeken naar de vermogenstoestand van de persoon die voor de rechtbank verschijnt. Het baat niet om een persoon met een kleine vermogenstoestand tot een zeer zware geldboete te veroordelen. Daar help je niemand mee. De wetgever heeft de rechter echter een heel ruime marge gegeven om te oordelen wat een geschikte geldboete zou zijn voor de dader. Het is aan de rechter om daar zorgvuldig mee om te springen. Hij kan zelfs onder het minimum gaan in uiterste noodzaak. Een goed advocaat kan dat in dergelijke gevallen wel bekomen ten voordele van zijn cliënt.

Verder wordt de geldboete voornamelijk nuttig geacht bij specifieke soorten misdrijven, namelijk de witteboordencriminaliteit, drugshandel, etc. Niettemin kan ze ook in andere gebieden waarde hebben als strafmogelijkheid. Mensen raken in hun portemonnee wordt nog steeds gezien als een zeer repressieve straf. Mensen liggen daar toch wakker van en op die manier heeft de geldboete ook een zeker preventief karakter.

“Ze (de geldboete) wordt te zelden autonoom toegepast.”

De geldboete wordt echter niet steeds op een juiste manier toegepast. Een jammerlijke vaststelling blijkt naar het gevoel van de rechtspractici dat de geldboete in de praktijk (te) zelden autonoom wordt opgelegd. In de situaties waar de strafwet de rechter de mogelijkheid geeft te kiezen uit een geldboete of een gevangenisstraf, wordt nog te vaak geopteerd voor de gevangenisstraf, met vaak een bijkomende geldboete. Ook hier is het aan de rechter om te oordelen wat hij de beste mogelijkheid vindt, maar een autonome geldboete kan in sommige gevallen wel degelijk voldoende zijn.

“Men moet de boetes betaalbaar maken en dan gaan de mensen ze ook echt betalen.”

“Sommige boetes zijn totaal onrealistisch. Het is te vergelijken met een financieel levenslange straf.”

“Ook de geldboete kampt met het probleem van de uitvoering.”

De drang om de geldboeten te verhogen wordt allerminst door iedereen gemaakt. Men mag niet naar boetes gaan die mensen toch niet kunnen betalen. Dat heeft geen enkel nut. De omzetting naar de euro en de opdecimen maken dat sommige geldboetes vandaag de dag onrealistisch zijn. In de meeste gevallen dienen de veroordeelden namelijk ook nog enkele andere kosten te dragen (denk bijvoorbeeld aan de gerechtskosten, het Fonds voor verkeersslachtoffers) en op die manier kan bijvoorbeeld een simpele verkeersovertreding (te) ernstige pecuniaire gevolgen hebben. Een mens op die manier in ernstige miserie brengen is allesbehalve probleemoplossend werken. Een bevraagde rechtspracticus hanteert de boeten die gesteld worden op douanemisdrijven als voorbeeld. Dat kan soms gaan om honderdduizenden euro's die je moet betalen voor één misstap. Dat is absurd en totaal onrealistisch. Dan moet je je leven lang een geldboete afbetalen.

De hoogte van de boetes hangt voor een deel samen met de gebrekkige uitvoering en inning van de geldboetes.²⁸⁷ Deze problematiek leidt tot frustraties. De geldboete verliest op die manier haar kracht en geloofwaardigheid. Het is slechts met een werkelijke uitvoering dat de veroordeelde de geldboete werkelijk voelt. Wanneer de geldboetes niet geïnd worden, degradeert de geldstraf tot een maat voor niets. Dan gaat het louter om verloren moeite.

²⁸⁷ De problemen op het niveau van de uitvoering werden hierboven al kort besproken aan de hand van de verslagen van het Rekenhof.

Afdeling 3. Conclusie klassiek straffenarsenaal

Van 1996 tot 2002 bestond het straffenarsenaal in België louter uit de twee hoofdstraffen die hierboven besproken werden. De rechtspractici zijn het unaniem eens over de noodzaak van beide hoofdstraffen. Ze verdienen wel degelijk hun plaats in het straffenarsenaal en zijn onontbeerlijk. Niettemin zijn er heel wat zaken die beter kunnen bij zowel de vrijheidsstraf als de geldboete. Voornamelijk op het niveau van de uitvoering loopt het bij allebei de mogelijkheden duchtig mis. Dit is één van de redenen waarom de noodzaak zich opdrong om het straffenarsenaal uit te breiden.

Een tweede reden wordt gevonden in het gebrek aan resocialiserende kracht die de klassieke hoofdstraffen allebei ontberen. Ze hebben beiden een eerder repressief karakter en hebben een zekere afschrikwekkende kracht. De veroordeelde wordt echter niet genoeg op weg gezet om zijn leven te beteren en de problemen bij de wortel aan te pakken.

Er gaan reeds voor de millenniumwisseling steeds meer en meer stemmen op om meer gemeenschapsgericht te werken. Dit houdt in dat de gemeenschap een zeker baat dient te hebben aan de opgelegde straf en dat er ingezet wordt op de resocialisatie, de terugkeer van de veroordeelde naar de samenleving. In 2002 wordt dan uiteindelijk de werkstraf als autonome hoofdstraf ingevoerd.

Hoofdstuk 5. Gemeenschapsgericht straffen

Onder meer door het voortdurend tekort aan gevangenis capaciteit zocht en zoekt men naar alternatieven. De wetgever heeft er voor gekozen om aan de strafrechter een extra strafmogelijkheid aan te bieden die in de plaats van een gevangenisstraf (of geldboete) kan worden opgelegd. Er bestaan ook heel wat alternatieve mogelijkheden op andere niveaus, maar die worden hier niet besproken of slechts terloops behandeld. De aandacht gaat in de eerste plaats uit naar de alternatieven die het karakter van een straf hebben.

In 2002 wordt de autonome werkstraf ingevoerd door de wet van 17 april 2002.²⁸⁸ Deze vervangt het vroegere systeem van de dienstverlening, als probatie gekoppeld aan de opschorting of het uitstel.²⁸⁹ De dienstverlening werd geschrapt als voorwaarde tot verval van de strafvordering in artikel 216ter van het wetboek van strafvordering en als probatievoorwaarde in de probatiewet.²⁹⁰

Ten slotte wordt hier gekozen voor de term ‘gemeenschapsgericht straffen’, aangezien de veroordeelde door deze werkstraf de mogelijkheid krijgt om de door hem veroorzaakte maatschappelijke schade in de samenleving zelf door de uitvoering van de hem opgelegde straf te compenseren.²⁹¹ Dit is duidelijk het geval in het kader van de werkstraf, waar de veroordeelde om niet een bijdrage levert tot de gemeenschap. Niettemin wordt dit genuanceerd door K. BEYENS, die stelt dat de werkstraf in zekere zin eerder aansluit bij de vergeldende en afschrikkende gedachte van de klassieke straffen. De idee van re-integratie blijft namelijk behouden, maar het gaat slechts om een verdunde vorm. Het ondersteunende wordt vervangen door controle van de prestaties en haast pure contractnaleving.²⁹²

Het moge duidelijk zijn dat de werkstraf een ‘kameleonstraf’ is met een multifunctioneel karakter.²⁹³

²⁸⁸ Wet 17 april 2002 tot invoering van de werkstraf als autonome straf in correctionele zaken en politiezaken, BS 7 mei 2002.

²⁸⁹ T. VANDER BEKEN en A. FLAVEAU, “Hard labour. Een eerste analyse van de Wet van 17 april 2002 tot invoering van de werkstraf als autonome straf in correctionele zaken en politiezaken”, *T.Strafr.* 2002, afl. 5, 241.

²⁹⁰ S. VANDROMME, “De werkstraf, de nieuwste aanwinst in het Belgische straffenarsenaal. Een eerste commentaar op de wet van 17 april 2002 tot invoering van de werkstraf als autonome straf in correctionele zaken en politiezaken”, *RW* 2002-03, afl. 13, 481.

²⁹¹ P. HOET, *Gemeenschapsgerichte straffen en maatregelen. Opschorting, uitstel, probatie, werkstraf en elektronisch toezicht*, Gent, Larcier, 2014, 10.

²⁹² K. BEYENS, “De gevangenis uit en de gemeenschap in?”, *Ad Rem* speciale editie 2010, 40.

²⁹³ De term wordt meermaals gebruikt in de literatuur. Enkele voorbeelden: K. BEYENS, “De werkstraf als hedendaagse straf”, *Panopticon* 2006, afl. 27, 7-18; H. SINGER-DEKKER, *Dienstverlening*, Arnhem, Gouda-Quint, 1984, 162 p.

Afdeling 1. De werkstraf

1.1. Definiëring en situering in het straffenarsenaal

1.1.1. Begrip

De wet van 17 april 2002 heeft de werkstraf ingevoerd in het Belgisch straffenarsenaal. Het was de eerste gemeenschapsgerichte straf die het daglicht zag. Zij werd oorspronkelijk in het Strafwetboek ingevoerd onder hoofdstuk II, afdeling Vbis., artikelen 37ter, 37quater en 37quinquies. Ook op dit moment is dit nog de huidige nummering. Niettemin wordt er hier geopteerd om de toekomstige bepalingen te gebruiken bij het uiteenzetten van de wettelijke regelgeving. Dit dient om de overlapping tussen de toekomstige bepalingen van het elektronisch toezicht en de oude bepalingen van de werkstraf te voorkomen. De werkstraf wordt in de toekomst in het Strafwetboek behandeld onder hoofdstuk II, afdeling 5ter., artikel 37quinquies, 37sexies en 37septies.

De werkstraf bestaat uit het verrichten van kosteloze arbeid bij vzw's, stichtingen met een sociaal, wetenschappelijk of cultureel oogmerk en openbare diensten in de vrije tijd van de veroordeelde. Op die manier verricht de veroordeelde een aantal uren onbezoldigd werk ten bate van de gemeenschap. Ze mag niet bestaan uit een activiteit die, in de aangewezen overheidsdienst of vereniging, doorgaans door bezoldigde werknemers wordt verricht.²⁹⁴

De werkstraf heeft wel degelijk het karakter van een strafrechtelijke straf. Ze draagt namelijk ook intrinsiek een vorm van leedtoevoeging in zich. Het loutere feit dat men verplicht wordt enige vorm van onbezoldigde arbeid te verrichten na de gewoonlijke dagtaak, heeft bezwarende consequenties voor de veroordeelde. Zij wordt tevens opgelegd door een rechter, is in de wet terug te vinden en treft de veroordeelde persoonlijk en individueel.²⁹⁵

1.1.2. Toepassingsgebied

De werkstraf kan enkel opgelegd worden in het geval van feiten die van die aard zijn om door een politiestraf of een correctionele straf gestraft te worden.²⁹⁶ Niet gecorrectionaliseerde misdaden komen bijgevolg niet in aanmerking voor het opleggen van een werkstraf. Ook worden er enkele feiten uitdrukkelijk uitgesloten van het toepassingsgebied van de werkstraf.²⁹⁷ Zo kan de werkstraf niet worden opgelegd voor o.m. zedenfeiten, doodslag en gijzeling. Zelfs met aanneming van verzachtende

²⁹⁴ Artikel 37sexies, §1 Strafwetboek.

²⁹⁵ T. VANDER BEKEN en A. FLAVEAU, "Hard labeur. Een eerste analyse van de Wet van 17 april 2002 tot invoering van de werkstraf als autonome straf in correctionele zaken en politiezaken", *T.Strafr.* 2002, afl. 5, 242.

²⁹⁶ Artikel 37quinquies, §1 Strafwetboek.

²⁹⁷ Artikel 37quinquies, §1, lid 2 Strafwetboek bevat de volledige lijst.

omstandigheden of strafverminderende verschoningsgronden vallen zij buiten het toepassingsgebied van de werkstraf.²⁹⁸

De wetgever heeft de werkstraf beschouwd als een volwaardige straf. De gerechtelijke antecedenten van een beklaagde kunnen het opleggen van een werkstraf dan ook niet verhinderen.²⁹⁹ Voorafgaandelijke veroordelingen hebben echter wel een invloed op de mogelijkheid van (probatie-) uitstel van de werkstraf.³⁰⁰

1.1.3. Duur

De duur van een werkstraf bedraagt principieel minstens 20 uren en ten hoogste 300 uren. Dit dient echter genuanceerd te worden. Ook in het geval van de werkstraf kan de maximumtermijn verhoogd worden in het geval van herhaling.³⁰¹ Op die manier kan de werkstraf in sommige gevallen tot 600 uren bedragen. Wanneer de werkstraf 45 uren of minder bedraagt, gaat het om een politiewerkstraf. Een werkstraf van meer dan 45 uren is een correctionele straf.³⁰²

1.1.4. Procedurele aspecten

De mogelijkheid bestaat voor het Openbaar Ministerie, de onderzoeksrechter, de onderzoeksgerechten en de vonnisgerechten om, met het oog op de toepassing van artikel 37quinquies, de Dienst Justitiehuisen van het FOD Justitie de opdracht te geven een beknopt voorlichtingsrapport op te stellen of een maatschappelijke enquête uit te voeren.³⁰³ Het heeft dus een facultatief karakter. Het initiële wetsvoorstel bepaalde daarentegen dat een werkstraf pas kan worden opgelegd na een beknopt voorlichtingsrapport of een maatschappelijke enquête in aanwezigheid van de beklaagde. Dit is echter in sommige gevallen praktisch moeilijk realiseerbaar en kan de procedure sterk vertragen. Niettemin is het wel degelijk beter om de oplegging van een werkstraf steeds vooraf te laten gaan door een sociale enquête of het opstellen van een voorlichtingsrapport. Het is niet onwaarschijnlijk dat het ontbreken van dergelijk verslag zou leiden tot het falen van het concept.³⁰⁴ Deze mogelijkheid dient om de rechter een vollediger beeld te geven over de veroordeelde en staat de rechter op die manier toe een beter onderbouwd oordeel te vellen. Op die manier verkrijgt de rechter namelijk informatie over de sociale achtergrond, de fysieke en intellectuele capaciteiten van de beklaagde en de haalbaarheid van

²⁹⁸ S. VANDROMME, “Voor welke misdrijven kan een werkstraf worden opgelegd?” (noot onder Antwerpen 28 november 2002), *T. Strafr.* 2003, 150-154.

²⁹⁹ M. ROZIE, “De werkstraf als nieuwe hoofdstraf” in A. De Nauw e.a. (eds.), *Strafrecht van nu en straks*, Brugge, Die Keure, 2003, 165.

³⁰⁰ Artikel 8, §1 Probatiwet.

³⁰¹ Artikel 56 Strafwetboek.

³⁰² Artikel 37quinquies, §2 Strafwetboek.

³⁰³ Artikel 37sexies, §2 Strafwetboek.

³⁰⁴ T. VANDER BEKEN en A. FLAVEAU, “Hard labeur. Een eerste analyse van de Wet van 17 april 2002 tot invoering van de werkstraf als autonome straf in correctionele zaken en politiezaken”, *T.Strafr.* 2002, afl. 5, 250.

een werkstraf.³⁰⁵ Het mag enkel pertinente elementen bevatten die van die aard zijn om de verzoekende instantie in te lichten over de opportuniteit van de overwogen maatregel of straf.

Een groot verschil met de gevangenisstraf en de geldboete zijn de vereisten van het horen van de beklaagde in zijn opmerkingen, van de aanwezigheid (of vertegenwoordiging) van de beklaagde en van zijn instemming met de werkstraf. Hoewel het hier wel degelijk om een straf gaat, is toch de instemming vereist van de persoon in kwestie. Het element van de vrijwilligheid in combinatie met een hoofdstraf doet hier zijn intrede.³⁰⁶ Hoewel dit in eerste instantie in strijd lijkt met het karakter van een straf, een opgelegd leed, is de instemming een belangrijke randvoorwaarde voor het slagen van de werkstraf. Een niet-gemotiveerde veroordeelde zal de werkstraf hoogstwaarschijnlijk niet tot een goed einde brengen. Dit verantwoordt het consensuele karakter van de werkstraf. Zonder een actieve houding van de beklaagde of zijn raadsman zal de strafrechter nooit gerechtigd zijn om de werkstraf uit te spreken.³⁰⁷ Ook kan de rechter rekening houden met de belangen van de eventuele slachtoffers. Dit betekent echter niet dat de slachtoffers inspraak hebben of uitdrukkelijk naar hun mening gevraagd zullen worden. Het is louter een element dat de rechter in overweging kan nemen.³⁰⁸ Zo kan hij er bijvoorbeeld voor zorgen dat de dader niet te werk wordt gesteld in de buurt waar het slachtoffer woont.³⁰⁹

De rechter bepaalt ten slotte de duur van de werkstraf en kan aanwijzingen geven omtrent de concrete invulling van de werkstraf.³¹⁰ Hij hoeft bijgevolg slechts het aantal te presteren uren werkelijk vast te stellen.³¹¹ Ook dient hij steeds een vervangende gevangenisstraf of geldboete op te leggen.³¹² Dit is noodzakelijk aangezien de werkstraf noch juridisch, noch praktisch kan worden afgedwongen.³¹³ De werkstraf dient te worden uitgevoerd binnen 12 maanden na de dag waarop de rechterlijke beslissing in kracht van gewijsde is getreden. De probatiecommissie kan die termijn ambtshalve of op verzoek van de veroordeelde wel verlengen.

Artikel 37septies van het Strafwetboek bevat de regeling betreffende de opvolging en de uitvoering van de werkstraf. Een justitieassistent van de Dienst Justitiehuisen van FOD Justitie staat in voor de opvolging van de veroordeelde. Na de veroordeelde gehoord te hebben, bepaalt de justitieassistent de

³⁰⁵ S. VANDROMME, “De werkstraf, de nieuwste aanwinst in het Belgische straffenarsenaal. Een eerste commentaar op de wet van 17 april 2002 tot invoering van de werkstraf als autonome straf in correctionele zaken en politiezaken”, *RW* 2002-03, afl. 13, 488.

³⁰⁶ H. DOMINICUS, “De autonome werkstraf in België: een eerste stand van de zaken”, *Fatik* 2004, 5.

³⁰⁷ J. ROZIE, “Tegenspraak in de bestrafing”, *NC* 2014, afl. 2, 107.

³⁰⁸ S. VANDROMME, “De werkstraf, de nieuwste aanwinst in het Belgische straffenarsenaal. Een eerste commentaar op de wet van 17 april 2002 tot invoering van de werkstraf als autonome straf in correctionele zaken en politiezaken”, *RW* 2002-03, afl. 13, 488.

³⁰⁹ M. ROZIE, “Een eerste kennismaking met de autonome werkstraf” in X, *CBR Jaarboek 2001-2002*, Antwerpen, Maklu, 2002, 111.

³¹⁰ Artikel 37quinquies, §§3-4 Strafwetboek.

³¹¹ M. ROZIE, “Geen concrete invulling van de werkstraf door de rechter”, *RABG* 2003, 297.

³¹² Artikel 37quinquies, §1 Strafwetboek.

³¹³ H. DOMINICUS, “De autonome werkstraf in België: een eerste stand van de zaken”, *Fatik* 2004, 6.

concrete invulling van de straf, met naleving van de aanwijzingen die door de rechter gegeven zijn. De probatiedirectie houdt toezicht op de justitieassistent en kan preciseringen of wijzigingen aanbrengen omtrent de invulling van de werkstraf.

In geval de werkstraf niet (behoorlijk) of slechts gedeeltelijk wordt uitgevoerd, bestaat de mogelijkheid voor de probatiedirectie om deze te herroepen. Zij stellen een met redenen omkleed verslag op, met het oog op de toepassing van de vervangende straf, die door de strafrechter overeenkomstig artikel 37quinqies, §1 Sw. wordt opgelegd. Het Openbaar Ministerie kan beslissen de in de rechterlijke beslissing voorziene gevangenisstraf of geldboete uit te voeren, rekening houdend met de werkstraf die door de veroordeelde reeds naar behoren is uitgevoerd.³¹⁴

1.1.5. Doel en ratio legis van de werkstraf als autonome straf

In de toelichting bij het wetsvoorstel worden verschillende argumenten aangehaald om de omschakeling van de dienstverlening tot een autonome straf te rechtvaardigen.³¹⁵

- De werkstraf zou vooral de korte gevangenisstraf dienen te vervangen. Deze leidt namelijk tot heel wat nadelen (zie supra). Bij de werkstraf blijft de veroordeelde deel uitmaken van de maatschappij, wat ten goede komt van zijn resocialisering en re-integratie. Dit verkleint allicht het risico op recidive. Bijkomend zou de werkstraf mogelijks ook een gunstige invloed hebben op de overbevolkingsproblematiek.
- De werkstraf past binnen de tendens tot humanisering en individualisering van het strafrecht. De strafrechter dient over de mogelijkheid te beschikken om de meest gepaste straf op te leggen, gekozen uit een ruim aanbod van sancties.
- Ook kadert de werkstraf binnen het herstelrecht of 'restorative justice'. De nadruk ligt niet langer op het vergeldend aspect, maar op het (symbolisch) herstel ten aanzien van het slachtoffer en de samenleving. Niettemin wordt een werkstraf wel nog steeds als een straf ervaren, zowel door de veroordeelde als door de bevolking. Men dient het dus ook de hoedanigheid van een straf te geven, eerder dan een modaliteit bij de bemiddeling in strafzaken of een probatievoorwaarde.
- Tot slot kon België niet langer achterblijven aangezien de werkstraf de laatste decennia reeds haar invoering had gedaan bij verscheidene Europese landen, alsook buiten Europa.

1.1.6. Plaats in de hiërarchie van het straffenarsenaal

De werkstraf is wegens zijn aard minder zwaar dan de vrijheidsstraf, aangezien de weerslag op de individuele vrijheid duidelijk geringer is.³¹⁶ Dit sluit ook aan bij de bedoeling van de wetgever om de

³¹⁴ Artikel 37septies, §4 Strafwetboek.

³¹⁵ Toelichting bij het wetsvoorstel tot wijziging van het Strafwetboek en tot invoering van de dienstverlening en de opleiding als gevangenisvervangende straffen, *Parl.St.* Kamer, 1999-00, nr. 549/001, 4-6.

werkstraf voornamelijk te gebruiken als vervanging van de korte gevangenisstraf. De werkstraf neemt in artikel 7 van het Strafwetboek bovendien een positie in tussen de gevangenisstraf en de geldboete. Traditioneel wordt aangenomen dat de volgorde van de in artikel 7 van het Strafwetboek opgesomde straffen hun onderlinge zwaarte releveert.³¹⁷

Hieruit volgt ook dat de werkstraf in de hiërarchie een hogere positie inneemt dan de geldboete. De werkstraf heeft nog steeds een weerslag op de individuele vrijheid, terwijl de geldboete enkel een weerslag heeft op het vermogen. De aantasting van de individuele vrijheid lijkt ingrijpender te zijn dan de aantasting van het vermogen, zodat men kan besluiten dat de werkstraf als een zwaardere straf dient beschouwd te worden dan een geldboete.³¹⁸ Dit werd ook bevestigd door het Hof van Cassatie in het arrest van 11 oktober 2005, waar het Hof stelt dat de werkstraf wegens het voorwerp ervan zwaarder is dan de geldboete, gelet op de weerslag op de individuele vrijheid.³¹⁹ Dit standpunt komt de logica binnen de hiërarchie van de straffen ten goede en volgt de standpunten die reeds door de lagere rechtscolleges waren ingenomen.³²⁰

Een bijzondere situatie doet zich echter voor wanneer een persoon bij verstek veroordeeld wordt tot een geldboete en in de verzetprocedure om een werkstraf vraagt.³²¹ Het Grondwettelijk Hof (toen nog het Arbitragehof) oordeelde in 2007³²² dat een persoon in dergelijk geval het recht behoudt om veroordeeld te worden tot een werkstraf in de verzetprocedure. Het Hof oordeelt dat het recht op persoonlijke verschijning van de beklaagde primeert. Dit betekent echter dat ofwel het principe van het ‘verbod van een reformatio in pejus’³²³ ofwel het principe dat een werkstraf zwaarder is dan een geldboete in het gedrang komt. Het Grondwettelijk Hof gaat deze problematiek echter uit de weg. De subjectieve elementen, zoals het consensuele karakter van de werkstraf, halen in het arrest de bovenhand en dit heeft een impact op de coherentie van het systeem.

³¹⁶ M. ROZIE, “De zwaarte van de werkstraf afgewogen tegen de zwaarte van de gevangenisstraf en de geldboete” (noot onder Cass. 8 januari 2003), *RABG* 2003, afl. 6, 292-293.

³¹⁷ “Artikel 7 Sw. bepaalt de verschillende soorten straffen... indien de straffen van dezelfde aard voorzien zijn, dan zal de zwaarwichtigheid vastgesteld worden aan de hand van de door artikel 7 Sw. voorziene volgorde der straffen in afdalende graad”, aldus C.J. VANHOUDT en W. CALEWAERT, *Belgisch strafrecht*, Gent, Story-Scientia, 2de druk, I, 1976, nr. 355.

³¹⁸ M. ROZIE, “De zwaarte van de werkstraf afgewogen tegen de zwaarte van de gevangenisstraf en de geldboete” (noot onder Cass. 8 januari 2003), *RABG* 2003, afl. 6, 293.

³¹⁹ Cass. 11 oktober 2005, *RW* 2006-07, afl. 10, 443-445.

³²⁰ S. VANDROMME, “De zwaarte van de werkstraf t.o.v. de geldboete: het standpunt van het Hof van Cassatie op een onverwacht moment” (noot onder Cass. 11 oktober 2005), *RW* 2006-07, afl. 10, 445-446; L. DUPONT, “De relatieve zwaarte van de werkstraf” (noot onder Antwerpen 28 juni 2002), *T. Strafr.* 2002, 203-205.

³²¹ S. VANDROMME, “Wie bij verstek werd veroordeeld tot een correctionele geldboete, behoudt het recht om op verzet te worden veroordeeld tot een correctionele werkstraf”, *VAV* 2008, afl. 1, 1-4.

³²² Arbitragehof 11 januari 2007, nr. 4/2007, *RW* 2007-08, 359-360; zie ook K. BEIRNAERT, “Werkstraf op verzet na geldboete bij verstek: lacune in de wet?” (noot onder Arbitragehof 11 januari 2007), *RW* 2007-08, 360-366.

³²³ Dit algemeen beginsel stelt dat het verboden is dat een rechter de toestand van een verzetdoende partij in haar nadeel wijzigt.

De zwaarte van de werkstraf ten aanzien van de nieuw ingevoerde straffen wordt hierna behandeld bij het bespreken van de plaats van het elektronisch toezicht en de probatie binnen de hiërarchie van het straffenarsenaal.

1.2. De praktijk

De werkstraf heeft een aantal voordelen ten opzichte van de klassieke straffen, maar de huidige invulling is niet volledig vrij van gebreken. Enkele van de voornaamste problemen met betrekking tot de werkstraf in de praktijk worden hierna uitgelegd.³²⁴

1.2.1. Het facultatieve karakter van het voorafgaand onderzoek

Het facultatieve karakter van de maatschappelijke enquête of beknopt voorlichtingsrapport is hiervoor reeds besproken. Het heeft het voordeel van tijdsbesparing, maar er zijn ook een aantal nadelen aan verbonden. Het is wel degelijk mogelijk dat een rechter voldoende informatie verwerft van de beklaagde zelf en dat dit volstaat om de haalbaarheid van de werkstraf bij een bepaalde persoon in te schatten.³²⁵ In andere gevallen zal dit echter niet voldoende zijn en dan zou een verplichting van het voorafgaand onderzoek de slaagkans van een werkstraf kunnen verbeteren. De justitieassistenten beschikken dan immers over meer informatie en kunnen zo een betere prestatieplaats en begeleiding aanbieden. Taalproblemen, verplaatsingsproblemen, problemen betreffende het statuut van de werkgestrafte zouden op die manier verholpen kunnen worden.³²⁶ Dit houdt verband met de uitvoerbaarheid van de opgelegde werkstraf.

1.2.2. De aanwijzingen van de magistraat

Een probleem dringt zich ook op wanneer de magistraat te concrete aanwijzingen geeft over de invulling van de werkstraf. Wanneer een rechter bijvoorbeeld al de naam van een instelling voorstelt, kan dit tot problemen leiden zoals niet-beschikbaarheid van de werkplaats. Bij het geven van aanwijzingen komt het erop aan realistisch te blijven en geïnformeerd te werk te gaan.³²⁷

1.2.3. De uitvoeringstermijn en het tekort aan prestatieplaatsen

Ook op het vlak van de uitvoeringstermijn loopt het niet altijd even goed. De termijn van 12 maanden wordt in vele gevallen overschreden. Dit is echter niet altijd de fout van de veroordeelde. De

³²⁴ Voor meer info hierover: zie L. TOMMELEIN, *De uitvoering van de werkstraf*, onuitg. Masterproef van de opleiding 'Master in de Rechten Universiteit Gent, 2012-13, 83 p.

³²⁵ A. BLOCH, G. VERMEIREN, J. MAES en P. VERHAEGHE, "De praktijk van de autonome werkstraf. De gerechtelijke wereld aan het woord", *Panopticon* 2006, afl. 4, 63.

³²⁶ H. DOMINICUS, "De werkstraf in België. Eerste bevindingen en ervaringen vanuit de dienst justitiehuisen", *Panopticon* 2006, afl. 4, 44.

³²⁷ A. BLOCH, G. VERMEIREN, J. MAES en P. VERHAEGHE, "De praktijk van de autonome werkstraf. De gerechtelijke wereld aan het woord", *Panopticon* 2006, afl. 4, 66.

vertragingen zijn namelijk vaak te wijten aan een tekort aan prestatieplaatsen.³²⁸ Ook is het voor professioneel actieve werkgestrafden vaak moeilijk om de werkstrafuren binnen de vooropgestelde termijn uit te voeren.

De termijn kan door de probatiecommissie wel verlengd worden, zonder een vereiste van zwaarwichtige reden.³²⁹ Dit heeft het voordeel dat de werkgestrafte niet de dupe is van een overschrijding van de termijn zonder dat hij de schuldige is, maar een te lange periode tussen de oplegging en de uitvoering van de werkstraf is niet aan te raden. Het nut en effect van een werkstraf gaat op die manier namelijk deels verloren en op die manier wordt de werkstraf een bijkomend object in het strafrechtelijk arsenaal, zonder werkelijk sociaal nut.³³⁰

1.2.4. De overvloed aan kansen voor de werkgestrafden

De probatiecommissies en justitieassistenten hebben vaak de neiging om bij een problematisch verloop van de werkstraf, de werkgestrafte een tweede (of derde) kans te geven om de opgelegde straf alsnog uit te voeren. Dit heeft echter mogelijks tot gevolg dat de geloofwaardigheid van de werkstraf in het gedrang komt.³³¹

1.3. Visie rechtspractici

De werkstraf wordt tijdens de interviews zeer positief onthaald. Niettemin lijken er ook nog enkele aanpassingen mogelijk om de werking nog te verbeteren.

“De werkstraf is een bijzonder nuttig instrument, zeer waardevol in de praktijk. Er wordt ook effectief uitvoering aan gegeven.”

“De werkstraf is misschien wel de beste manier om iemand te resocialiseren.”

“Ik ben een zeer groot voorstander van de werkstraf.”

“Het is een zeer mooi middel om de overbevolking in de gevangenissen tegen te gaan en de personen toch werkelijk te bestraffen.”

De werkstraf wordt zoals gezegd unaniem zeer positief onthaald door de geïnterviewde rechtspractici. De veroordeelde weet wat het inhoudt, voert dit uit en op die manier wordt de veroordeelde heel wat bijgebracht. Ze scoort bijgevolg zowel op repressief, vergeldend vlak als op resocialiserend vlak meer dan voldoende.

³²⁸ Onder meer hierdoor werd in 2010 volgens Lahaye-Battheu één vijfde van de werkstraffen niet uitgevoerd. Zie S. LAHAYE-BATTHEU, *Een op vijf werkstraffen niet uitgevoerd*, <http://www.openvld.be/?type=nieuws&id=1&pageid=45349> (consultatie 15 april 2015).

³²⁹ T. VANDER BEKEN en A. FLAVEAU, “Hard labeur. Een eerste analyse van de Wet van 17 april 2002 tot invoering van de werkstraf als autonome straf in correctionele zaken en politiezaken”, *T.Strafr.* 2002, afl. 5, 247.

³³⁰ H. BARBIEUR, “Open brief: FédéPA: de uitvoering van de autonome werkstraf in de dagelijkse praktijk”, *Fatik* 2010, afl. 125, 30.

³³¹ H. LUYPAERT, K. BEYENS, C. FRANCOISE, D. KAMINSKI en C. JANSSENS, *Werken en leren als straf. Le travail et la formation comme peines*, Brussel, VUBPress, 2007, 197.

De werkgestrafte dient een aantal uren kosteloos, om niet, te werken en draagt op die manier een steentje bij aan de gemeenschap. Hierdoor heeft de werkstraf wel degelijk het karakter van een straf. De persoon wordt in zekere mate wel degelijk geraakt in zijn vrijheid en deze beperking van vrijheid wordt aangewend ten voordele van de gemeenschap. De maatschappij krijgt werkelijk iets terug, eerder dan ze zelf de zware gevangenskost dient te dragen. De resocialiserende kracht van de werkstraf wordt geroemd. De werkstraf heeft heel wat potentieel om de veroordeelde enkele levensbelangrijke zaken bij te dragen. Zo kan het een aanzet zijn voor de veroordeelde tot het vinden van een nuttige dagbesteding, wordt de veroordeelde een zekere werkethiek aangeleerd, leert hij met gezag omgaan, etc. Dit zijn allemaal zeer nuttige elementen die de veroordeelde ook in de samenleving, waar hij nooit effectief uit verwijderd wordt, kunnen helpen. Ook het eerder pragmatische voordeel dat de werkstraf kan hebben in verband met de overbevolkingsproblematiek wordt meermaals vermeld.

Deze voordelen zijn echter enkel mogelijk indien de werkstraf effectief uitgevoerd wordt. Daar ligt precies het grote voordeel ten opzichte van de vrijheidsstraffen en de geldboeten. Ook hier loopt de uitvoering niet altijd vlekkeloos, maar ze loopt alleszins een pak beter dan de uitvoering van de klassieke hoofdstraffen. De vervangende gevangenisstraf is een goede stok achter de deur om de werkgestrafte te motiveren de werkstraf op een zorgvuldige manier uit te voeren.

“Ik geloof in de kracht van een werkstraf, maar niet op de manier waarop ze vandaag ingevuld wordt. Een oplichter moet je geen papieren laten rapen in het stadspark.”

Een zeldzame kritiek wordt echter geleverd op de invulling van de werkstraf. De werkstraf dient een opvoedkundig karakter te hebben. Een persoon moet met zijn fout geconfronteerd worden en die fout in zekere mate rechtzetten door de werkstraf. Het typevoorbeeld is de graffitispuiters die als werkstraf graffiti dient te verwijderen. Dat is een voorbeeld van een nuttige en aangepaste werkstraf. Een oplichter daarentegen moet je dan geen papieren laten rapen in het stadspark. Daar mis je het opvoedkundig verband. Het is echter vaak allesbehalve evident om deze correlatie tussen misdrijf en straf te vinden. De rechters hebben daar onvoldoende zicht op en de justitieassistenten zijn beperkt in hun mogelijkheden om een geschikte werkplaats te vinden. De vraag is ook soms wat een veroordeelde kan bijdragen in enkele sectoren waar enkel professionelen kunnen werken. Men stelt bijvoorbeeld voor om een persoon die een zwaar verkeersongeval veroorzaakt heeft in een revalidatiecentrum te laten werken. De vraag is echter: wat kan die persoon daar bijbrengen? Het mag namelijk niet zo ver komen dat de werkgestrafte in de weg loopt van de professionelen. Dit gevaar is er des te meer wanneer er mogelijks ook een gebrek aan motivatie is vanwege de veroordeelde.

De juiste invulling vinden blijft een aartsmoeilijke opgave en is in sommige gevallen nagenoeg onmogelijk. Dit wordt gezien als een beperking van de werkstraf.

“De werkstraf dient ernstiger genomen te worden door iedereen die bij Justitie betrokken is.”

Een tweede kritiek werd tevens geuit. De werkstraf heeft nog niet de status die ze wel degelijk verdient. Het wordt nog niet volledig serieus genomen als volwaardige straf, ondanks de gigantische voordelen die deze strafmogelijkheid bezit. Diegenen die ze kunnen opleggen (de rechters) zien de werkstraf soms als een minderwaardige straf, die niet repressief genoeg is. Nochtans kan een werkstraf van bijvoorbeeld 300 uren een zeer zware straf uitmaken voor een persoon die voltijds werkt.

In sommige gevallen wordt de werkstraf tevens als redelijk licht ervaren door de werkgestraften zelf. In dergelijke gevallen lachen ze de werkstraf weg en wordt deze niet goed uitgevoerd. De motivatie van de veroordeelde is echter een belangrijke randvoorwaarde voor het slagen van de werkstraf.

“De werkstraf dient vaker opgelegd te worden in het kader van verkeersinbreuken.”

Een opmerking die meermaals naar voren komt tijdens de interviews is het eerder geringe gebruik van de werkstraf in het kader van verkeersmisdrijven. De politierechters lijken niet vaak geneigd om deze straf op te leggen. Dit wordt bekritiseerd, omdat de werkstraf ook daar wel degelijk haar nut zou kunnen hebben. Het opleggen van een geldboete, die mogelijks niet geïnd wordt, of een gevangenisstraf, die hoogstwaarschijnlijk niet wordt uitgevoerd of wordt vervangen door elektronisch toezicht, wordt gezien als een minder productieve wijze van bestraffen in dit contentieux.

Afdeling 2. Conclusie huidige straffenarsenaal in de praktijk

2.1. Drie hoofdstraffen en een ruim arsenaal bijkomende straffen

Vooralsnog bestaat het straffenarsenaal der hoofdstraffen uit de vrijheidsstraf, de geldboete en de werkstraf. Deze hoofdstraffen kunnen (of moeten in een aantal gevallen) echter aangevuld worden met bijkomende strafmogelijkheden.

TRAEST en HUYBRECHTS concludeerden na hun bespreking van het straffenarsenaal in 2004 dat het straffenarsenaal bijzonder ruim is.³³² Dit gaat natuurlijk om het straffenarsenaal in de brede zin van het woord, de hoofdstraffen in combinatie met de bijkomende strafmogelijkheden en de strafmodaliteiten. Het aantal verschillende strafsancities dat de strafrechter kan opleggen is volgens hen zeer uitgebreid en de diversificatie tussen natuurlijke en rechtspersonen versterkt dit.

2.2. Visie rechtspractici

Ook de rechtspractici besluiten over het algemeen tot de toereikendheid van het bestaande straffenarsenaal. De drie hoofdstraffen zouden voldoende kunnen zijn, maar dan moet het systeem heel wat beter werken.

“De drie hoofdstraffen zouden voldoende zijn als de uitvoering perfect zou lopen.”

“Het huidige arsenaal volstaat zeker en vast. Meer mogelijkheden heeft de rechter eigenlijk niet nodig.”

“We hebben een straffenarsenaal waarin zeer veel mogelijk is.”

“De strafmogelijkheden op zich lijken mij zeker te volstaan. Een gewaarwording, maatschappelijk debat over welke straffen in welke gevallen geschikt zijn, lijkt mij interessanter.”

“Het komt er niet op aan zoveel mogelijk straffen te hebben. Op een goede manier werken met het huidige straffenarsenaal vind ik belangrijker.”

Wanneer de opinie van de rechtspractici omtrent het huidige straffenarsenaal bevraagd wordt, blijkt dat de grote meerderheid van de geïnterviewde rechtspractici het erover eens is dat de huidige strafmogelijkheden volstaan. In een perfect werkend systeem, zouden deze drie hoofdstraffen tegemoetkomen aan de nood om een geschikte straf te vinden. Men bevestigt ook dat het gehele straffenarsenaal uiteraard uit meer bestaat dan enkel de hoofdstraffen. In combinatie met de mogelijkheden die er zijn op het niveau van bijkomende straffen, strafuitvoeringsmodaliteiten, etc. kan men in het huidige arsenaal reeds zeer individueel beslissen.

Een belangrijke randvoorwaarde is echter dat de uitvoering dan wel heel wat beter dient te verlopen. Zonder een degelijke strafuitvoering is het echter niet mogelijk om personen op een adequate wijze te bestraffen.

³³² M. TRAEST en L. HUYBRECHTS, “Het strafrechtelijk sanctiestelsel en de straftoemeting door de rechter in België”, bijlage *T.Strafr.* 2004, afl. 2, 18-19.

“Voornamelijk de werkstraf mag een nog prominentere rol krijgen, met een betere omkadering en invulling.”

In het huidige straffenarsenaal verkiest men dan om massaal in te zetten op de werkstraf. Deze strafmogelijkheid wordt namelijk als beste strafwijze aanzien. De gevangenisstraf verwordt dan een ultimum remedium voor de ‘onverbeterlijke’ criminelen en de geldboete kan zijn nut bewijzen in enkele specifieke gevallen.

Hoofdstuk 6. Recente wetgevende uitbreidingen

Meer dan een decennium na de invoering van de werkstraf als autonome straf verkrijgen ook het elektronisch toezicht en de probatie (in de toekomst) het karakter van een zelfstandige straf.³³³ Deze mogelijkheden zijn echter geen volkomen nieuwigheden. Zowel het elektronisch toezicht als de probatie waren reeds gekend onder (minstens) een andere vorm, namelijk als strafuitvoeringsmodaliteit. Ook deze vormen worden hierna zeer kort besproken.

In het kader van het elektronisch toezicht en de probatie wordt de veroordeelde niet uit de gemeenschap verwijderd. Hierdoor worden de re-integratiemoeilijkheden aanzienlijk teruggedrongen. Een bijkomende vraag is echter of deze uitbreidingen ook werkelijk het karakter van een straf verdienen.

Dit straffenarsenaal bestaande uit vijf hoofdstraffen is echter hoogstwaarschijnlijk slechts een voorlopig eindpunt. Er staan reeds andere alternatieven in de wacht die reeds voorgesteld zijn in de rechtsleer of zelfs reeds in het parlement. Enkele hiervan worden echter in een afzonderlijk hoofdstuk besproken.³³⁴

³³³ Wet 10 april 2014 tot invoering van de probatie als autonome straf in het Strafwetboek en tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering en de wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie, *BS* 19 juni 2014; Wet 7 februari 2014 tot invoering van het elektronisch toezicht als autonome straf, *BS* 28 februari 2014.

³³⁴ Zie hoofdstuk 7. Alternatieven en voorstellen de lege ferenda.

Afdeling 1. Het elektronisch toezicht

Het elektronisch toezicht (ET) bestaat in verschillende hoedanigheden. Ze bestaat reeds geruime tijd in het kader van de uitvoeringsmodaliteiten van de korte gevangenisstraf. Ze bestaat sinds kort echter ook in het kader van de voorlopige hechtenis. In de toekomst komt daar nog een derde hoedanigheid bij, namelijk als autonome hoofdstraf. Dit naast elkaar bestaan van verschillende hoedanigheden, met eigen procedures, beslissers en met een erg verschillende rechtsbasis en rechtspositie voor de betrokkenen, is meteen een eerste kritiek op de nieuwe wet. Men hekelt het gebrek aan duidelijkheid en de complexiteit die op deze manier ontstaat.³³⁵ Dit zou tevens tot zeer eigenaardige situaties kunnen leiden.³³⁶

De wetgever geeft geen algemene definitie van het ET. Als strafuitvoeringsmodaliteit en autonome straf is het ET een vorm van thuisdetentie. De betrokkenen worden via elektronische middelen gedurende een bepaalde termijn buiten de gevangenis gecontroleerd op hun aanwezigheid in hun woon- of verblijfplaats.³³⁷ De gecontroleerde beschikt over enkele uren vrije tijd om bijvoorbeeld te werken.

De eerste twee hoedanigheden worden hier slechts zeer summier behandeld, aangezien zij niet tot de kern van het onderzoek behoren. Het ET als autonome straf wordt uitvoeriger besproken.

1.1. Het ET als uitvoeringsmodaliteit van de korte gevangenisstraf

Het oudste gekende gebruik van het elektronisch toezicht is het gebruik als uitvoeringsmodaliteit van de korte gevangenisstraf. Ze werden in eerste instantie uitgebreid geregeld door de ministeriële omzendbrieven van 9 augustus 2002 en 26 november 2002. Op dit moment geldt de ministeriële omzendbrief van 17 juli 2013.³³⁸ De wetgever omschrijft deze hoedanigheid als volgt: “*het elektronisch toezicht is een wijze van uitvoering van de vrijheidsstraf waardoor de veroordeelde het geheel of een gedeelte van zijn vrijheidsstraf buiten de gevangenis ondergaat volgens een bepaald uitvoeringsplan, waarvan de naleving onder meer door elektronische middelen wordt gecontroleerd*”.³³⁹ Het betreft een gunst waarvan de beoordeling ligt bij de penitentiaire

³³⁵ O. NEDERLANDT, “La surveillance électronique comme peine autonome et comme modalité d’exécution des peines?”, *JT* 2014, afl. 6568, 446.

³³⁶ ERIC MAES haalt het voorbeeld aan van de persoon die veroordeeld wordt tot een effectieve gevangenisstraf. Deze zal er vaak vanaf komen met drie maanden ET. Een persoon die in de toekomst tot een jaar ET veroordeeld wordt, zou die termijn volledig onder ET moeten uitzitten. Op die manier wordt hij zwaarder gestraft. Zie: E. MAES, “Elektronisch toezicht als autonome straf. Een maat voor niets, zelfs een bedreiging voor een evenwichtige strafuitvoering?”, *Fatik* 2014, afl. 141, 25-29.

³³⁷ R. BAS en W. DAMEN, “ET (we) phone (you at) home”, *Orde Dag* 2000, afl. 10, 7.

³³⁸ Omz. nr. ET/SE-2 van 17 juli 2013 betreffende de reglementering inzake het elektronisch toezicht als strafuitvoeringsmodaliteit voor gevangenisstraffen wanneer het totaal in uitvoering zijnde gevangenisstraffen drie jaar niet overschrijdt, 14 p.

³³⁹ Artikel 22 Wet 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten, *BS* 15 juni 2006.

administratie.³⁴⁰ De doelstellingen van deze uitvoeringsmodaliteit zijn veelvuldig. Men tracht alternatieven te zoeken voor de uitvoering van de gevangenisstraf, die steeds meer het karakter van ultimum remedium krijgt. Men beoogt tevens de beperking van de schade die verbonden is aan de klassieke detentie te beperken.³⁴¹ Het herstel en de re-integratie worden op die manier zo veel mogelijk bevorderd. Dit voordeel mag echter niet overdreven worden. Men spreekt namelijk soms van een koud elektronisch toezicht, aangezien er geen ruimte is voor begeleiding.³⁴² In de omzendbrief van 17 juli 2013 blijkt het ET voornamelijk ingericht om pragmatische redenen, namelijk als lapmiddel voor de overbevolking in de gevangenissen en om kosten te besparen. Dit gaat ten koste van de sociale invulling van het ET.³⁴³

1.2. Het ET in het kader van de voorlopige hechtenis

Sinds 1 januari 2014 kan het elektronisch toezicht ook in het kader van de voorlopige hechtenis gebruikt worden.³⁴⁴ De wet van 27 december 2012 wijzigt de Wet Voorlopige Hechtenis op verscheidene vlakken. In plaats van in een huis van arrest, kan de verdachte nu ook voortdurend verblijven in een welbepaalde plaats. Een dag elektronisch toezicht wordt gelijkgesteld met een dag effectieve hechtenis. Het doel van de wetgever was ook hier de vermindering van de gevangenispopulatie, eerder dan een werkelijk penologische beweegreden.³⁴⁵ De impact van de voorlopige hechtenis onder elektronisch toezicht op de gevangenispopulatie valt echter af te wachten. Het NICC³⁴⁶ en enkele mensen uit de praktijk, waaronder onderzoeksrechter VAN CAUWENBERGHE³⁴⁷, geloofden voor de inwerkingtreding alleszins niet in deze oplossing.

³⁴⁰ Y. VAN DEN BERGE, *Uitvoering van vrijheidsstraffen en rechtspositie van gedetineerden*, tweede herwerkte editie, Brussel, De Boeck & Larcier NV, 2006, 246.

³⁴¹ Y. VAN DEN BERGE, *Uitvoering van vrijheidsstraffen en rechtspositie van gedetineerden*, tweede herwerkte editie, Brussel, De Boeck & Larcier NV, 2006, 246-247.

³⁴² T. VANDER BEKEN, "Met de hulp van Spiderman. Op weg naar koud elektronisch toezicht", *Panopticon* 2013, 78.

³⁴³ G. HERKES, "Elektronisch toezicht bij daders van intrafamiliaal geweld", *Fatik* 2013, afl. 139, 11.

³⁴⁴ Wet 27 december 2012 houdende diverse bepalingen betreffende justitie, *BS* 31 januari 2013.

³⁴⁵ Y. LIÉGEOIS en I. MENNES, "Elektronisch toezicht en andere nieuwigheden in de Wet Voorlopige Hechtenis", *NC* 2013, afl. 5, 333.

³⁴⁶ Het Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie. Zie: Verslag namens de commissie voor de justitie uitgebracht door de heer Stefaan Van Hecke, *Parl.St.* Kamer 2011-12, nr. 53-2429/006, 17-18 (advies NICC).

³⁴⁷ H. CATTEBEKE, "Geen enkelband tijdens voorlopige hechtenis", *Knack*, 4 september 2013, <http://www.knack.be/nieuws/belgie/geen-enkelband-tijdens-voorlopige-hechtenis/article-normal-104807.html> (consultatie op 6 april 2015).

1.3. Het ET als autonome straf

In februari 2014 werd het wetsvoorstel betreffende de invoering van het elektronisch toezicht als autonome straf goedgekeurd. De wet van 7 februari 2014³⁴⁸ voert het elektronisch toezicht in als autonome hoofdstraf in het Strafwetboek onder titel II, afdeling 5ter, artikelen 37ter en 37quater. De titel van de afdeling werd echter gewijzigd in afdeling 5bis door de wet tot invoering van de probatie.³⁴⁹ Beide wetten zijn voorlopig nog niet in werking getreden, maar toch gebruiken we hier bij de bespreking de toekomstige artikelen. De wet op het ET zal namelijk in werking treden op een door de Koning te bepalen datum.³⁵⁰ Op die manier kan de inwerkingtreding van de wet afhangen van de beschikbare mensen en middelen.³⁵¹

Achtereenvolgens worden hier de definiëring en situering in het straffenarsenaal en de visie van de geïnterviewde rechtspractici op de invoering van het ET als autonome straf weergegeven. Daar het vooralsnog onmogelijk is om te voorspellen hoe het ET als autonome straf in de praktijk zijn toepassing zou vinden, wordt er geen tussentitel aan de uitwerking in de praktijk besteed.

1.3.1. Definiëring en situering in het straffenarsenaal

Begrip

Elektronisch toezicht is een vorm van thuisdetentie. Het beperkt de vrijheid van de veroordeelde zonder dat hij uit zijn sociaal weefsel gerukt wordt. Een groot voordeel is bijgevolg dat de persoon zijn werk kan behouden, terwijl hij toch gecontroleerd wordt door de overheid.³⁵²

De wetgever heeft zich op het vlak van de invulling in zekere mate laten inspireren door de invulling van de werkstraf, met enkele verschilpunten.

Toepassingsgebied³⁵³

Het elektronisch toezicht kan enkel opgelegd worden voor feiten die van die aard zijn om gestraft te worden met een gevangenisstraf van ten hoogste een jaar. Het gaat hierbij om de straf in concreto zoals de feitenrechter ze zou uitspreken met abstractie van de mogelijkheid van een straf met ET. Het gaat bijgevolg om een subjectieve begrenzing. Toch impliceert dit ook een objectieve begrenzing. Misdaden waarop de wet een levenslange opsluiting of een opsluiting van 20 tot 30 jaar voor

³⁴⁸ Wet 7 februari 2014 tot invoering van het elektronisch toezicht als autonome straf, BS 28 februari 2014.

³⁴⁹ Wet 10 april 2014 tot invoering van de probatie als autonome straf in het Strafwetboek en tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering en de wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie, BS 19 juni 2014.

³⁵⁰ Art. 16 Wet 7 februari 2014 tot invoering van het elektronisch toezicht als autonome straf, BS 28 februari 2014.

³⁵¹ C. VAN DEUREN, "Het elektronisch toezicht als autonome straf", NC 2014, afl. 5, 362.

³⁵² P. HOET, *Gemeenschapsgerichte straffen en maatregelen. Opschorting, uitstel, probatie, werkstraf en elektronisch toezicht*, Gent, Larcier, 2014, 127-128.

³⁵³ Artikel 37ter, §1 Strafwetboek.

vooropstelt vallen altijd buiten het toepassingsgebied.³⁵⁴ Net zoals voor de werkstraf bestaan er tevens enkele uitgesloten categorieën. Deze zijn identiek aan de uitsluitingen bij de werkstraf.

Duur³⁵⁵

De rechter kan in deze gevallen een ET opleggen van dezelfde duur als de gevangenisstraf die hij anders zou opleggen. De duur van het ET bedraagt minstens één maand en dus ook ten hoogste één jaar. Door deze minimumduur gaat het steeds om een correctionele straf. Het is namelijk niet mogelijk om het ET op te leggen voor een duur van ten hoogste 7 dagen, wat de grens is tussen een politie- en correctionele gevangenisstraf.

Procedurele aspecten

Zeker op dit vlak herneemt de wetgever heel wat bepalingen die ook voor de werkstraf gelden. Daarom wordt er hier niet meer in extenso op ingegaan.

Ook binnen het kader van het ET bestaat, net zoals bij de werkstraf, de mogelijkheid om de bevoegde dienst van de FOD Justitie de opdracht te geven een beknopt voorlichtingsrapport op te stellen of een maatschappelijke enquête uit te voeren.³⁵⁶

De beklaagde dient net zoals bij de werkstraf gehoord te worden in zijn opmerkingen en aanwezig of vertegenwoordigd te zijn op de terechtzitting. De instemming van de beklaagde is vereist. Ook hier kan de rechter rekening houden met de belangen van de eventuele slachtoffers.³⁵⁷ De rechter bepaalt ten slotte de duur van de straf en kan aanwijzingen geven met betrekking tot de invulling ervan. Dit is een mogelijkheid. Hij kan de veroordeelde tevens geïndividualiseerde bijzondere voorwaarden opleggen indien deze absoluut noodzakelijk zijn om het risico op recidive te beperken of indien deze noodzakelijk zijn in het belang van het slachtoffer.³⁵⁸

Artikel 37quater van het Strafwetboek regelt de tenuitvoerlegging van het ET als autonome straf. De justitieassistent bepaalt, rekening houdende met de eventuele aanwijzingen gegeven door en bijzondere voorwaarden opgelegd door de strafrechter, de concrete invulling van de straf, na de veroordeelde gehoord te hebben in zijn opmerkingen. Deze invulling is van cruciaal belang voor het realiseren van positieve effecten van de straf onder elektronisch toezicht.³⁵⁹ VANDER BEKEN, hoogleraar aan de Universiteit van Gent, benadrukt het belang van de begeleiding van justitieassistenten en het opstellen van individuele en variabele dagschema's voor de kwalitatieve uitvoering van het ET en de reclassering van de veroordeelde. Zoniet vervaagt het ET tot een 'koud

³⁵⁴ T. DECAIGNY, "Nieuwe correctionele hoofdstraffen: de straf onder elektronisch toezicht en de autonome probatiestraf", *T. Strafr.* 2014, afl. 4, 216.

³⁵⁵ Artikel 37ter, §§1-2 Strafwetboek.

³⁵⁶ Artikel 37ter, §3 Strafwetboek.

³⁵⁷ Artikel 37ter, §4 Strafwetboek.

³⁵⁸ Artikel 37ter, §5 Strafwetboek.

³⁵⁹ T. DECAIGNY, "Nieuwe correctionele hoofdstraffen: de straf onder elektronisch toezicht en de autonome probatiestraf", *T. Strafr.* 2014, afl. 4, 220.

toezicht' die een zinvolle en op terugkeer naar de maatschappij gerichte bestraffing in de weg staat en tevens grote veiligheidsrisico's voor de samenleving genereert. Ook het belang van de rol van de huisgenoten wordt hier geaccentueerd.³⁶⁰

De niet-uitvoering, onbehoorlijke uitvoering of slechts gedeeltelijke uitvoering van de straf kan ertoe leiden dat de vervangende gevangenisstraf, uitgesproken door de strafrechter overeenkomstig artikel 37ter, §1 Sw., dient uitgevoerd te worden. Dit wordt geregeld in artikel 37quater, §3 van het Strafwetboek. Het Openbaar Ministerie geeft de veroordeelde de kans gehoord te worden door het Nationaal Centrum voor Elektronisch Toezicht (NCET). Indien de in de rechterlijke beslissing voorziene gevangenisstraf wordt uitgevoerd, wordt rekening gehouden met het gedeelte van de straf onder elektronisch toezicht dat reeds door de veroordeelde werd uitgevoerd. Een dag van de straf onder ET staat gelijk aan een dag gevangenisstraf.

Bij de uitvoering wordt er tevens een systeem gecreëerd naar analogie van de mogelijkheden van vervroegde invrijheidsstelling bij fysieke detentie.³⁶¹ Dit is het systeem van de schorsing van het ET.³⁶² Het initiatief van de schorsing dient uit te gaan van de veroordeelde en het verzoekschrift, gericht aan het Openbaar Ministerie (en eventueel NCET in kopie), kan ten vroegste worden geformuleerd nadat een derde van de straf werd ondergaan. Een advies van het NCET dient binnen de 15 dagen na het verzoek overgemaakt te worden aan het Openbaar Ministerie, hierin inbegrepen een met redenen omkleed voorstel tot toekenning of afwijzing van de schorsing. Het Openbaar Ministerie kent de schorsing van de straf van het elektronisch toezicht toe indien de veroordeelde geen nieuwe strafbare feiten heeft gepleegd en het programma van de concrete invulling van het elektronisch toezicht en, in voorkomend geval, de aan de veroordeelde opgelegde geïndividualiseerde bijzondere voorwaarden heeft nageleefd. Een toegestane schorsing leidt tot een proeftijd gelijk aan het strafgedeelte dat nog ondergaan dient te worden. Bij het succesvol doorlopen van de proeftijd leidt dit tot een volledige uitvoering van de straf. Bij niet-naleving van de algemene voorwaarde dat geen nieuwe strafbare feiten mogen gepleegd worden en, in voorkomend geval, van de hem opgelegde bijzondere voorwaarden, kan er overgegaan worden tot herroeping van de schorsing.³⁶³

Doel en ratio legis van het ET als autonome straf

De toelichting³⁶⁴ bij het wetsvoorstel stelt dat ET een volwaardig alternatief kan vormen voor de traditionele hoofdstraffen. De uitbreiding van het arsenaal is hier vooral ingegeven door het nijpend tekort aan cellen. De overbevolking en de niet-uitvoering van de korte gevangenisstraffen worden

³⁶⁰ Verslag namens de commissie voor de Justitie inzake het wetsvoorstel tot invoering van het elektronisch toezicht als autonome straf, *Parl.St.* Kamer 2012-13, 53-1042/005, 59-61.

³⁶¹ T. DECAIGNY, "Nieuwe correctionele hoofdstraffen: de straf onder elektronisch toezicht en de autonome probatiestraf", *T. Strafr.* 2014, afl. 4, 220-221.

³⁶² Artikel 37quater, §4 Strafwetboek.

³⁶³ Deze herroeping van de schorsing wordt niet in de wet geregeld.

³⁶⁴ Toelichting bij het wetsvoorstel tot invoering van het elektronisch toezicht als autonome straf, *Parl.St.* Kamer 2010-11, 53-1042/001, 3-4.

aangehaald als problemen die beperkt kunnen worden door de invoering van ET als autonome hoofdstraf. Niettemin zijn de experts die gehoord werden in de Kamer overtuigd dat deze wet geen (of alleszins weinig) impact zal hebben op de penitentiaire bevolking, aangezien die voornamelijk bestaat uit langer gestraften en personen in voorlopige hechtenis.³⁶⁵

Een tweede beweegreden³⁶⁶ houdt verband met de voordelen van het ET. De controle op de veroordeelde is wel degelijk aanwezig, maar hij behoudt het contact met zijn familie en op die manier worden de desocialiserende effecten van een gevangenisstraf vermeden. Zo behoudt de veroordeelde zijn werk, kan hij de slachtoffers vergoeden en de schade herstellen. Dit past binnen de humanisering van de strafuitvoering.³⁶⁷

Plaats in de hiërarchie van het straffenarsenaal

De straf onder elektronisch toezicht wordt in de strafwet ingenomen tussen de gevangenisstraf en de werkstraf. Deze positie zou meteen ook de zwaarte en de plaats in de hiërarchie van de straf onder ET bepalen.³⁶⁸ Dit wordt bevestigd in de parlementaire voorbereiding. Directeur-generaal Justitiehuisen bij de FOD Justitie DEVOS is van oordeel dat het ET inderdaad als strenger dient aanzien te worden dan een werkstraf, wanneer we het criterium van het Hof van Cassatie, namelijk de weerslag op de individuele vrijheid, als criterium hanteren.³⁶⁹ Net omwille van dit criterium dient ze ook als lichter te worden beschouwd dan de fysieke detentie, de gevangenisstraf.

Een interessante nuancering werd in dit verband gemaakt door de heer MIKE NELLIS. Die beantwoordde na een interview met het tijdschrift *Fatik* de vraag waar hij de straf onder elektronisch toezicht zou situeren in de hiërarchie der straffen. Het antwoord luidde als volgt: “wanneer het gaat over het gebruik van een enkelband zonder bijkomende opvolging of begeleiding (ET als ‘a stand alone’, ofwel ‘koud toezicht’), dan valt het min of meer samen met de penale geldboete. Het wordt maar anders wanneer er toegevoegde elementen bij komen (dus: meer dan een vorm van thuisarrest, bijvoorbeeld in combinatie met behandeling).”³⁷⁰

³⁶⁵ O. NEDERLANDT, “La surveillance électronique comme peine autonome et comme modalité d’exécution des peines?”, *JT* 2014, afl. 6568, 444.

³⁶⁶ Jammer genoeg staat deze beweegreden ook letterlijk op de tweede plaats. De eerder pragmatische reden om de overbevolking in de gevangenissen tegen te gaan wordt gebruikt als hoofdreden.

³⁶⁷ K. BEYENS, “Elektronisch toezicht. Een oplossing voor de Belgische strafrechtsbedeling?”, *Panopticon* 1996, 484.

³⁶⁸ C.J. VANHOUDT en W. CALEWAERT, *Belgisch strafrecht*, Gent, Story-Scientia, 2de druk, I, 1976, nr. 355.

³⁶⁹ Verslag namens de commissie voor de Justitie inzake het wetsvoorstel tot invoering van het elektronisch toezicht als autonome straf, *Parl.St.* Kamer 2012-13, 53-1042/005, 42-43.

³⁷⁰ T. DAEMS en L. ROBERT, “Geboeid door de enkelband. *Fatik* sprak met professor Mike Nellis”, *Fatik* 2014, afl. 143, 30.

1.3.2. Visie rechtspractici

De rechtspractici laten hun licht tevens schijnen over de recent tot stand gekomen wet over de invoering van de straf onder elektronisch toezicht in het straffenarsenaal. De meningen zijn eerder verdeeld. Men schijnt eerder voorzichtig te oordelen, zowel in positieve als negatieve zin.

“ET kan een waardig alternatief zijn voor de korte gevangenisstraf.”

“Als het allemaal heel correct en heel streng wordt gecontroleerd, kan het nuttig zijn.”

“Als de rechter het onmiddellijk zelf kan opleggen, geraak je van de willekeur af.”

“Het kan een goed alternatief zijn om het gevoel van straffeloosheid, dat ergens wel terecht is, tegen te gaan. Het zorgt ook voor meer rechtszekerheid.”

In sommige gevallen kan het ET wel degelijk een betere straf uitmaken dan de gevangenisstraf. Voor een niet te onderschatten categorie van personen voor wie de gevangenis nooit iets zal uithalen (wel integendeel), kan het een zinvoller alternatief zijn. Een belangrijk voordeel is dat de detentieschade in grote mate vermeden wordt en dat de persoon toch wel degelijk in zijn vrijheid beperkt wordt. Het zou een humanere optie zijn dan de gevangenisstraf. Mensen worden uit de sfeer van detentie gehouden en minder gestigmatiseerd. Dat kan in heel wat gevallen enkel aangemoedigd worden. Toch maakt het zeker een echte straf uit en de impact op het leven van de onder elektronisch toezicht gestelde (en zijn huisgenoten, omgeving) mag niet onderschat worden.³⁷¹ Een belangrijke voorwaarde is dan wel dat de onder elektronisch toezicht geplaatste streng gecontroleerd wordt. Een goede controle op de uitvoering is onontbeerlijk voor dergelijke straf. Een ondermaatse controle kan niet de bedoeling zijn en ondermijnt de kracht van een ET.

Een tweede voordeel is dat de rechter de straf in dit geval zelf oplegt. De omweg die nu gebeurt, waarbij de rechter een gevangenisstraf uitspreekt, de veroordeelde zich moet aanmelden in de gevangenis om daarna een enkelband te verkrijgen, kan leiden tot willekeur. De beslissingsmacht mag niet liggen bij het penitentiair personeel, het is de rechter die de straf oplegt. De rechter behoudt zelf de macht over de uitspraak, indien de opgelegde gevangenisstraffen dan ook effectief zouden uitgevoerd worden. Op die manier komt er meer rechtszekerheid. Wat er wordt opgelegd, wordt ook uitgevoerd.

Nochtans worden deze initiële positieve elementen nadien genuanceerd met eerder negatieve commentaren.

³⁷¹ Dit wordt ook bevestigd in de literatuur. Zie onder meer het onderzoek uitgevoerd door D. VANHAELEMEERSCH, “Onder elektronisch toezicht: de beleving van direct betrokkenen” in T. DAEMS, T. VAN DER BEKEN en D. VANHAELEMEERSCH, *De machines van justitie: vijftien jaar elektronisch toezicht in België*, Antwerpen, Maklu, 2013; D. VANHAELEMEERSCH, “Leven met een uurrooster... een persoonlijke ervaring met een enkelband”, *Fatik* 2012, afl. 134, 4-9.

“ET is eigenlijk een lapmiddel voor het feit dat de gevangenissen vol zitten.”

“Er is een gebrek aan inhoud bij het ET. Waarom grijpt men in dergelijke gevallen dan niet naar een werkstraf?”

“Nu kan men een gevangenisstraf opleggen en wordt dat automatisch ET, later kan men ET opleggen dat dan mogelijks een gevangenisstraf wordt. Is dat dan een meerwaarde? Ik weet het niet.”

Het ET krijgt regelmatig het verwijt een louter lapmiddel te zijn voor de overbevolkingsproblematiek. Dit is de pragmatische reden waarom het ET zijn intrede heeft gedaan. Dit mag echter niet de bedoeling zijn. Men moet kijken of het een meer zinvolle benadering van bestraffing zou zijn met het oog op de re-integratie van de veroordeelde. Dit dient de hoofdfilosofie te zijn.

Ook over de resocialiserende werking van het elektronisch toezicht wordt er voornamelijk smalend gereageerd. Het heeft inderdaad het voordeel dat de veroordeelde in zijn omgeving blijft en niet volkomen uit de maatschappij verwijderd wordt, maar voor het overige blijft het beperkt tot een loutere vrijheidsbeperking. Het draagt niets substantieels bij tot die persoon en wordt bijgevolg niet zo zinvol geacht als bijvoorbeeld de werkstraf.

“Ik vrees dat er een vorm van klassejustitie kan ontstaan.”

Een ander negatief argument dat aangehaald wordt, is de mogelijkheid tot het ontstaan van een zekere vorm van klassejustitie. Men kan deze straf gemakkelijker opleggen bij mensen die over een inschrijvingsadres beschikken en een ‘iets’ comfortabelere levensstandaard hebben. Mensen die er niet zo warm inzitten kunnen op deze manier benadeeld worden. Op die manier wordt de gevangenis gevuld met illegalen, mensen zonder verblijfplaats en de zeer zware criminelen.

“ET lijkt mij vooral bijzonder nuttig in het kader van de voorlopige hechtenis.”

Eerder dan als autonome hoofdstraf, zou het ET zijn nut kunnen bewijzen in het kader van de voorlopige hechtenis. Mensen worden vermoed onschuldig te zijn en het is dan ook geen goede praktijk om hen reeds voor hun berechting op te sluiten in een gevangenis. Dit moet zoveel mogelijk vermeden worden. De invoering van het ET in het kader van de voorlopige hechtenis werd dan ook voorzichtig positief beoordeeld. Een strenge controle is echter essentieel.

Afdeling 2. De probatie

Net als het elektronisch toezicht zal de probatie in de toekomst in verschillende hoedanigheden bestaan. Sinds 1964 kan de probatie opgelegd worden als uitvoeringsmodaliteit gekoppeld aan een uitstel of een opschorting van de straf. In 2014 werd de probatie als autonome hoofdstraf ingevoerd in het Strafwetboek. Dit idee was niet volkomen nieuw en vloeit voort uit de voorstellen van de subcommissie Straftoemeting van de commissie Holsters.³⁷² Deze invoering heeft niet tot gevolg dat de oude regeling uit 1964 afgeschaft wordt. Slechts indien na de invoering van probatie als autonome straf blijkt dat deze eerstgenoemde modaliteiten niet langer functioneel zijn, zullen deze worden gewijzigd of opgeheven.³⁷³ Beide systemen blijven voorlopig dus naast elkaar bestaan. Achtereenvolgens behandelen we hier de beide hoedanigheden, waarbij de meeste aandacht uitgaat naar de toekomstige invoering van de probatie als autonome straf.

2.1. De probatie als uitvoeringsmodaliteit gekoppeld aan ‘uitstel’ of ‘opschorting’

De rechter kan een effectieve straf uitspreken, maar hij kan er ook voor opteren om een uitstel of opschorting toe te staan. Dit zijn gunsten³⁷⁴ die de rechter op discretionaire wijze aan de beklaagde kan verlenen. Een veroordeling met uitstel³⁷⁵ betekent dat de rechter een straf uitspreekt, maar dat de tenuitvoerlegging van deze straf gedurende een zekere proeftermijn wordt uitgesteld. Bij goed gedrag gedurende deze proefperiode kan de straf nadien niet meer worden uitgevoerd. De beklaagde mag om deze gunst te kunnen ontvangen, voordien nog niet veroordeeld zijn tot een criminele straf of een hoofdgevangenisstraf van meer dan twaalf maanden. De opschorting³⁷⁶ van de uitspraak betekent dat de rechter zich beperkt tot de uitspraak over de schuldvraag, maar hierna geen straf oplegt. De beklaagde mag in dit geval in het verleden nog niet veroordeeld zijn tot een criminele straf of een hoofdgevangenisstraf van meer dan zes maanden. Aan beide modaliteiten kan de strafrechter tevens voorwaarden verbinden. In dat geval spreken we van probatie-uitstel en probatie-opschorting.³⁷⁷ De probatievoorwaarden worden in het vonnis van de strafrechter omschreven, maar kunnen naderhand nog worden aangepast en gewijzigd door de probatiecommissie. Ze worden aan de vrije beoordeling van de rechter overgelaten. Het toezicht op de probatievoorwaarden wordt overgelaten aan de probatiecommissie. Het (probatie-)uitstel en de (probatie-)opschorting kan herroepen worden en in enkele gevallen gebeurt de herroeping van het (probatie-)uitstel van rechtswege.³⁷⁸ Bij herroeping van

³⁷² M. ROZIE, “De probatie kan voortaan ook op eigen vleugels vliegen”, *NC* 2014, afl. 5, 349.

³⁷³ E. GILBERT, “Het wetsontwerp tot invoering van de probatie als autonome straf”, *Panopticon* 2014, afl. 2, 163.

³⁷⁴ De betrokkene heeft er bijgevolg nooit recht op, zelfs als hij aan alle wettelijke voorwaarden voldoet.

³⁷⁵ De toepassingsvoorwaarden voor uitstel zijn te vinden in art. 8 Probatiwet.

³⁷⁶ De toepassingsvoorwaarden voor opschorting zijn te vinden in art. 3 Probatiwet.

³⁷⁷ E. PEETERS, “Het ontstaan van de probatie in België. Een poging tot historische reconstructie”, *Panopticon* 1982, 100.

³⁷⁸ Zie artikelen 13-14 Probatiwet.

het uitstel kan de straf die werd uitgesproken in het vonnis worden uitgevoerd. Bij herroeping van de opschorting wordt de zaak opnieuw aan de rechter voorgelegd.

De probatie als uitvoeringsmodaliteit is echter nog geen overweldigend succes gebleken. Een mogelijke oorzaak zou zijn dat Justitie nog steeds niet klaar is om het straffen op een andere manier te bekijken dan in het klassieke strafrecht. Dit zou te wijten zijn aan het feit dat men geen duidelijk straffenpalet meer ter beschikking heeft en dus niet louter omdat men enkel fan is van het klassieke strafrecht. De ultieme oplossing hiervoor lijkt een verandering in het lessenpakket van de juristen in spe.³⁷⁹ Het grote wantrouwen van de magistraten ten aanzien van alternatieve straffen wordt namelijk als een probleem aangemerkt.³⁸⁰ De probatie lijkt een te softe aanpak voor de penale actoren en de publieke opinie. Ook het tekort aan personeel en middelen in de justitiehuizen is een oorzaak van het niet al te grote succes van de probatie. Kwaliteit moet inboeten door een tekort aan personeel en een te grote case-overload. Bijkomende middelen zouden moeten worden ingezet om dit probleem op te lossen.³⁸¹

Hierdoor zijn de idealen van de probatie (to assist, to advise and to be friend), zoals geformuleerd door JOHN AUGUSTUS, in de praktijk nog niet meteen verwezenlijkt.³⁸²

2.2. De probatie als autonome straf

In april 2014 werd het wetsvoorstel betreffende de invoering van de probatie als autonome straf goedgekeurd.³⁸³ Ook hier worden de definiëring en situering in het straffenarsenaal en de visie van de geïnterviewde rechtspractici op de invoering van de probatie als autonome straf weergegeven. Net zoals bij het elektronisch toezicht is het vooralsnog onmogelijk om te voorspellen hoe de probatie als autonome straf in de praktijk zijn toepassing zou vinden, zodat er hier evenmin een tussentitel aan de uitwerking in de praktijk wordt besteed. Ook hier wordt er bij de bespreking verwezen naar de toekomstige artikelen in het Strafwetboek.

2.2.1. Definiëring en situering in het straffenarsenaal

Begrip

De wet geeft een definitie van de autonome probatiestraf in artikel 37octies, §1, tweede lid van het Strafwetboek: *Een autonome probatiestraf bestaat uit de verplichting bijzondere voorwaarden na te leven gedurende een bepaalde termijn, die door de rechter wordt bepaald.* De termijn wordt wel

³⁷⁹ G. VERMEIREN, “Strafrechtsbedeling en gevangenisstraf. De alternatieven - alweer een tekort aan mensen en middelen”, *Orde dag* 2001, afl. 16, 68.

³⁸⁰ K. KLOECK, “Je kent de weg en de taal. Over netwerkvorming tussen welzijnswerk en strafrechtsbedeling.”, *Panopticon* 2001, 43.

³⁸¹ G. VERMEIREN, “Strafrechtsbedeling en gevangenisstraf. De alternatieven - alweer een tekort aan mensen en middelen”, *Orde dag* 2001, afl. 16, 67-72.

³⁸² K. VERPOEST, *Syllabus Grondige studie Strafrecht*, Gent, IRCP, 2014-15, 41.

³⁸³ Wet 10 april 2014 tot invoering van de probatie als autonome straf in het Strafwetboek en tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering en de wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie, BS 19 juni 2014.

degelijk door de rechter bepaald, maar hij geeft louter aanwijzingen omtrent de invulling van de autonome probatiestraf, zijnde de eigenlijke probatievoorwaarden.³⁸⁴

De vraag werpt zich op of de probatiestraf wel degelijk het karakter van een straf bezit. Probatie zou in de toekomst wel degelijk opgelegd kunnen worden door de rechter als straf voor een misdrijf, maar men kan zich afvragen of het hier wel in voldoende mate gaat om een opgelegd leed. De veroordeelde moet zich aan een aantal voorwaarden houden en kan op die manier in zijn vrijheid beperkt worden. Niettemin is een hoofddoelstelling van de probatie nog steeds het bijdragen tot de sociale re-integratie van de veroordeelde. Probatie als modaliteit, gekoppeld aan uitstel of opschorting van de straf, is uitdrukkelijk geen straf. Ze beoogt geen leed toe te voegen om te vergelden en te voorkomen. Ze mag evenmin een afschrikkende werking hebben.³⁸⁵ De veroordeelde krijgt als het ware een hand van Justitie aangereikt om zich te laten begeleiden en helpen. Het is eerder een behandelingsmethode dan een werkelijke straf. Het lijkt dus in eerste instantie beter om het als modaliteit te gebruiken dan als een straf op zich. De uitvoering van de probatievoorwaarden kan evenmin worden afgedwongen. Er kan geen rechtstreekse of onrechtstreekse fysieke dwang worden uitgeoefend teneinde de opgelegde voorwaarde tot uitvoering te brengen. De strafoplegging of –uitvoering die kan volgen wanneer de probatie niet wordt uitgevoerd, is enkel de spreekwoordelijke stok achter de deur die dient als drukmiddel. De probant behoudt in essentie een keuzemogelijkheid.³⁸⁶ Niettemin wordt er door de wetgever voor geopteerd om de probatie in de toekomst in te voeren als volwaardige ‘straf’ mogelijkheid. Probatie als een straf benoemen is echter contradictorisch. Het toevoegen van leed als sanctie voor een inbreuk op de maatschappelijke orde is tot een absoluut minimum herleid.³⁸⁷

Toepassingsgebied³⁸⁸

Indien een feit van die aard is om bestraft te worden met een politionele of correctionele straf, kan de rechter als hoofdstraf een autonome probatiestraf opleggen. Net zoals bij de werkstraf en het ET zijn er uitgesloten categorieën van misdrijven. Deze uitsluitingen zijn identiek aan de uitsluitingen bij de werkstraf en het ET.

Duur³⁸⁹

De duur van de autonome probatiestraf bedraagt ten minste 6 maanden en ten hoogste 2 jaar. Indien de duur minder dan 12 maanden bedraagt, spreekt men van een politiestraf. Een langere autonome probatiestraf is een correctionele straf.

³⁸⁴ Artikel 37octies, §4 Strafwetboek.

³⁸⁵ P. HOET, “Werkbare probatie en herroeping” in F. DE RUYCK, e.a. (eds.), *Amicus Curiae. Liber Amicorum Marc De Swaef*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 202-203.

³⁸⁶ P. HOET, “Werkbare probatie en herroeping” in F. DE RUYCK, e.a. (eds.), *Amicus Curiae. Liber Amicorum Marc De Swaef*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 203-204.

³⁸⁷ P. HOET, *Gemeenschapsgerichte straffen en maatregelen. Opschorting, uitstel, probatie, werkstraf en elektronisch toezicht*, Gent, Larcier, 2014, 78.

³⁸⁸ Artikel 37octies, §1, 1ste en 4de lid Strafwetboek.

³⁸⁹ Artikel 37octies, §2 Strafwetboek.

Procedurele aspecten

De procedurele aspecten van de probatiestraf worden geregeld in de artikelen 37octies, §3, 37novies, 37decies en 37undecies van het Strafwetboek. Net als bij de werkstraf en het ET wordt de beklaagde ingelicht over de draagwijdte van de probatiestraf en wordt hij gehoord in zijn opmerkingen. Ook hier zijn de aanwezigheid (of vertegenwoordiging) op de terechtzitting en de instemming vereist.

Wie veroordeeld is tot een autonome probatiestraf, wordt onderworpen aan een justitiële begeleiding die wordt uitgeoefend door een justitieassistent van de Dienst Justitieuizen van de FOD Justitie van het gerechtelijk arrondissement van zijn verblijfplaats.

De probatiecommissie, waaraan de justitieassistent rapporteert, ziet toe op de tenuitvoerlegging. Zij bepaalt tevens de concrete invulling van de autonome probatiestraf, op basis van het verslag van de justitieassistent die de veroordeelde heeft gehoord en met naleving van de aanwijzingen die door de rechter zijn gegeven. De probatiecommissie kan de concrete invulling van de probatiestraf geheel of ten dele opschorten, nader omschrijven of aanpassen aan de omstandigheden. Ook de termijn kan eenmaal verlengd worden met maximaal een jaar indien de veroordeelde een van de voorwaarden buiten zijn wil niet kon verwezenlijken tijdens de aanvankelijke probatietermijn. Ze kan tevens beslissen dat de autonome probatiestraf een einde neemt, wanneer zij van oordeel is dat de straf ten uitvoer is gelegd, zelfs alvorens de door de rechter bepaalde termijn verstreken is. Tegen deze beslissingen staat beroep open bij de rechtbank van eerste aanleg voor het Openbaar Ministerie en de veroordeelde.³⁹⁰

Indien de autonome probatiestraf niet of slechts gedeeltelijk wordt uitgevoerd, meldt de justitieassistent dit onverwijld aan de probatiecommissie. De commissie stelt een met redenen omkleed verslag op met het oog op de toepassing van de vervangende straf. Het Openbaar Ministerie kan dan beslissen om de in de rechterlijke beslissing voorziene gevangenisstraf of geldboete uit te voeren, waarbij rekening wordt gehouden met de autonome probatiestraf die reeds door de veroordeelde is uitgevoerd.

Doel en ratio legis van de probatie als autonome straf

In de memorie van toelichting worden verschillende redenen aangehaald om de invoering van de probatie als autonome straf te rechtvaardigen.³⁹¹ Een eerste opzet van deze uitbreiding van het straffenarsenaal bestaat erin de magistraten de mogelijkheid te geven hun uitspraak nog meer te individualiseren. Het ondersteunt de opvatting van de regering om het straffenpalet te diversifiëren.

³⁹⁰ De procedure wordt geregeld in artikel 37decies, §2 Strafwetboek.

³⁹¹ Wetsontwerp 8 januari 2014 tot invoering van de probatie als autonome straf in het Strafwetboek, tot wijziging van het Wetboek van strafvordering, het Gerechtelijk Wetboek en de wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie, *Parl.St.* Kamer 2013-14, nr. 53-3274/001, 4-6.

Ook de oorspronkelijke doelstelling van de probatie, het bijdragen tot de sociale re-integratie en op die manier het bestrijden van de recidive, blijft behouden.

Een derde reden vindt men in de specifieke mogelijkheid te voorzien in probatie voor de delinquenten die geen recht meer hebben op uitstel gelet op hun gerechtelijke antecedenten. Op die manier wordt aan de rechter in dergelijke gevallen de mogelijkheid gegeven om te kiezen uit de werkstraf (die echter dikwijls niet aangepast zal zijn voor bijvoorbeeld drugsverslaafden) of de autonome probatiestraf als alternatieven voor de gevangenisstraf.

Plaats in de hiërarchie van het straffenarsenaal

De autonome probatiestraf wordt in artikel 7 van het Strafwetboek ingevoerd onder de werkstraf. Zoals vermeld bepaalt deze volgorde in principe de zwaarte van de straffen. De probatiestraf dient als een lichtere sanctie dan de werkstraf beschouwd te worden. In verhouding tot de geldboete dient de probatiestraf echter als de zwaardere sanctie beschouwd te worden, gelet op de cassatierechtspraak die het criterium van de impact op de individuele vrijheid hanteert als criterium.³⁹²

2.2.2. Visie rechtspractici

Ook de autonome probatiestraf wordt van commentaar voorzien door de geïnterviewde rechtspractici. De meningen zijn eerder verdeeld. Er blijken (heftige) tegenstanders te zijn, gematigde voorstanders, alsook personen die een afwachtende houding aannemen. Ook bestaan er een aantal misvattingen over de wet, niet iedereen is even goed op de hoogte van hoe het er in dit systeem aan toe zou gaan.

“Het systeem zoals in het voorstel is ridicul.”

“Het lijkt mij zo ongrondwettelijk als de pest.”

De autonome probatiestraf wordt niet meteen warm onthaald door één van de geïnterviewde rechtspractici. Enkele argumenten worden naar voren gebracht om de onzinnigheid van de wettelijke uitbreiding aan te tonen.

De grootste bedenking wordt gemaakt bij de oplegging van de voorwaarden. De strafduur wordt (in zekere mate) opgelegd door de rechter. Verder kan hij louter ‘aanwijzingen’ geven met betrekking tot de invulling van de voorwaarden. De rechter legt aldus een duurtijd van een straf op, zonder een werkelijke straf uit te spreken. Je laat dan eigenlijk toe dat een ander (in dit geval de probatiecommissie en justitieassistent) de straf kan bepalen. De bevoegdheid om te bestraffen wordt gedelegeerd. Dat is onmogelijk. Men heeft zonder na te denken, om politieke redenen (snelheid), het systeem van de werkstraf gekopieerd. De praktijk op dit moment is dat heel wat rechters bij het opleggen van probatievoorwaarden deze eerst goed overlopen met de persoon die voor de rechtbank verschijnt. Er is een bijzonder grote duidelijkheid voor de beklaagde, hij weet wat de voorwaarden zijn

³⁹² T. DECAIGNY, “Nieuwe correctionele hoofdstraffen: de straf onder elektronisch toezicht en de autonome probatiestraf”, *T. Strafr.* 2014, afl. 4, 220-221; Cass. 11 oktober 2005, RW 2006-07, afl. 10, 443-445.

en kent het gevolg van de niet-naleving. In het nieuwe systeem dient de rechter het akkoord te vragen van de beklaagde over het feit dat er voorwaarden ‘zullen opgelegd worden’ door een justitieassistent. De voorwaarden worden namelijk later maar ingevuld, maar daar dient de beklaagde dus op voorhand mee in te stemmen. *“Dit tast zo mijn rechtvaardigheidsgevoel aan dat ik niet begrijp dat men er niet beter over nagedacht heeft”*. Dit staat een duidelijke communicatie met de beklaagde volledig in de weg.

Een tweede bedenking houdt verband met de uitgesloten categorieën. De seksuele delinquenten worden uitgesloten van de mogelijkheid tot autonome probatiestraf. Probatiemaatregelen kunnen net zeer nuttig zijn in dergelijke gevallen omdat daar zeer duidelijk een onderliggende problematiek aanwezig is. In het kader van een probatiestraf zou je aan die problematiek kunnen werken. Het blind uitsluiten van dergelijke misdrijven, als kopie van de regeling rond de werkstraf, is volstrekt onlogisch.

De autonome probatiestraf zou ook kunnen opgelegd worden zonder te kijken naar het strafrechtelijk verleden. Dit wordt dan als een van de grote voordelen gezien. Een persoon met een onderliggende problematiek kan door een rechter bijvoorbeeld geen probatie-uitstel meer verleend worden omwille van zijn gerechtelijk verleden. Geen probleem meer, nu kan men een autonome probatiestraf opleggen. Een autonome probatiestraf die in de hiërarchie van de straffen een lagere plek inneemt dan de gevangenisstraf. *“Dus voor zwaardere criminelen met een gerechtelijk verleden kan men dan de lichtere straf uitspreken en voor de kleinere criminelen zonder gerechtelijk verleden een gevangenisstraf met probatie-uitstel. Onbegrijpelijk.”*

Als vierde bedenking wordt er geuit dat de beoogde doelstellingen van de wet net zo goed hadden kunnen bereikt worden door een actualisering van de probatiewet uit 1964. Dit wordt gezien als een heel wat betere zet en zou tot minder onduidelijkheid leiden.

Deze zeer negatieve mening staat voor alle duidelijkheid allerminst alleen. Ze wordt door nagenoeg alle geïnterviewde rechtspractici op een ietwat genuanceerde wijze gevolgd. Men heeft unaniem een aantal bedenkingen bij het nut van deze uitbreiding.

“Als modaliteit werkte de probatie al voldoende goed. Het is voor mij zeker geen noodzakelijke uitbreiding.”

“Men had veel beter de wet uit 1964 geactualiseerd.”

“Wetswijzigingen zoals deze hebben steeds heel wat repercussies voor heel wat verschillende organen en dan moet men daar mensen en middelen voor vrijmaken. Een nieuwe situatie van niet-uitvoering kan niet de bedoeling zijn.”

“Het naast elkaar bestaan van beide systemen kan tot heel wat onduidelijkheid leiden.”

“Het lijkt mij op het eerste zicht niet meteen een concrete nood te vervullen, maar ik zal het een kans geven uiteraard.”

“Het is een bijzonder nuttige manier van straffen. Maar dat nut heeft de huidige vorm van probatie ook.”

Probatie als uitvoeringsmodaliteit wordt alom geprezen. Het heeft een eerder ondersteunende rol.³⁹³ Sommige mensen hebben nu eenmaal nood aan de hand van Justitie om iets aan hun problematiek te doen. Uit de interviews blijkt dat alle rechtspractici het nut van de mogelijkheid om probatievoorwaarden op te leggen erkennen. Men vindt het in een aantal gevallen een zeer nuttige aangelegenheid en het heeft bijgevolg een onontbeerlijke rol in het straffenarsenaal (in de ruime zin). Die rol vervult de probatie volgens de ruime meerderheid echter nu reeds. Het wordt daardoor allerm minst noodzakelijk geacht om de autonome probatiestraf in te voeren. Een actualisering van de probatiewet uit 1964, zoals hierboven reeds vermeld, wordt meermaals voorgesteld als alternatief. Hiermee had de wetgever de doelstellingen net zozeer kunnen bereiken. Wanneer er in de toekomst twee systemen van probatie naast elkaar zouden bestaan, kan dit leiden tot onduidelijkheid.

“In de praktijk is het bijzonder stil over deze mogelijke uitbreiding.”

Geen kritiek, maar een loutere vaststelling is tevens dat het relatief stil blijft in de praktijk rond de mogelijke invoering van de autonome probatiestraf. De oorspronkelijke inwerkingtredingsdatum is ondertussen reeds zes maanden overschreden en uitgesteld tot (uiterlijk) 1 december 2015. Daardoor is de wet ook nog niet door iedereen even goed gekend.

“Het grote voordeel is dat de toepassingsvoorwaarden met betrekking tot het gerechtelijk verleden wegvallen.”

“Ik denk dat het veel duidelijker zal zijn als autonome straf.”

Ondanks enkele kritieken worden er ook voordelen gezien aan deze uitbreiding van het straffenarsenaal. De bepalingen over het gerechtelijk verleden staan de toepassing van de probatie als uitvoeringsmodaliteit gekoppeld aan uitstel of opschorting soms in de weg. Dit is echter niet altijd opportuun. In sommige gevallen kan het opleggen van probatievoorwaarden nog steeds de beste oplossing uitmaken, maar de wet verbiedt de rechter om in dergelijke gevallen de probatie op te leggen. Dit is bijvoorbeeld het geval bij iemand die in een ver verleden een veroordeling heeft

³⁹³ Hierdoor kan men dan ook aarzelen om de probatie als een echte ‘straf’ in te voeren. Is er hier wel sprake van een opgelegd ‘leed’?

opgelopen omwille van een ‘dom vergrijp’ tijdens de studententijd. Wanneer die dan ettelijke jaren later weer voor de rechtbank verschijnt, is probatie echter niet meer mogelijk. Deze onmogelijkheid wordt gezien als een gebrek van de wet. Een bedenking die men hierbij kan maken is echter of dit ook niet op te lossen was door de oude regeling van de gerechtelijke antecedenten uit de probatiewet aan te passen.

Er wordt tevens door één persoon opgemerkt dat de autonome probatiestraf naar zijn/haar oordeel tot een duidelijkere situatie zou kunnen leiden. Het zou minder ingewikkeld kunnen zijn en men zou mogelijks nog meer persoonsgebonden kunnen werken. De rechter zou samen met de advocaat van de beklaagde kunnen zoeken naar een geschikte, gepaste invulling van de probatiestraf. Dit wordt echter in zekere mate tegengesproken door de wet die stelt dat de rechter louter aanwijzingen kan geven met betrekking tot de invulling.

Afdeling 3. Conclusie toekomstig straffenarsenaal

3.1. Van drie naar vijf hoofdstraffen?

In de (nabije) toekomst zou het straffenarsenaal uitgebreid worden tot vijf hoofdstraffen die autonoom kunnen opgelegd worden. Dit is alleszins de bedoeling van de wetgever en ook de huidige minister van Justitie beoogt dit spoedig te verwezenlijken. De autonome probatiestraf was oorspronkelijk gepland om uiterlijk in werking te treden op 1 december 2014, maar dit werd met (uiterlijk) één jaar uitgesteld. Vooralsnog is ook de wet die het ET als autonome straf invoert nog niet in werking getreden.

3.2. Visie rechtspractici

De vijf besproken hoofdstraffen worden unaniem gezien als een arsenaal dat in meer dan voldoende mogelijkheden voorziet voor een strafrechter. Het nut van de uitbreidingen wordt echter ter discussie gesteld. Ze lijken niet meteen een concrete noodzaak te vervullen en worden gezien als noodoplossingen van de wetgever om ‘andere’ problemen op te lossen. Waar men in sommige gevallen (voornamelijk bij het ET) voorzichtig oordeelt wanneer elke sanctiemogelijkheid apart besproken wordt, blijkt men minder optimistisch wanneer gevraagd wordt of de uitbreidingen werkelijk noodzakelijk waren.

“Veel wetgevende initiatieven lijken voort te vloeien uit het faillissement van ons strafstelsel en van de strafuitvoering.”

“Er worden ‘ways around’ gezocht om de problemen te ondervangen. Met de uitbreiding van het straffenarsenaal probeert men eigenlijk rond enkele andere problemen te surfen.”

De uitbreidingen die de wetgever heeft uitgevoerd, lijken voor de meerderheid van de geïnterviewde rechtspractici een maat voor niets. De initiatieven barsten vaak van de goede bedoelingen, maar dit wil nog niet zeggen dat ze de meest geschikte oplossingen bevatten. Het arsenaal zoals het nu bestaat wordt reeds als zeer ruim aanzien. Het is de taak van de rechter om uit dit scala van mogelijkheden de meest passende straf te kiezen. Een uitbreiding van het straffenarsenaal is voor hen bijgevolg allerm minst noodzakelijk en het lijkt eerder een noodoplossing om andere problemen, voornamelijk op het niveau van de strafuitvoering, te ondervangen. De rechters krijgen allerlei mogelijkheden, maar als het fout loopt op het niveau van de uitvoering is het een vruchteloze onderneming.

“Ik zou liever doordachte wijzigingen zien om het bestaande systeem te optimaliseren.”

Men dient aandacht te geven aan het huidige straffenarsenaal en te trachten om de werking daarvan te verbeteren. Wanneer de strafoplegging gevolgd wordt door een degelijke strafuitvoering, zijn de uitbreidingen onnodig. Zo dient de uitvoering onder een rechterlijke controle te komen (zoals de strafuitvoeringsrechtbank en in de toekomst ook strafuitvoeringsrechter). Dit wordt heel wat crucialer geacht dan het bij creëren van mogelijkheden die op zich geen echte nieuwigheden zijn.

“Het bestaan van te veel mogelijkheden kan tot onduidelijkheid leiden.”

Er wordt geopperd dat het niet de doelstelling dient te zijn om zoveel mogelijk strafmogelijkheden ter beschikking te stellen van de strafrechter. Een duidelijk straffenarsenaal is te verkiezen boven een ongestructureerde waslijst aan mogelijkheden. Ook het naast elkaar bestaan van verschillende hoedanigheden, wat het geval is bij zowel het elektronisch toezicht als de probatie, wordt bekritiseerd. In dergelijke gevallen schuilt het gevaar van onduidelijkheid des te meer.

“Als ik mag kiezen, zeg ik: ga naar een systeem waar je vol inzet op werkstraffen, geldboeten en probatie. Met de nadruk op zinvolle werkstraffen en probaties, eventueel gekoppeld aan geldboetes zodat mensen het werkelijk voelen, maar waar je de mensen ook iets bijbrengt. Dan kan je de effectieve gevangenisstraf behouden voor de categorieën van daders waar echt geen alternatief meer voor is en als stok achter de deur.”

Indien een systeem zoals voorgesteld in de quote perfect werkt en uitgevoerd wordt, is er geen nood aan de straf onder elektronisch toezicht en de autonome probatiestraf. Het elektronisch toezicht is een straf waar er te weinig gewerkt wordt met en aan de veroordeelde. Het is een kale straf en dat is niet productief naar de toekomst toe. De probatie als uitvoeringsmodaliteit gekoppeld aan uitstel of opschorting volstaat in dit model en kan de doelstellingen perfect verwezenlijken, mits een update van de probatiewet uit 1964.

Hoofdstuk 7. Alternatieven en voorstellen de lege ferenda

De vrijheidsstraf dient werkelijk teruggedrongen te worden tot ultimum remedium, een allerlaatste redmiddel waar enkel naar teruggegrepen mag worden wanneer de andere strafmogelijkheden niet (meer) voldoen of de beklaagde dermate ernstige feiten gepleegd heeft. De honger om extra alternatieven in het leven te roepen is daardoor nog steeds niet gestild.

In de rechtsleer worden met de regelmaat van de klok nieuwe voorstellen gelanceerd en ook in het parlement zijn er al enkele wetsvoorstellen met nieuwe alternatieve straffen de revue gepasseerd. Het is niet opportuun om al deze voorstellen te behandelen. Enkele van de voornaamste voorstellen worden in afdeling 2 besproken.

Voor de volledigheid wordt hier ook zeer summier ingegaan op de doodstraf die in het verleden een mogelijkheid was die ter beschikking stond van de strafrechter. De hypothetische vraag wordt gesteld of een herinvoering van dergelijke wrede straf iets kan bijdragen tot het straffenarsenaal. Hiermee vangt dit hoofdstuk aan.

Afdeling 1. Een terugkeer naar het verleden?

1.1. De doodstraf

1.1.1. Begrip en situering in het straffenarsenaal

De doodstraf is, in juridische termen, een gerechtelijke executie. Van de doodstraf is sprake wanneer iemand van het leven wordt beroofd op grond van een vonnis dat is uitgesproken door een bevoegde rechter na een strafrechtelijk proces.³⁹⁴ Tot 1996 maakte de doodstraf deel uit van het Belgisch straffenarsenaal. Ze kon opgelegd worden voor de zwaarste misdrijven van het gemeen recht, zoals moord, vliegtuigkaping met dodelijke slachtoffers, etc.³⁹⁵ Ze werd echter, op een uitzondering na, niet meer uitgevoerd sinds 1867, het jaar van de totstandkoming van het Strafwetboek.³⁹⁶ Daarna werd ze middels genadebesluit automatisch omgezet in levenslange dwangarbeid. Pas in 1996, internationaal gezien zeer laat, heeft België de doodstraf afgeschaft.³⁹⁷ Pas in 2003 is de coördinatie van de wetgeving doorgevoerd.³⁹⁸ De afschaffing van de doodstraf is op dit moment ook grondwettelijk verankerd, namelijk in artikel 14bis van de Grondwet.

1.1.2. Visie rechtspractici

De rechtspractici werden gepolst naar hun mening over de doodstraf. Heeft dergelijke straf nog een plaats in een hedendaags straffenarsenaal? Het antwoord was unaniem: neen, er is geen plaats voor de doodstraf. Niettemin bevestigt het merendeel van de rechtspractici dat het debat, de discussie over de doodstraf in essentie zeer nuttig is om te voeren.

“Het debat over de doodstraf is op zich bijzonder nuttig om te voeren op maatschappelijk en intellectueel vlak.”

“De definitieve verwijdering uit de gemeenschap lijkt in sommige gevallen de meest aangewezen optie. Puur conceptueel gezien dan.”

Conceptueel gezien valt er wat te zeggen ten voordele van dergelijke straf in een straffenarsenaal. In sommige gevallen, zoals bij onverbeterlijke criminelen die een constant gevaar vormen voor de maatschappij, lijkt een definitieve verwijdering uit de gemeenschap de enige aangewezen mogelijkheid. De doodstraf kan dan wel een inhumane straf lijken, het is echter maar de vraag of een levenslange gevangenisstraf in dergelijk geval zodanig veel humaner is.

³⁹⁴ Definitie aangehouden door Amnesty International, een internationale organisatie die zich wereldwijd inzet voor de afschaffing van de doodstraf: Amnesty International, *Doodstraf*, <https://www.amnesty.nl/mensenrechten/encyclopedie/doodstraf> (consultatie 9 april 2015).

³⁹⁵ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht*, 405-406.

³⁹⁶ Ze werd echter wel nog regelmatig uitgesproken door het Hof van Assisen.

³⁹⁷ Wet 10 juli 1996 tot afschaffing van de doodstraf en tot wijziging van de criminele straffen, *BS* 1 augustus 1996; B. DE RUYVER, en F. HUTSEBAUT, “De onverminderde actualiteitswaarde van de discussie over de doodstraf”, *Panopticon* 1995, 365-366.

³⁹⁸ Wet 23 januari 2003 houdende harmonisatie van de geldende wetsbepalingen met de wet van 10 juli 1996 tot afschaffing van de doodstraf en tot wijziging van de criminele straffen, *BS* 13 maart 2003.

“In een goed werkend strafrechtelijk apparaat, waar de straffen uitgevoerd worden, heb je geen nood aan een doodstraf.”

“Het is verbazingwekkend dat die in een aantal regio’s nog bestaat.”

“De doodstraf getuigt van een verkeerde visie op de mens. Je gelooft niet in de verbeterbaarheid van de mens.”

Niettemin komen alle geïnterviewde rechtspractici tot dezelfde conclusie, namelijk dat er geen plaats is voor de doodstraf in een hedendaags straffenarsenaal. Het risico is te groot om een dergelijke straf in stand te houden. Er gebeuren nog steeds fouten in het strafrecht en een onherroepelijke straf als de doodstraf is dan een zeer gevaarlijk instrument. De afschrikwekkende kracht die een doodstraf mogelijks zou hebben weegt daar nooit tegen op. Men constateert dan ook dat het een goede zaak is dat dit besef in onze regio reeds een hele tijd geleden ingeburgerd is.

Afdeling 2. Voorstellen voor de toekomst

2.1. Verwijdering van het grondgebied

De verwijdering van het grondgebied is de eerste alternatieve strafmogelijkheid voor de toekomst die hier besproken wordt. Het meest recente wetsvoorstel werd pas ingediend in februari 2015.³⁹⁹ Enkele interviews hadden toen reeds plaats gevonden. De rechtspractici werden hierdoor niet gepolst naar hun mening omtrent de invoering van de verwijdering van het grondgebied als autonome straf. Hierna volgt echter wel een korte bespreking van het wetsvoorstel.

Het uitdrukkelijk voornemen van de regering⁴⁰⁰ om de waaier aan sancties verder uit te breiden kreeg namelijk reeds gehoor. Op 11 februari 2015 werd zoals gezegd een wetsvoorstel ingediend om de verwijdering van het grondgebied als autonome straf in te voeren.⁴⁰¹ De huidige minister van Justitie GEENS heeft de aandacht voor dit alternatief bevestigd in het meest recente justitieplan.⁴⁰²

Begrip

De verwijdering van het grondgebied houdt volgens het wetsvoorstel het volgende in. Indien een vreemdeling⁴⁰³ die werd veroordeeld wegens het plegen van een wanbedrijf of een overtreding, op het moment van het vonnis niet (langer) voldoet aan de voorwaarden in verband met de toegang tot het grondgebied of het verblijf, kan hem de verwijdering van het grondgebied worden opgelegd. Dit gaat gepaard met een toegangs- en verblijfsverbod.

Toepassingsgebied

Artikel 4 van het wetsvoorstel behandelt het toepassingsgebied. De verwijdering van het grondgebied zou kunnen uitgesproken worden indien de feiten van die aard zijn om gestraft te worden met een politiestraf of een correctionele straf. Ook hier opteert men om dezelfde categorieën van misdrijven als de werkstraf uit te sluiten. De verwijderingsstraf zou overigens niet van toepassing zijn op de niet-Belgische burgers van de Europese Unie. Zij voldoen namelijk altijd aan de voornoemde voorwaarden in verband met de toegang tot het grondgebied of het verblijf.

³⁹⁹ Het stond reeds eerder op de politieke agenda. Zo werd er in mei 2011 reeds een wetsvoorstel ingediend.

⁴⁰⁰ Beleidsverklaring Justitie, *Parl.St.* Kamer 2014-15, nr. 54-0020/018, 13-15.

⁴⁰¹ Wetsvoorstel 11 februari 2015 tot invoeging in het Strafwetboek van de verwijdering van het grondgebied als autonome straf en tot wijziging van de wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie, *Parl.St.* Kamer 2014-15, nr. 54-0893/001 (hierna wetsvoorstel verwijdering).

⁴⁰² K. GEENS, *Het Justitieplan. Een efficiëntere justitie voor meer rechtvaardigheid*, http://justitie.belgium.be/nl/binaries/Plan%20justitie_18maart_NL_tcm265-264636.pdf (consultatie 9 april 2015).

⁴⁰³ “Een vreemdeling: al wie het bewijs niet levert dat hij de Belgische nationaliteit bezit.”, aldus artikel 1, 1° Wet 15 december 1980 betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen, BS 31 december 1980.

Duur⁴⁰⁴

De duur van de verwijdering wordt bepaald door de rechter. Ze zou minimaal 1 jaar en hoogstens 20 jaar bedragen. Een verwijdering van 2 jaar of minder is een politiestraf. Een verwijdering van meer dan 2 jaar is een correctionele straf.

Procedurele aspecten⁴⁰⁵

De beklaagde dient ingelicht te worden over de draagwijdte van een verwijderingsstraf en tevens gehoord te worden in zijn opmerkingen. De verwijdering kan slechts uitgesproken worden als de beklaagde op de terechtzitting aanwezig of vertegenwoordigd is. De instemming is echter niet vereist. Dit is een groot verschilpunt met het ET en de autonome probatiestraf. Binnen de perken van de wet dient de rechter tevens een gevangenisstraf uit te spreken die kan worden toegepast ingeval de verwijdering geen uitvoering krijgt. Op die manier wordt gewaarborgd dat de veroordeelde zijn straf naar behoren zal uitvoeren.

Ook hier bestaat de mogelijkheid voor het Openbaar Ministerie, de onderzoeksrechter, de onderzoeksgerechten en de vonnisgerechten om de opdracht te geven een voorlichtingsrapport op te stellen over de mogelijkheden om de betrokken persoon van het grondgebied te verwijderen. Deze opdracht wordt opgedragen aan de dienst Vreemdelingenzaken. Het rapport mag enkel de pertinente elementen bevatten die van aard zijn de opdrachtgevende overheid in te lichten over de opportuniteit van de overwogen straf.

Het Openbaar Ministerie kan de verwijdering eenmaal opschorten gedurende maximaal één jaar, wanneer het onmogelijk is uitvoering te geven aan de verwijdering. Bij niet- of slechts gedeeltelijke uitvoering van de verwijdering van het grondgebied, dient de bevoegde minister⁴⁰⁶ of zijn afgevaardigde dit te melden aan het Openbaar Ministerie. Het Openbaar Ministerie kan dan beslissen om de in de rechterlijke beslissing bepaalde gevangenisstraf toe te passen, rekening houdend met de duur van de door de veroordeelde eventueel al uitgevoerde verwijdering van het grondgebied.

Doel en ratio legis van de verwijdering van het grondgebied als autonome straf

Een van de belangrijkste beweegredenen om de verwijdering van het grondgebied als autonome straf in te voeren vinden we in het wetsvoorstel uit 2011.⁴⁰⁷ De realiteit van de overbevolking in de gevangnissen dwingt de wetgever te zoeken naar andere oplossingen. Vreemdelingen vertegenwoordigden in 2011 43% van de penitentiaire bevolking. De verwijdering als strafmodaliteit en het EVRM volstaan niet als verwijderingsmogelijkheden.⁴⁰⁸ De verwijdering als autonome

⁴⁰⁴ Artikel 4, §2 wetsvoorstel verwijdering.

⁴⁰⁵ Zie voor meer detail: Artikel 4, §3 en 5-7 wetsvoorstel verwijdering.

⁴⁰⁶ De minister die bevoegd is inzake de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen

⁴⁰⁷ Wetsvoorstel 5 mei 2011 tot invoering in het Strafwetboek van de verwijdering van het grondgebied als autonome straf, *Parl.St.* Kamer 2010-11, nr. 53-1434/001, 3-4.

⁴⁰⁸ Meer hierover: zie het wetsvoorstel uit 2011.

strafmogelijkheid kan volgens het wetsvoorstel uit 2011 dan ook een welkome aanvulling zijn als bestraffingswijze voor enkele categorieën van vreemdelingen die schuldig zijn aan eerder lichte delicten (denk daarbij aan drugsfeiten, geweld of diefstallen⁴⁰⁹) en voor wie een verwijdering van het grondgebied als een echte sanctie zou ervaren worden. Op die manier hoopt men de overbevolkingsproblematiek te reduceren.

Plaats in de hiërarchie van het straffenarsenaal

Men stelt in het wetsvoorstel uit 2015 voor om de verwijdering van het grondgebied in artikel 7 in te voeren meteen onder de gevangenisstraf. Dit betekent dat de verwijdering van het grondgebied zwaarder geacht wordt dan het ET, de werkstraf, de autonome probatiestraf en de geldboete. De rechter zal echter steeds moeten oordelen of de sanctie ook werkelijk als een straf ervaren zal worden door de beklaagde. Voor de zeer ernstige feiten blijft de gevangenisstraf de beste (en vaak enige) optie.

⁴⁰⁹ Y. D., *Open VLD wil zesde straf invoeren: verwijdering uit België*, http://www.gva.be/cnt/dmf20150218_01535354/open-vld-wil-zesde-straf-invoeren-verwijdering-uit-belgie (consultatie 10 april 2015).

2.2. Bijzondere verbeurdverklaring

2.2.1. Begrip

De verbeurdverklaring of confiscatie is een rechterlijke beslissing die het eigendomsrecht over bepaalde zaken, die verband houden met een misdrijf, aan de veroordeelde ontnemt.⁴¹⁰ Sinds 1990 kunnen ook de criminele vermogensvoordelen verbeurd verklaard worden.⁴¹¹ In 2002 werden de mogelijkheden tot confiscatie nogmaals aanzienlijk verruimd door de zogenaamde Kaalplukwet.⁴¹²

De straf is steeds een bijzondere verbeurdverklaring. De algemene verbeurdverklaring is in ons land namelijk door de Belgische Grondwet verboden. Artikel 17 van de Grondwet stelt: *de straf van verbeurdverklaring van goederen kan niet worden ingevoerd*.

2.2.2. Bijzondere verbeurdverklaring als bijkomende straf⁴¹³

De regels inzake de confiscatie zijn neergelegd in artikelen 42 tot en met 43quater van het Strafwetboek. Hoewel nergens in de strafwet gewag wordt gemaakt van de bijzondere verbeurdverklaring als bijkomende straf, heeft het Hof van Cassatie altijd de verbeurdverklaring-straf als bijkomende straf bestempeld.⁴¹⁴ De ingrijpende werking van de verbeurdverklaring maakt echter dat de veroordeelde deze sanctie dikwijls niet als bijkomend ervaart.

2.2.3. Bijzondere verbeurdverklaring als hoofdstraf?

Voorstel

Reeds in 2003 werd door de subcommissie Straftoemeting van de commissie Strafuitvoeringsrechtbanken, externe rechtspositie van gedetineerden en straftoemeting voorgesteld om de bijzondere verbeurdverklaring van vermogensvoordelen tot zelfstandige strafmogelijkheid op te waarderen.⁴¹⁵ Het is volgens enkele auteurs, waaronder J. ROZIE, perfect mogelijk dat de bijzondere verbeurdverklaring een afdoende strafrechtelijke reactie vormt en in overeenstemming is met alle vooropgestelde strafdoelen.⁴¹⁶

⁴¹⁰ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht*, 427.

⁴¹¹ Wet 17 juli 1990 tot wijziging van de art. 42, 43 en 505 van het Strafwetboek en tot invoeging van een artikel 43bis in hetzelfde wetboek, BS 15 augustus 1990.

⁴¹² Wet 19 december 2002 tot uitbreiding van de mogelijkheden tot inbeslagneming en verbeurdverklaring in strafzaken, BS 14 februari 2003.

⁴¹³ Hier wordt slechts zeer summier op ingegaan. Zie voor meer detail: C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht*, 427-449.

⁴¹⁴ J. ROZIE, "De bijzondere verbeurdverklaring opgewaardeerd" in F. DERUYCK, E. GOETHALS, L. HUYBRECHTS, J.-F. LECLERCQ, J. ROZIE, M. ROZIE, P. TRAEST, R. VERSTRAETEN (eds.), *Amicus Curiae. Liber amicorum Marc De Swaef*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 305; Cass. 29 januari 1845, *Pas.* 1846, I, 7.

⁴¹⁵ M. ROZIE, "De voorstellen van de subcommissie Straftoemeting" in I. AERTSEN, K. BEYENS, S. DE VALCK en F. PIETERS (eds.), *De Commissie Holsters buitenspel?*, Brussel, Politeia, 2004, 24.

⁴¹⁶ J. ROZIE, "De bijzondere verbeurdverklaring opgewaardeerd" in F. DERUYCK, E. GOETHALS, L. HUYBRECHTS, J.-F. LECLERCQ, J. ROZIE, M. ROZIE, P. TRAEST, R. VERSTRAETEN (eds.), *Amicus Curiae. Liber amicorum Marc De Swaef*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 306.

Ook in het meest recente beleidsplan van huidig minister van Justitie GEENS wordt er gewag gemaakt van de opwaardering van de straf van de bijzondere verbeurdverklaring tot een autonome straf.⁴¹⁷

2.2.4. Bedenking van een rechtspracticus

De bespreking van de bijzondere verbeurdverklaring als hoofdstraf maakte geen deel uit van het semi-gestructureerd interview. Niettemin kwam ze toch eenmaal ter sprake bij de bespreking van de geldboete en het afschrikkende effect van een vermogenssanctie. Er werd geoordeeld dat de bijzondere verbeurdverklaring een eigenaardige hoofdstraf zou uitmaken. Het houdt in wezen in dat wat je bekomen hebt door het misdrijf, ontnomen wordt. Dit zou volgens de geïnterviewde echter de logica zelfde moeten zijn. De verbeurdverklaring wordt door de rechtspracticus in kwestie dan ook niet als een echte hoofdstraf aanzien. Het echte bestraffende karakter lijkt te ontbreken.

⁴¹⁷ K. GEENS, *Het Justitieplan. Een efficiëntere justitie voor meer rechtvaardigheid*, <http://justitie.belgium.be/nl/binaries/Plan%20justitie> 18maart NL tcm265-264636.pdf (consultatie 9 april 2015).

2.3. Verval van het recht tot sturen

Het verval van het recht tot sturen is geen gloednieuw alternatief. Deze straf bestaat namelijk al in het kader van verkeersdelicten. Er gaan echter ook reeds geruime tijd stemmen op om het rijverbod tot autonome strafmogelijkheid om te vormen. Reeds in 1994 werd een wetsvoorstel⁴¹⁸ ingediend om de ontzetting uit het recht tot het besturen van een voertuig in het Strafwetboek in te voegen.

Achtereenvolgens worden hier het meer recente wetsvoorstel uit 2011 en de visie van de geïnterviewde rechtspractici omtrent deze mogelijkheid besproken.

2.3.1. Wetsvoorstel

Op 19 oktober 2011 werd het wetsvoorstel ingediend om de ontzetting van het recht op het besturen van een motorvoertuig in te voeren in het Strafwetboek.⁴¹⁹

Begrip

Het verval van het recht tot sturen betekent een rijverbod. De persoon in kwestie wordt het rijbewijs ontnomen, wat tot gevolg heeft dat hij zijn wagen niet langer mag besturen. In het wetsvoorstel wordt voorgesteld om de rechter de mogelijkheid te bieden het rijverbod als hoofdstraf of als bijkomende straf op te leggen. Ze zou dus, net zoals de geldboete, over dit dubbel karakter beschikken. Hierna wordt de nadruk gelegd op het rijverbod als hoofdstraf.

Toepassingsgebied

Alle wanbedrijven zouden in aanmerking komen voor een rijverbod als hoofdstraf. Dit omvat tevens feiten zonder enige band met een motorvoertuig of het verkeer als zodanig. In het wetsvoorstel wordt omkoping aangehaald als voorbeeld waar ook een effectief rijverbod kan opgelegd worden.

Duur

De ontzetting uit het recht tot het besturen van een voertuig als hoofdstraf zou een maximale duurtijd hebben van 5 jaar. Het minimum wordt op 8 dagen gelegd. De link naar de correctionele gevangenisstraf werd bewust gelegd. Alleen wanbedrijven komen dus in aanmerking voor het opleggen van een rijverbod. De indieners van het voorstel achtten het niet geschikt bij zeer zware criminele feiten.

Procedurele aspecten

Het rijverbod kan ambtshalve worden gelast, door het Openbaar Ministerie worden gevorderd of door de beklaagde worden gevraagd. Het behoort dan tot de verantwoordelijkheid van de rechter om te oordelen over de opportuniteit van deze sanctie. Wanneer het uitgesproken rijverbod niet wordt

⁴¹⁸ Wetsvoorstel 31 januari 1994 houdende herinvoeging van artikel 35 in het Strafwetboek, inzake de ontzetting uit het recht tot besturen van een voertuig, *Parl.St.* Senaat 1993-94, nr. 971-1, 8 p.

⁴¹⁹ Wetsvoorstel 19 oktober 2011 tot wijziging van het Strafwetboek wat de invoering van de straf van ontzetting van het recht op het besturen van een motorvoertuig betreft, *Parl.St.* 2011-12, nr. 53-1827/001, 9 p.

nageleefd, zijn de artikelen 30, §3, 48 en 58bis van de wegverkeerswet⁴²⁰ van toepassing. De in de wegverkeerswet voorziene vervangende gevangenisstraf, geldboete of immobilisering van het voertuig hebben de rol als stok achter de deur teneinde de betrokken persoon het rijverbod te doen naleven.

Doel en ratio legis van het rijverbod als autonome straf

De eerste reden die aangegeven wordt om het straffenarsenaal uit te breiden met een rijverbod als autonome straf is alweer de overbevolkingsproblematiek. Deze leidt er namelijk toe dat de korte gevangenisstraffen niet uitgevoerd worden. Hierdoor ontstaat bij de publieke opinie een gevoel van straffeloosheid. Om dit gevoel tegen te gaan zou het rijverbod een goed alternatief zijn. Als de korte gevangenisstraffen wel uitgevoerd worden (wat echter niet het geval is), zijn er nog steeds de moeilijkheden op het vlak van de resocialisatie van de ex-gedetineerden. Er is dus volgens de indieners nood aan alternatieven naast de werkstraf, waaronder het rijverbod.

Een tweede reden wordt gezocht in de strengheid van de straf. Mobiliteit wordt in de huidige samenleving namelijk gezien als de vertaling bij uitstek van het begrip ‘vrijheid’. Mijn auto, mijn vrijheid lijkt de slogan te zijn in de huidige maatschappij. Het beperken van die mobiliteit heeft dus zeer zeker een voldoende repressief karakter om als straf aanzien te worden. Ze zou dan ook zo ervaren worden door de veroordeelde.⁴²¹ Op die manier kan er wel degelijk een afschrikwekkend en een individueel-preventief effect uitgaan van de straf.

Ter staving van de mogelijkheid tot het invoeren wordt in het wetsvoorstel tevens ingegaan op de regelingen in enkele buurlanden, die de voorgestelde maatregel reeds ingevoerd hebben.

De plaats in de hiërarchie van de straffen

De plaats die het rijverbod in de hiërarchie der straffen zou innemen is niet duidelijk vast te stellen op basis van het wetsvoorstel. Artikel 7 van het Strafwetboek zou aangevuld worden met een lid, luidende: “In correctionele zaken: Ontzetting van het recht op het besturen van een motorvoertuig.”. Het gaat echter steeds om een correctionele straf, zodat ze alleszins zwaarder is dan de politiestraffen.

2.3.2. Visie rechtspractici

Het rijverbod wordt in de interviews unaniem afgewezen als voorstel om het algemeen straffenarsenaal te verruimen. Men erkent de beweegredenen van de voorstanders en de voordelen van dergelijke straf, maar vindt het niettemin niet opportuun om ze in het straffenarsenaal in te voeren.

⁴²⁰ Wet 16 maart 1968 betreffende de politie over het wegverkeer, BS 27 maart 1968.

⁴²¹ Dit is alleszins de visie van criminoloog en professor B. DE RUYVER in 2008, zie: B. V.B., “*Rijbewijs afpakken als alternatieve straf*”, http://www.nieuwsblad.be/cnt/dmf26052008_005 (consultatie 10 april 2015).

“Daar ben ik heel erg tegen. Het lijkt mij een symptoom van een soort verzuring van de maatschappij.”

Een rechtspracticus stelt een toegenomen repressie vast binnen de maatschappij.⁴²² Het lijkt een rage om personen op allerlei mogelijke manieren te kwellen. Een vervallenverklaring van het recht tot sturen invoeren als straf past binnen dit kader. Een auto is onontbeerlijk in het huidige leven van zeer veel mensen. En die ‘vrijheid’ afpakken is een zeer strenge, repressieve straf. Het zou mogelijks een sterke afschrikwekkende kracht hebben, maar dit volstaat niet om het in te voeren. Een rechter kan dat dan misbruiken door er ‘zijn ding’ van te maken.

“Je treft de omgeving soms meer dan het individu. Mijn vrouw is zwanger en moet hoogdringend naar het ziekenhuis gevoerd worden. Ah jammer, ik mag niet rijden.”

Het rijverbod is een zeer repressieve sanctie en zal niet enkel gevoeld worden door de veroordeelde. Ook de naaste omgeving kan er heel wat hinder van ondervinden. Het kan echter niet de bedoeling zijn dat de omgeving meer wordt getroffen dan de persoon in kwestie die het misdrijf heeft gepleegd.

“Ik zie het eerder als een specifieke sanctie voor specifieke misdrijven.”

“Je moet een dief nu toch geen rijverbod opleggen. Dat heeft niets met de feiten te maken.”

De eerste quote is een uitspraak die herhaaldelijk gedaan werd in de interviews. Het rijverbod kan een zeer goede sanctie zijn in een aantal gevallen, maar dit zal zich voornamelijk in het verkeerscontentieux voordoen. Het moet een instrument zijn van de politierechter. Er moet nog in zekere mate een verband zijn tussen het misdrijf en de opgelegde straf. Er wordt tevens geopperd dat een strafrechter al heel creatief kan omgaan bij het opleggen van probatievoorwaarden. Als autonome straf in het algemeen strafrecht is het niet nodig.

⁴²² De toename van de punitiviteit wordt inderdaad vaak verondersteld. Niettemin zijn er ook een aantal niet-punitieve evoluties waar te nemen. De veronderstelde toename van punitiviteit lijkt niet het hele verhaal te dekken: H. TUBEX, “Dimensies van punitiviteit”, *Orde dag* 2013, afl. 61, 10-11.

2.4. De opgelegde behandeling

2.4.1. Voorstel commissie Holsters

De subcommissie Straftoemeting van de commissie Holsters opteerde in 2003 reeds voor een vernieuwing van het straffenpalet. De opgelegde behandeling maakt een van die mogelijke vernieuwingen uit.

De opgelegde behandeling is een straf die de veroordeelde dwingt zich te laten behandelen en die de rechter zou kunnen uitspreken wanneer de beklaagde, zonder ongeschikt te zijn tot het controleren van zijn daden⁴²³, psychische, medische of sociale stoornissen vertoont waardoor hij een reëel gevaar betekent voor de gemeenschap, zelfs wanneer de beklaagde of de beschuldigde hier niet mee instemt.⁴²⁴ Dit kan bijvoorbeeld het gevolg zijn van een zware drugs- of alcoholverslaving. In tegenstelling tot de internering, is de opgelegde behandeling dus wel degelijk een straf.

De straf is steeds van bepaalde duur, die evenwel niet langer mag zijn dan de maximale duur van de vrijheidsstraf die op het misdrijf is gesteld,⁴²⁵ en kan slechts opgelegd worden indien de ten laste gelegde feiten mede het gevolg zijn van de stoornissen waaraan beklaagde of beschuldigde lijdt en voor zover voorafgaandelijk het advies werd ingewonnen van een door de Koning erkende instelling. Het toezicht op de uitvoering van de opgelegde behandeling wordt in het voorstel van de commissie Holsters toevertrouwd aan de commissie tot bescherming van de maatschappij, maar deze bevoegdheid zou op termijn worden overgedragen aan de toen nog op te richten strafuitvoeringsrechtbanken.⁴²⁶

Tot op vandaag is er nog geen sprake van een opgelegde behandeling als autonome strafmogelijkheid. Ook in het justitieplan van minister van Justitie GEENS wordt er geen aandacht besteed aan deze mogelijkheid. Het staat op dit moment dus niet zodanig hoog op de politieke agenda. Is er volgens de geïnterviewde rechtspractici echter nood aan dergelijke straf?

2.4.2. Visie rechtspractici

De opgelegde behandeling is een delicate kwestie. Waar het in sommige gevallen een zeker nut kan hebben, bots je op het gebrek aan vrijwilligheid van de betrokkene. Heeft een behandeling in dat geval wel een kans op slagen? De rechtspractici zijn eerder sceptisch.

⁴²³ Anders valt hij onder het regime van de geestesgestoorden.

⁴²⁴ M. ROZIE, “De voorstellen van de subcommissie Straftoemeting” in I. AERTSEN, K. BEYENS, S. DE VALCK en F. PIETERS (eds.), *De Commissie Holsters buitenspel?*, Brussel, Politeia, 2004, 24-25.

⁴²⁵ J. ROZIE, “Naar de vrijheidsstraf als ultimum remedium: een weg bezaaid met wolfsjizers en schietgeweren”, *NC* 2015, afl. 1, 12.

⁴²⁶ H. LAMON en N. STAESSENS, “De voorstellen van de subcommissie Straftoemeting becommentarieerd” in I. AERTSEN, K. BEYENS, S. DE VALCK en F. PIETERS (eds.), *De Commissie Holsters buitenspel?*, Brussel, Politeia, 2004, 34-35.

“Het lijkt me in eerste instantie zinvol. Zeer zinvol, maar het lijkt me moeilijk.”

“Conceptueel ben ik absoluut een voorstander, maar Justitie kan volksgezondheid niet dwingen een persoon op te laten nemen in een instelling.”

Het nut van dergelijke optie wordt in de meerderheid van de interviews erkend. In sommige gevallen kan het opleggen van een behandeling de meest adequate oplossing lijken. Een belangrijke voorwaarde zou dan wel zijn dat een lijst wordt opgesteld van welke behandelingen kunnen opgelegd worden.⁴²⁷ Als alternatief is er nog steeds de gevangenisstraf als stok achter de deur. In zekere zin heeft de veroordeelde dus nog steeds een ‘keuze’ en is het geen werkelijke opgelegde behandeling.

“Ik zie een behandeling eerder in het kader van een probatie.”

Er wordt tevens geopperd dat enkele behandelingen, zeker in het kader van agressie- en drugsproblemen, reeds vaak worden ‘opgelegd’ in het kader van probatie. De veroordeelde van een straf met probatie-uitstel of –opschorting kan op die manier een behandeling worden ‘opgelegd’, in die zin dat de probatie steeds herroepen kan worden indien de voorwaarden niet (goed) worden nageleefd. Er is bijgevolg geen nood aan een afzonderlijke strafmogelijkheid hiertoe.

“Dit wringt bij mij. Kan je wel een behandeling ‘opleggen’?”

“Dit druist volledig in tegen het principe van vrijwilligheid bij behandelingen. Zonder een zekere vorm van bereidheid, is de kans op slagen zeer klein.”

“Je zal problemen krijgen met de hulpverlening. Zij gaan vaak uit van de vrijwilligheid van de persoon in kwestie. Ikzelf verkies ook volledige vrijwilligheid.”

Er worden ook heel wat ethische en praktische bezwaren geuit met betrekking tot een opgelegde behandeling. Vrijwilligheid is een sleutelwoord bij de meeste behandelingen en successen worden vaak enkel geboekt wanneer de persoon gemotiveerd is om zijn problematiek aan te pakken. De hulpverlening zal evenmin staan springen om de personen die veroordeeld zijn tot een opgelegde behandeling te helpen. Ook daar verwacht men namelijk een zekere vrijwilligheid en motivatie van de persoon die bij hen in behandeling komt.

⁴²⁷ Een chemische castratie werd aangehaald als voorbeeld van een behandeling die niet op de lijst zou mogen voorkomen.

Hoofdstuk 8. Conclusie

Het straffenarsenaal behoort tot de kern van het strafrecht. De straffen die een rechter kan opleggen zijn cruciaal en vertellen veel over de opvattingen die heersen over een straf. De uitbreiding van dit straffenarsenaal staat op dit moment hoog op de politieke agenda. Er dienen alternatieven te zijn voor de slecht functionerende vrijheidsstraf. Minister van Justitie GEENS benadrukt de noodzaak aan extra strafmogelijkheden, wenst de recente wetgevende initiatieven snel uitgevoerd te zien in de praktijk en stelt nog enkele extra uitbreidingen voor.

Het lijkt alvast een nobel streven om de rechter een heleboel mogelijkheden aan te reiken waaruit hij kan kiezen. Op die manier wordt de rechter namelijk in staat geacht om steeds de meest gepaste straf te vinden. De individualisering van de straf is in essentie een nastrevenswaardige aangelegenheid en een straf dient zo gepast mogelijk ingevuld te worden. De vraag is echter of de uitbreiding van het straffenarsenaal de meest gepaste manier is om ons ontspoorde strafrecht terug op de rails te krijgen. Is een waslijst aan mogelijke hoofdstraffen (en bijkomende straffen) de meest geschikte weg om deze individualisering te bekomen? Is het werkelijk noodzakelijk? Uit de interviews blijkt dit allerm minst de allesoverheersende opvatting te zijn. Enkele opmerkelijke vaststellingen worden hier uiteengezet.

Een eerste vaststelling die uit de interviews afgeleid kan worden is dat de geïnterviewde rechtspractici geenszins unaniem ongeduldig zitten te wachten op de inwerkingtreding van de recente uitbreidingen. De straf onder elektronisch toezicht en de autonome probatiestraf lijken hen niet meteen een concrete noodzaak in te vullen. Enkele voordelen van de initiatieven worden wel degelijk erkend, maar in de meerderheid van de interviews worden beide uitbreidingen eerder negatief beoordeeld en als overbodig bestempeld. De meerwaarde van de straf onder ET en de autonome probatiestraf wordt namelijk sterk in vraag gesteld.

De straf onder elektronisch toezicht lijkt eerder aanzien te worden als een louter lapmiddel om de gevangenispopulatie terug op een aanvaardbaar peil te krijgen. Daarenboven wordt ook het gebrek aan invulling bij deze straf bekritiseerd. De autonome probatiestraf krijgt dan weer de kritiek onnodig te zijn. De doelstellingen van de uitbreiding kunnen perfect verwezenlijkt worden door de reeds bestaande strafmodaliteiten probatie-uitstel en -opschorting aan te passen.

Samenhangend met deze eerste vaststelling is de bevinding dat het huidig straffenarsenaal in principe voldoende wordt geacht. Het straffenarsenaal bestaande uit de vrijheidsstraf, de geldboete en de werkstraf, aangevuld met de modaliteiten zoals (probatie-)uitstel en (probatie-)opschorting die reeds bestaan, wordt in se geacht te volstaan en zou de rol van een adequaat straffenarsenaal perfect kunnen vervullen. De drie huidige strafmogelijkheden worden stuk voor stuk onontbeerlijk geacht in het straffenarsenaal. Men is het er in dit scenario echter wel over eens dat de vrijheidsstraf enkel als ultimum remedium dient gebruikt te worden (of als stok achter de deur) en alternatieven voor een

gevangenisverblijf zijn bijgevolg wel degelijk noodzakelijk en onontbeerlijk. Deze adequate alternatieven worden echter gevonden in de reeds bestaande werkstraf en de probatie als strafmodaliteit. Er is reeds ontzettend veel mogelijk binnen het huidige straffenarsenaal, zeker in combinatie met de bijkomende straffen.

Een belangrijke randvoorwaarde is dan wel dat de uitvoering van de straffen duchtig verbetert. Ook de alternatieve afhandelingswijzen mogen uiteraard niet vergeten worden. Deze bevinden zich niet op het niveau van de strafrechter, maar vervullen ook een niet te onderschatten rol en verruimen het sanctiepallet in de brede zin.

Men wijst in de interviews bijgevolg niet enkel de recente initiatieven af. Ook enkele andere voorstellen die regelmatig gesuggereerd worden in de rechtsleer worden afgewezen. Hun mening werd gevraagd naar een eventuele invoering van het verval van het recht tot sturen en de opgelegde behandeling als autonome strafmogelijkheden. Beiden werden ze echter afgewezen als noodzakelijke uitbreidingen, omwille van argumenten van eerder morele of praktische aard. Zo werd de afschrikwekkende en repressieve kracht van het rijverbod erkend, maar werd het niet opportuun geacht om dit als algemene straf in te voeren. Er dient namelijk in de mate van het mogelijke een verband te zijn tussen het gepleegde misdrijf en de opgelegde straf. Het rijverbod past dan ook beter bij de politierechtbank en de verkeersmisdrijven. De opgelegde behandeling wordt eerder verdeeld beoordeeld. Ethische bezwaren worden geuit ten opzichte van het 'opleggen' van een behandeling, maar niet door iedereen. Er komen zeker positieve argumenten uit de interviews naar voren met betrekking tot de opgelegde behandeling. Niettemin zien ook de voorstanders van de opgelegde behandeling in dat het op dit moment een nutteloze uitbreiding zou zijn. De relatie tussen Justitie en hulpverlening staat op dit moment dergelijke strafmogelijkheid in de weg.

Een derde vaststelling gaat verder dan het loutere straffenarsenaal dat ter beschikking staat van de rechter. Er worden enkele andere problematieken aangehaald die als urgenter worden beschouwd dan het uitbreiden van een reeds breed straffenarsenaal. De strafmaat die in de strafwet terug te vinden is, maakt daar een onderdeel van uit. Deze is namelijk compleet onrealistisch geworden doorheen de tijd. Een grondige herziening dringt zich dan ook op.

De problemen op het niveau van de strafuitvoering zijn tevens uitermate belangrijke factoren die trouwens een rechtstreekse invloed uitoefenen op dit straffenarsenaal. Het meteen volgen van de effectieve uitvoering van de straf op het uitspreken ervan wordt belangrijker geacht dan bijvoorbeeld de zwaarte van de uitgesproken straf. Dit wordt bevestigd in de literatuur. Onder meer VAN DER LAAN oordeelt tevens dat effectief straffen inhoudt dat men consequent bestraft, de straf onmiddellijk volgt op het ongewenste gedrag, de straf begrepen en rechtvaardig gevonden wordt en dat er een juiste verhouding bestaat tussen de ernst van het ongewenste gedrag en de zwaarte van de sanctie.⁴²⁸

⁴²⁸ P.H. VAN DER LAAN, "Over straffen, effectiviteit en erkenning", *Justitiële verkenningen* 2004, afl. 5, 34-35.

Enkele rechtspractici oordelen zodoende dat de wetgevende initiatieven slechts het gevolg zijn van dit faillissement in de strafuitvoering. In een perfect werkend systeem, waar de opgelegde straffen ook effectief worden uitgevoerd, kan het huidig straffenarsenaal zijn rol met glans vervullen. Eerder dan het zoeken naar ‘oplossingen’ om die problemen te omzeilen, wordt in de interviews aangeraden om die problematieken zelf en enkele andere prominente problemen aan te pakken. Een degelijke en gedegen uitvoering is essentieel voor een geloofwaardig strafrecht.

Als algemene conclusie kan aldus gesteld worden dat het huidig straffenarsenaal als voldoende wordt bestempeld. Nieuwe uitbreidingen worden over het algemeen niet meteen noodzakelijk geacht en ook de recente wetgevende initiatieven lijken eerder een onvoldoende te krijgen. De problemen die zich voornamelijk situeren op het niveau van de strafuitvoering dienen volgens de geïnterviewde rechtspractici niet meteen opgelost te worden aan de hand van extra alternatieven op het niveau van het straffenarsenaal dat ter beschikking staat van de strafrechter. Men dient de problemen aan te pakken waar de schoen werkelijk wringt, namelijk op het niveau van de strafuitvoering.

Bibliografie

Wetgeving

Het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens, 1950.

Gecoördineerde Grondwet van 17 februari 1994, *BS* 17 februari 1994.

Wetboek van strafvordering 17 november 1808, *BS* 27 november 1808.

Strafwetboek 8 juni 1867, *BS* 9 juni 1867.

Wet 31 mei 1888 tot invoering van de voorwaardelijke invrijheidstelling in het strafstelsel, *BS* 3 juni 1888.

Wet 15 mei 1912 op de kindbescherming, *BS* 27 mei 1912.

Wet 9 april 1930 tot bescherming van de maatschappij tegen abnormalen, gewoontemisdadigers en plegers van bepaalde seksuele strafbare feiten, *BS* 11 mei 1930.

Wet 5 maart 1952 betreffende de opdécimes op de strafrechtelijke geldboeten, *BS* 3 april 1952.

Wet 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie, *BS* 17 juli 1964.

Wet 1 juli 1964 tot bescherming van de maatschappij tegen abnormalen en de gewoontemisdadigers, *BS* 17 juli 1964.

Wet 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming, het ten laste nemen van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd en het herstel van de door dit feit veroorzaakte schade, *BS* 15 april 1965.

Wet 16 maart 1968 betreffende de politie over het wegverkeer, *BS* 27 maart 1968.

Wet 15 december 1980 betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen, *BS* 31 december 1980.

Wet 17 juli 1990 tot wijziging van de art. 42, 43 en 505 van het Strafwetboek en tot invoeging van een artikel 43bis in hetzelfde wetboek, *BS* 15 augustus 1990.

Wet 10 juli 1996 tot afschaffing van de doodstraf en tot wijziging van de criminele straffen, *BS* 1 augustus 1996.

Wet 5 maart 1998 betreffende de voorwaardelijke invrijheidstelling en tot wijziging van de wet van 9 april 1930 tot bescherming van de maatschappij tegen de abnormalen en de gewoontemisdadigers, vervangen door de wet van 1 juli 1964, *BS* 2 april 1998.

Wet 17 april 2002 tot invoering van de werkstraf als autonome straf in correctionele zaken en politiezaken, *BS* 7 mei 2002.

Wet 19 december 2002 tot uitbreiding van de mogelijkheden tot inbeslagneming en verbeurdverklaring in strafzaken, *BS* 14 februari 2003.

Wet 23 januari 2003 houdende harmonisatie van de geldende wetsbepalingen met de wet van 10 juli 1996 tot afschaffing van de doodstraf en tot wijziging van de criminele straffen, *BS* 13 maart 2003.

Wet 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten, *BS* 15 juni 2006.

Wet 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis, *BS* 12 juli 2007.

Wet 28 december 2011 houdende diverse bepalingen inzake justitie (II), *BS* 30 december 2011.

Wet 27 december 2012 houdende diverse bepalingen betreffende justitie, *BS* 31 januari 2013.

Wet 7 februari 2014 tot invoering van het elektronisch toezicht als autonome straf, *BS* 28 februari 2014.

Wet 11 februari 2014 houdende diverse maatregelen ter verbetering van de invordering van de vermogensstraffen en de gerechtskosten in strafzaken, *BS* 8 april 2014.

Wet 10 april 2014 tot invoering van de probatie als autonome straf, *BS* 19 juni 2014.

Wet 5 mei 2014 betreffende de internering van personen, *BS* 9 juli 2014.

Wetsvoorstel 31 januari 1994 houdende herinvoeging van artikel 35 in het Strafwetboek, inzake de ontzetting uit het recht tot het besturen van een voertuig, *Parl.St.* Senaat 1993-94, nr. 971/1, 8 p.

Wetsvoorstel 17 januari 2011 tot invoering van het elektronisch toezicht als autonome straf, *Parl.St. Kamer* 2010-11, nr. 53-1042/001, 9 p.

Wetsvoorstel 5 mei 2011 tot invoering in het Strafwetboek van de verwijdering van het grondgebied als autonome straf, *Parl.St. Kamer* 2010-11, nr. 53-1434/001, 12 p.

Wetsvoorstel 19 oktober 2011 tot wijziging van het Strafwetboek wat de invoering van de straf van ontzetting van het recht op het besturen van een motorvoertuig betreft, *Parl.St.* 2011-12, nr. 53-1827/001, 9 p.

Toelichting bij het wetsvoorstel tot invoering van het elektronisch toezicht als autonome straf, *Parl.St. Kamer* 2010-11, nr. 53-1042/001, 3-4.

Verslag namens de commissie voor de justitie uitgebracht door de heer Stefaan Van Hecke, *Parl.St. Kamer* 2011-12, nr. 53-2429/006, 17-18 (advies NICC).

Verslag namens de commissie voor de Justitie inzake het wetsvoorstel tot invoering van het elektronisch toezicht als autonome straf, *Parl.St. Kamer* 2012-13, nr. 53-1042/005, 59-61.

Wetsontwerp 8 januari 2014 tot invoering van de probatie als autonome straf in het Strafwetboek, tot wijziging van het Wetboek van strafvordering, het Gerechtelijk Wetboek en de wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie, *Parl.St. Kamer* 2013-2014, nr. 53-3274/001, 51 p.

Wetsvoorstel 11 februari 2015 tot invoeging in het Strafwetboek van de verwijdering van het grondgebied als autonome straf en tot wijziging van de wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie, *Parl.St. Kamer* 2014-15, nr. 54-0893/001, 12 p.

Omzendbrief nr. 1771 van 17 januari 2005 betreffende de Voorlopige Invrijheidstelling, *Fatik* 2005, afl. 107, 21-28.

Omzendbrief nr. ET/SE-2 van 17 juli 2013 betreffende de reglementering inzake het elektronisch toezicht als strafuitvoeringsmodaliteit voor gevangenisstraffen wanneer het totaal in uitvoering zijnde gevangenisstraffen drie jaar niet overschrijdt, 14p.

Beleidsverklaring Justitie, *Parl.St.* Kamer 2014-15, nr. 54-0020/018, 13-15.

Rechtspraak

EHRM, *Welch v. Verenigd Koninkrijk*, 1995

EHRM, *Jamil v. Frankrijk*, 1995.

Cass. 29 januari 1845, *Pas.* 1846, I, 7.

Cass. 14 juli 1924, *Pas.* 1924, I, 473.

Cass. 4 december 1944, *Pas.* 1945, I, 59.

Cass. 30 juni 1949, *Pas.* 1949, I, 482.

Cass. 11 januari 1983, *RW* 1982-83, 2114.

Antwerpen 28 juni 2002, *T.Strafr.* 2002, afl. 4, 202.

Gent 23 september 2002, *RABG* 2003, afl. 6, 296.

Antwerpen 28 november 2002, *T.Strafr.* 2003, afl. 3, 148.

Cass. 8 januari 2003, *RABG* 2003, afl. 6, 289.

Cass. 11 oktober 2005, *RW* 2006-07, afl. 10, 443-445.

Arbitragehof 11 januari 2007, nr. 4/2007, *RW* 2007-08, 359-360.

Literatuur

AERTSEN, I., “Strafdoelen en sancties: voorstellen van de commissie straftoemeting” in D. VAN DAELE en I. VAN WELZENIS (eds.), *Actuele thema's uit het strafrecht en de criminologie*, Leuven, Universitaire Pers 2004, 15-30.

ANCEL, M., *La défense sociale nouvelle. Un mouvement de politique criminelle humaniste*, Parijs, Cujas, 1954, 183 p.

ARNAUTS, L., “Het slachtoffer in het strafprocesrecht: het grote misverstand”, *Orde dag* 1998, afl. 4, 53-58.

ARNOU, P., “De vervangende gevangenisstraf” in X, *Strafrecht als roeping, Liber Amicorum Lieven Dupont*, Leuven, Universitaire Pers, 2005, 265-285.

BARBIEUR, H., “Open brief: FédéPA: de uitvoering van de autonome werkstraf in de dagelijkse praktijk”, *Fatik* 2010, afl. 125, 29-31.

BAS, R. en DAMEN, W., “ET (we) phone (you at) home”, *Orde dag* 2000, afl. 10, 7-18.

BEIRNAERT, K., “Werkstraf op verzet na geldboete bij verstek: lacune in de wet?” (noot onder Arbitragehof 11 januari 2007), *RW* 2007-08, 360-366.

BEYENS, K., SNACKEN, S. en ELIAERTS, C., *Barstende muren. Overbevolkte gevangenissen: omvang, oorzaken en mogelijke oplossingen*, Antwerpen, Kluwer, 1993, 326 p.

BEYENS, K., “Elektronisch toezicht. Een oplossing voor de Belgische strafrechtsbedeling?”, *Panopticon* 1996, 473-498.

- BEYENS, K., *Straffen als sociale praktijk*, Brussel, VUBPress, 2000, 526 p.
- BEYENS, K., “De alternatieven doen het nog steeds niet”, *Orde dag* 2001, afl. 16, 9-28.
- BEYENS, K., “De werkstraf als hedendaagse straf”, *Panopticon* 2006, afl. 27, 7-18.
- BEYENS, K., “De gevangenis uit en de gemeenschap in?”, *Ad rem* speciale editie 2010, 37-43.
- BEYENS, K., “Straffen tussen rede en gevoel” in B. HUBEAU, S. GIBENS, S. MERCELIS, S. PARMENTIER, P. PONSAERS, K. VAN AEKEN, G. VANDE WALLE, J. VAN HOUTTE (eds.), *Dialogen tussen recht en samenleving. Een handboek over het rechtssociologisch onderzoek in Vlaanderen*, Leuven, Acco, 2012, 187-204.
- BLOCH, A., VERMEIREN, G., MAES, J. en VERHAEGHE, P., “De praktijk van de autonome werkstraf. De gerechtelijke wereld aan het woord”, *Panopticon* 2006, afl. 4, 63-70.
- BURMS, A., “Zin en relativiteit van de retributieve straf”, *Orde dag* 2013, afl. 61, 83-86.
- CLAES, C., *Legaliteit en rechtsvinding in het strafrecht. Een grondslagentheoretische benadering*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2003, 521 p.
- CLAUS, H., BEYENS, K., DE MEYER, R., GRYSOEN, M., NAESSENS, L., *Huizen. Naar een duurzame penitentiaire aanpak*, Brussel, ASP Editions, 2013, 120 p.
- CUYVERS, G., *De maatschappelijke marginalisering van het slachtoffer van misdrijven*, Antwerpen, Kluwer, 1986, 446 p.
- DAEMS, T., “Gapen bij de gapende kloof. Strafbeleid, gevangeniswezen en de weergekeerde stilte rond de legitimiteitscrisis van de vrijheidsstraf” in T. DAEMS, P. PLETINCX EN L. ROBERT (eds.), *Achter tralies in België*, Gent, Academia Press, 2009, 28-31.
- DAEMS, T. EN ROBERT, L., “Geboeid door de enkelband. Fatik sprak met professor Mike Nellis”, *Fatik* 2014, afl. 143, 23-30.
- DAMS, M., *Recidive in België en Nederland. Een analyse van 200 jaar rechtspraak en rechtsleer*, Antwerpen, Intersentia, 2010, 653 p.
- DECAIGNY, T., “Nieuwe correctionele hoofdstraffen: de straf onder elektronisch toezicht en de autonome probatiestraf”, *T. Strafr.* 2014, 211-224.
- DE HERT, P. en GUTWIRTH, S., “Het leedprincipe, het strafbegrip en de schuld zonder straf. De fixatie op leedtoevoegende straffen in het strafrecht” in A. DE NAUW e.a., *Liber Amicorum Alain De Nauw*, Brugge, Die Keure, 2011, 129-156.
- DE HULLU, J., “Enkele suggesties voor herziening van het strafrechtelijk sanctiestelsel” in X, *Herziening van het sanctiestelsel. Handelingen Nederlandse Juristenvereniging*, Deventer, Kluwer, 2002, 9.
- DE NAUW, A., *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2008, 221 p.
- DE PEUTER, J., “Het leed als hoofdcomponent van de straf” in X, *Liber Amicorum Jules D’Haenens*, Gent, Mys & Breesch, 1993, 69-90.
- DESCHEPPER, T., “Het aanhoudingsbevel” in B. DEJEMEPPE, D. MERCKX en M. BOCKSTAELE (ed.), *De voorlopige hechtenis*, Diegem, Kluwer, 2000, 126.
- DE RUYVER, B., “De alternatieve straffen: een modetrend of een volwaardig instrument?” in X, *Liber Amicorum Jules D’Haenens*, Gent, Mys & Breesch, 1993, 91-115.

- DE RUYVER, B., en HUTSEBAUT, F., “De onverminderde actualiteitswaarde van de discussie over de doodstraf”, *Panopticon* 1995, 365-368.
- DE RUYVER, B., *De strafrechtelijke politiek gevoerd onder de socialistische Ministers van Justitie E. Vandervelde, P. Vermeylen en A. Vranckx*, Antwerpen, Kluwer, 1998, 346 p.
- DE RUYVER, B., “De transformatie van het Belgisch strafrecht tegen de achtergrond van de politieke en sociaal-economische ontwikkelingen in het laatste kwart van de negentiende eeuw” in D. HEIRBAUT en D. LAMBRECHT, *Van oud en nieuw recht. Handelingen van het XVde Belgisch-Nederlands Rechtshistorisch Congres*, Antwerpen, Kluwer, 1998, 191-218.
- DE RUYVER, B., *Syllabus grondige studie strafrechtelijke beleid*, Gent, onuitgegeven, 2013-14, 41-86.
- DOMINICUS, H., “De autonome werkstraf in België: een eerste stand van de zaken”, *Fatik* 2004, 5-14.
- DOMINICUS, H., “De werkstraf in België. Eerste bevindingen en ervaringen vanuit de dienst justitiehuisen”, *Panopticon* 2006, afl. 4, 34-62.
- DUPONT, L., *Beginnelsen van strafrecht. Volume 2*, Leuven, Acco, 1ste uitgave 1984, 239-426 .
- DUPONT, L., “De relatieve zwaarte van de werkstraf” (noot onder Antwerpen 28 juni 2002), *T. Strafr.* 2002, 203-205.
- ELIAERTS, C., “Het ‘nieuwe realisme’ in het strafrecht en de criminele politiek”, *Panopticon* 1984, 1-9.
- FERRI, E., *La sociologie criminelle*, Parijs, Rousseau, 1893.
- FIJNAUT, C., *Gestalten uit het verleden*, Deurne, Kluwer, 1993, 347 p.
- GILBERT, E., “Het wetsontwerp tot invoering van de probatie als autonome straf”, *Panopticon* 2014, 162-165.
- HERKES, G., “Elektronisch toezicht bij daders van intrafamiliaal geweld”, *Fatik* 2013, afl. 139, 11-16.
- HOET, P., “Werkbare probatie en herroeping” in F. DE RUYCK, e.a. (eds.), *Amicus Curiae. Liber Amicorum Marc De Swaef*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 197-218.
- HOET, P., *Gemeenschapsgerichte straffen en maatregelen. Opschorting, uitstel, probatie, werkstraf en elektronisch toezicht*, Gent, Larcier, 2014, 248 p.
- HULSMAN, L., “Een abolitionistisch (afschaffend) perspectief op het strafrechtelijk systeem” in X, *Problematiek van de strafrechtspraak*, Baarn, Bosch & Keuning N.V., 1979, 50-74.
- HUYBRECHTS, L., “Straffen” in VERBRUGGEN, F., VERSTRAETEN, R., VAN DAELE, D. EN SPRIET, B. (eds.), *Strafrecht als roeping. Liber Amicorum Lieven Dupont*, Leuven, Universitaire Pers, 2005, 419-431.
- KELLENS, G., *Précis de pénologie et de droit des sanctions pénales. La mesure de la peine*, Luik, Université de Liège, 1991, 19.
- KLOECK, K., “Je kent de weg en de taal. Over netwerkvorming tussen welzijnswerk en strafrechtsbedeling.”, *Panopticon* 2001, 21-53.
- LAMON, H. en STAESSENS, N., “De voorstellen van de subcommissie Straftoemeting becommentarieerd” in I. AERTSEN, K. BEYENS, S. DE VALCK en F. PIETERS (eds.), *De Commissie Holsters buitenspel?*, Brussel, Politeia, 2004, 27-36.
- LAZERGES, C., *La politique criminelle*, Paris, Presses Universitaires de France, 1987, 15.

- LIÉGEOIS, Y. en MENNES, I., “Elektronisch toezicht en andere nieuwigheden in de Wet Voorlopige Hechtenis”, *NC* 2013, 333-343.
- LOMBROSO, C., *L'uomo delinquente*, Turijn, 1874.
- LUYPAERT, H., BEYENS, K., FRANÇOISE, C., KAMINSKI, D. en JANSSENS, C., *Werken en leren als straf. Le travail et la formation comme peines*, VUBPress, Brussel, 2007, 289 p.
- MACHIELS, R., “Is there anybody out there? (Pink Floyd, The Wall)”, *Orde dag* 2009, afl. 48, 45-52.
- MAES, E., *Van gevangenisstraf naar vrijheidsstraf. 200 jaar Belgisch gevangeniswezen*, Antwerpen, Maklu, 2009, 1228 p.
- MAES, E., “De nieuwe wet op de voorlopige hechtenis... 20 jaar na datum”, *Fatik* 2010, afl. 128, 5-8.
- MAES, E., “Elektronisch toezicht als autonome straf. Een maat voor niets, zelfs een bedreiging voor een evenwichtige strafuitvoering?”, *Fatik* 2014, afl. 141, 25-29.
- MARTINSON, R., “What works? Questions and answers about prison reform”, *The Public Interest* 1974, afl. 35, 22-54.
- MARTYN, G., “De burgerlijke of ‘aquiliaanse’ aansprakelijkheid in het Romeinse recht”, *Jura Falc.* 1994-95, 19-29.
- MONBALLYU, J., *Zes eeuwen strafrecht. De geschiedenis van het Belgische strafrecht (1400-2000)*, Leuven, Acco, 2006, 384 p.
- MORRIS, N. en TONRY, M., *Between prisons and probation: Intermediate punishments in a rational sentencing system*, New York, Oxford University Press, 1990, 283 p.
- NEDERLANDT, O., “La surveillance électronique comme peine autonome et comme modalité d'exécution des peines?”, *JT* 2014, afl. 6568, 441-446.
- NEYS, A., “Gevangenen zijn niet veroordeeld om schuldig te blijven”, *Fatik* 2013, afl. 139, 27-30.
- PEETERS, E., “Het ontstaan van de probatie in België. Een poging tot historische reconstructie”, *Panopticon* 1982, 99-122.
- ROBERT, L. en MAES, E., “Terug achter de tralies: de eerste nationale cijfers over wederopsluiting na vrijlating”, *Fatik* 2012, afl. 134, 10-19.
- ROZIE, J., “Is het onderscheid tussen hoofd- en bijkomende straffen nog gefundeerd?” in F. DERUYCK, *Het strafrecht bedreven. Liber Amicorum Alain De Nauw*, Brugge, Die Keure, 2011, 751-764.
- ROZIE, J., “De bijzondere verbeurdverklaring opgewaardeerd” in F. DERUYCK, E. GOETHALS, L. HUYBRECHTS, J.-F. LECLERCQ, J. ROZIE, M. ROZIE, P. TRAEST, R. VERSTRAETEN (eds.), *Amicus Curiae. Liber amicorum Marc De Swaef*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 295-310.
- ROZIE, J., “Tegenspraak in de bestraffing”, *NC* 2014, afl. 2, 91-117.
- ROZIE, J., “Naar de vrijheidsstraf als ultimum remedium: een weg bezaaid met wolfsjizers en schietgeweren”, *NC* 2015, afl. 1, 1-14.
- ROZIE, M., “Een eerste kennismaking met de autonome werkstraf” in X, *CBR Jaarboek 2001-2002*, Antwerpen, Maklu, 2002, 105-114.
- ROZIE, M., “Geen concrete invulling van de werkstraf door de rechter” (noot onder Gent 23 september 2002), *RABG* 2003, 297-299.

- ROZIE, M., “De zwaarte van de werkstraf afgewogen tegen de zwaarte van de gevangenisstraf en de geldboete” (noot onder Cass. 8 januari 2003), *RABG* 2003, afl. 6, 292-293.
- ROZIE, M., “De werkstraf als nieuwe hoofdstraf” in A. DE NAUW e.a. (eds.), *Strafrecht van nu en straks*, Brugge, Die Keure, 2003, 157-179.
- ROZIE, M., “De voorstellen van de subcommissie Straftoemeting” in I. AERTSEN, K. BEYENS, S. DE VALCK en F. PIETERS (eds.), *De Commissie Holsters buitenspel?*, Brussel, Politeia, 2004, 24.
- ROZIE, M., “De probatie kan voortaan ook op eigen vleugels vliegen”, *NC* 2014, afl. 5, 349-358.
- SIMON, J., “Drie grote figuren van de Belgische penitentiaire wetenschap. Filip Vilain XIII, Edouard Ducpétiaux, Adolphe Prins”, *Bull.Best.Strafinr.* 1956, 194-195.
- SINGER-DEKKER, H., *Dienstverlening*, Arnhem, Gouda-Quint, 1984, 162 p.
- SNACKEN, S., *De korte gevangenisstraf: een onderzoek naar toepassing en effectiviteit*, Antwerpen, Kluwer, 1986, 342 p.
- SNACKEN, S., “Overbevolkte Belgische gevangenen in Europees perspectief” in X, *Justitie en sociale hulpverlening. 100 jaar evolutie*, Brussel, Bruylant, 1994, 423-448.
- SNACKEN, S., “Hoofdstuk 12. Bestrafing, vrijheidsberoving en mensenrechten. Een reductionistisch strafbeleid in mensenrechtelijk perspectief” in E. BREMS, S. SOTTIAUX, P. VANDEN HEEDÉ, W. VANDENHOLE (eds.), *Vrijheden en vrijheidsbeneming. Mensenrechten van gedetineerden*, Antwerpen, Intersentia, 2005, 323-353.
- TOMMELEIN, L., *De uitvoering van de werkstraf*, onuitg. Masterproef van de opleiding ‘Master in de Rechten’ Universiteit Gent, 2012-13, 83 p.
- TRAEST, M., HUYBRECHTS, L., “Het strafrechtelijk sanctiestelsel en de straftoemeting door de rechter in België”, bijlage *T. Strafr.* 2004, afl. 2, 62 p.
- TUBEX, H., “Dimensies van punitiviteit”, *Orde dag* 2013, afl. 61, 5-12.
- VAN CAUWENBERGHE, K., “Voorlopige hechtenis oorzaak van de barst in de muur?”, *Orde dag* 2008, afl. 41, 93-102.
- VAN DE VRUGT, M., *Aangaende criminele saken: drie hoofdstukken uit de geschiedenis van het strafrecht*, Deventer, Kluwer, 1982, 6-7.
- VAN DEUREN, C., “Het elektronisch toezicht als autonome straf”, *NC* 2014, afl. 5, 359-362.
- VAN DEN BERGE, Y., *Uitvoering van vrijheidsstraffen en rechtspositie van gedetineerden*, tweede herwerkte editie, Brussel, De Boeck & Larcier NV, 2006, 295 p.
- VAN DEN WYNGAERT, C., *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2009, 698 p.
- VAN DER LAAN, P.H., “Over straffen, effectiviteit en erkenning”, *Justitiële verkenningen* 2004, afl. 5, 31-48.
- VANHAELEMEERSCH, D., “Onder elektronisch toezicht: de beleving van direct betrokkenen” in T. DAEMS, T. VAN DER BEKEN en D. VANHAELEMEERSCH, *De machines van justitie: vijftien jaar elektronisch toezicht in België*, Antwerpen, Maklu, 2013.
- VAN VLIET, A., “Alternatieve afdoeningen: euforie alom, juridische kanttekeningen”, *Proces* 1991, 254-264.

VANDER BEKEN, T., FLAVEAU, A., “Hard Labeur. Een eerste analyse van de Wet van 17 april 2002 tot invoering van de werkstraf als autonome straf in correctionele zaken en in politiezaken”, *T. Strafr.* 2002, afl. 5, 241-257.

VANDER BEKEN, T., “Met de hulp van Spiderman. Op weg naar koud elektronisch toezicht”, *Panopticon* 2013, 73-79.

VANDROMME, S., “De werkstraf, de nieuwste aanwinst in het Belgische straffenarsenaal. Een eerste commentaar op de wet van 17 april 2002 tot invoering van de werkstraf als autonome straf in correctionele zaken en in politiezaken”, *RW* 2002-03, afl. 13, 481-497.

VANDROMME, S., “Voor welke misdrijven kan een werkstraf worden opgelegd?” (noot onder Antwerpen 28 november 2002), *T. Strafr.* 2003, 150-154.

VANDROMME, S., “De zwaarte van de werkstraf t.o.v. de geldboete: het standpunt van het Hof van Cassatie op een onverwacht moment” (noot onder Cass. 11 oktober 2005), *RW* 2006-07, 445-446.

VANDROMME, S., “Wie bij verstek werd veroordeeld tot een correctionele geldboete, behoudt het recht om op verzet te worden veroordeeld tot een correctionele werkstraf”, *VAV* 2008, afl. 1, 1-4.

VANHAELEMEERSCH, D., “Leven met een uurrooster... een persoonlijke ervaring met een enkelband”, *Fatik* 2012, afl. 134, 4-9.

VANHOUDT, C.J., en CALEWAERT, W., *Belgisch strafrecht*, Gent, Story-Scientia, 1976, 1114 p.

VERBRUGGEN, F. en VERSTRAETEN, R., *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors. Deel 2*, 7de uitgave 2013, Antwerpen, Maklu, 2013, 285 p.

VERHOFSTADT, D., *250 jaar over misdaden en straffen. Cesare Beccaria*, Antwerpen, Houtekiet, 2014, 304 p.

VERMEIREN, G., “Strafrechtsbedeling en gevangenisstraf. De alternatieven - alweer een tekort aan mensen en middelen”, *Orde dag* 2001, afl. 16, 67-73.

VERPOEST, K., “Rechters of toch maar ministers? De bevoegdheidsverdeling tussen de uitvoerende en de rechterlijke macht bij de uitvoering van vrijheidsstraffen: een never ending story”, *Fatik* 2013, afl. 137, 5-10.

VERPOEST, K., *Syllabus Grondige studie Strafrecht*, Gent, IRCP, 2014-15, 523 p.

VERVAELE, J., *Rechtsstaat en recht tot straffen*, Antwerpen, Kluwer, 1990, 538 p.

VOGELVANG, B., (Adviesbureau Van Montfoort), *De jongere aanspreken. Handboek methode jeugdreclassering*, Utrecht, Maatschappelijk Ondernemers Groep, 2005, 273 p.

WILLEMSSEN, J., DECLERCQ, F., DAUTZENBERG, M., *Het effect van alternatieve gerechtelijke maatregelen*, Antwerpen, Maklu, 2006, 221 p.

Internet

Amnesty International, *Doodstraf*, <https://www.amnesty.nl/mensenrechten/encyclopedie/doodstraf> (consultatie 9 april 2015).

B. V.B., “Rijbewijs afpakken als alternatieve straf”, http://www.nieuwsblad.be/cnt/dmf26052008_005 (consultatie 10 april 2015).

CATTEBEKE, H., “*Geen enkelband tijdens voorlopige hechtenis*”, *Knack*, 4 september 2013, <http://www.knack.be/nieuws/belgie/geen-enkelband-tijdens-voorlopige-hechtenis/article-normal-104807.html> (consultatie op 6 april 2015).

FOD Justitie, Directoraat-Generaal Penitentiaire Inrichtingen, *Activiteitenverslag 2011*, 186, http://justitie.belgium.be/nl/binaries/activiteitenverslag%202011%20DGEPI_tcm265-178016.pdf (consultatie 2 april 2015).

GEENS, K., *Het Justitieplan. Een efficiëntere justitie voor meer rechtvaardigheid*, http://justitie.belgium.be/nl/binaries/Plan%20justitie_18maart_NL_tcm265-264636.pdf (consultatie 9 april 2015).

LAHAYE-BATTHEU, S., *Een op vijf werkstraffen niet uitgevoerd*, <http://www.openvld.be/?type=nieuws&id=1&pageid=45349> (consultatie 15 april 2015).

X, *Verslag van het Rekenhof aan de Kamer van Volksvertegenwoordigers. Tenuitvoerlegging van de patrimoniale straffen. Penale boeten en bijzondere verbeurdverklaringen*, 7 februari 2007, <https://www.rekenhof.be/NL/Publicaties/Fiche.html?id=a28620cc-deb1-4fac-943f-09bdfb8446> (consultatie 14 april 2015).

X, *Verslag van het Rekenhof aan de Kamer van Volksvertegenwoordigers. Uitvoering van de penale boeten. Opvolgingsaudit*, 15 januari 2014, <https://www.rekenhof.be/NL/Publicaties/Fiche.html?id=38c3064f-af68-48e9-8a7e-dd46df2fca88> (consultatie 14 april 2015).

X, *Gevangenisbevolking*, <http://statbel.fgov.be/nl/statistieken/cijfers/bevolking/andere/gevangenen/> (consultatie 2 april 2015).

X, *Hardrijder niet naar de cel wegens procedurefout*, http://www.standaard.be/cnt/dmf20150508_01671173 (consultatie 11 mei 2015).

Y. D., *Open VLD wil zesde straf invoeren: verwijdering uit België*, http://www.gva.be/cnt/dmf20150218_01535354/open-vld-wil-zesde-straf-invoeren-verwijdering-uit-belgie (consultatie 10 april 2015).